

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Klášter Plasy – minulost stavební památky a její
současné kulturní využití**

Hana Zichová

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

**Klášter Plasy – minulost stavební památky a její
současné kulturní využití**

Hana Zichová

Vedoucí práce:

Mgr. Petra Hečková, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

.....
Hana Zichová

Na tomto místě bych ráda upřímně poděkovala vedoucí práce Mgr. Petře Hečkové, Ph.D., za výstižné připomínky, sdílení cenných zkušeností a v neposlední řadě za vstřícný a motivující přístup.

OBSAH

1	ÚVOD.....	1
2	HISTORICKÉ PROMĚNY	4
2.1	Založení a přínos cisterciáckého konventu	4
2.2	Válečné časy, barokní kultura a velkolepá přestavba	13
2.3	Proměna kláštera ve světský monument	23
2.3.1	<i>Doba metternichovská</i>	24
2.3.2	<i>Bývalý klášter na pozadí komunistického režimu</i>	30
3	SOUČASNÝ STAV A ZPŘÍSTUPNĚNÍ AREÁLU	36
3.1	Kostel Nanebevzetí Panny Marie	41
3.2	Konvent	42
3.2.1	<i>Animační programy v galerii Stretti</i>	47
3.3	Prelatura a Sýpka s Královskou kaplí	51
3.4	Hospodářské objekty	53
4	PAMÁTKA JAKO MUZEUM.....	55
4.1	Centrum stavitelského dědictví v Plasích.....	63
4.1.1	<i>Stručné představení využití objektů CSD</i>	66
4.1.2	<i>Specifika muzea stavitelství</i>	69
5	ZÁVĚR.....	71
6	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	74
7	RESUMÉ	81
8	OBRAZOVÁ PŘÍLOHA.....	82

1 ÚVOD

Má diplomová práce si klade za cíl představit areál bývalého cisterciáckého kláštera v Plasích, jakožto národní kulturní památku mimořádně vysoké architektonické hodnoty s bohatou historií a velkým potenciálem pro budoucí využití. Předkládaný text by měl zmapovat nejvýznamnější momenty od založení kláštera až po současnost a poukázat na funkční proměny jednotlivých objektů klášterního komplexu. Práce propojuje velice blízké oblasti historie, kultury a památkové péče, které korespondují s mým osobním zájmem, i oborovým zaměřím. Zvolila jsem méně tradiční typ památkově zpřístupněného objektu, neboť jsem přesvědčena, že se neprávem jedná o poněkud opomíjené téma. Klášterní areály, tvořící unikátní stavební organismus koncepčně i technicky propojených budov, jsou autentickou výpovědí o naší minulosti. Církevní instituce, jež byly po dlouhou dobu hnací silou sociálního rozvoje země, se zdaleka neomezovaly jen na oblast duchovního působení. Celospolečenský vliv řeholních společenství se promítl do oblasti intelektuálně-osvětové, kulturní, politické, ekonomické i urbání. Mnišské ústavy tak představují velmi významnou entitu v kulturních dějinách Evropy.

Nicméně domnívám se, že v dnešní době se tyto podstatné souvislosti vytrácí z obecného povědomí. Pro většinovou společnost reprezentují řádové instituce neznámou, nesrozumitelnou a obtížně uchopitelnou organizaci, pročež má sklon jejich význam marginalizovat. V důsledku historického vývoje bylo navíc toto periferní postavení klášterních monumentů ještě umocněno. Snad žádný typ památky nepodléhal tlaku sekularizačních tendencí tolik, jako právě kláštery. Ačkoli vznikaly primárně pro potřeby mnišského života, dnes o naprosté většině z nich rozhoduje profánní společnost, které zůstává podstata těchto důmyslně zbudovaných komplexů z větší části utajena. V momentu, kdy došlo k narušení původního významu řeholních domů, stala se otázka jejich sekundárního využití značně problematickou. Z velkého množství rozsáhlých stavebních celků se staly monumenty v rukou světských orgánů. Stát jakožto jejich nový správce je postaven před rozhodnutí o jejich dalším osudu, rozhodnutí, které je bez potřebných znalostí problematiky značně komplikované a může ve svých důsledcích ohrozit zachování autentické hodnoty památkového objektu. Tato práce si proto klade za cíl hledání specifických kulturních hodnot, které může klášter v Plasích nabídnout a opovědět na otázku, jak tento stavební celek revitalizovat, aby byly ony hodnoty dostupné širší veřejnosti.

Úvodní kapitola je proto nástinem historického vývoje kláštera, s nezbytným komentářem společensko-politických souvislostí, neboť se domnívám, že reflexe postupného etablování řádové instituce, i následný úpadek jeho významu v kontextu dějinných událostí tvoří základ pro pochopení funkční identity takto specifické stavební památky. Zaměřuji se především na okolnosti, které vedly k iniciaci založení cisterciáckého konventu a směřovaly k establishmentu jeho budoucího regionálně kultivačního programu. V průběhu kapitoly chronologicky zmapován stavební vývoj jednotlivých stavebních útvarů v rámci monastického areálu, opírající se o kodex cisterciácké řehole a konvenující s dynamickými proměnami církevní instituce.

Za mimořádně důležitou část prvního oddílu práce považuji podkapitoly věnované proměnám kláštera v dobách po jeho zrušení. Jedná se o několik staletí, která bývají příslušnou literaturou komentována jen okrajově, byť tvoří nezanedbatelnou součást v dějinách stavební památky. Převedení sekularizovaných klášterních majetků do rukou soukromého vlastníka a následná etatizace památky předurčila její další ekonomicko-společenské využití a podnítilo další stavební práce nejen v historickém jádru nevelké obce, ale také v celém přilehlém okolí. Proto se v závěru kapitoly věnuji přístupu pověřených správcovských institucí k monastickému církevnímu dědictví, které předurčilo jeho další osudy i dnešní stav objektu. Navazují kapitola je pak zaměřena na současnou podobu jednotlivých památkových objektů a způsobům jejich zpřístupnění veřejnosti.

V závěrečné části práce se věnuji v současnosti realizovanému projektu Centra stavitelského dědictví, který má za cíl novodobou příkladnou revitalizaci části klášterního areálu prostřednictvím zřizované muzejní instituce unikátního typu, jež si klade za cíl zhodnotit historický a stavební význam památky a navrátit jí někdejší společensko-kulturní význam. Pojetí centra do značné míry konvenuje se současnými trendy, aplikovanými v prostředí českých muzeí, proto je popis projektu podložen předchozí teoretickou analýzou proměn nedávných muzeí, jakožto jednomu z nejčastějších kulturních zařízení instalovaných v historických památkových objektech. Úkolem této kapitoly je zhodnotit, do jaké míry může být vytvoření muzejní instituce v prostorech bývalého kláštera symbiotické s jeho autentickou identitou a zda může potenciálně vnést do historického prostředí soudobé hodnoty.

Práce čerpá z velkého množství zdrojů, neboť bohužel stále nevznikla komplexnější publikace, která by uceleně shrnovala celou historii památky. Jednotlivé

spisy se zaměřují na dílčí etapy, především pak z nejstarší historie kláštera. Například sborník *850 let plaského kláštera (1145-1995)*, který vznikl jako výstup z konference, pořádané k významnému výročí založení kláštera, poněkud v rozporu se svým názvem postihuje pouze dobu jeho řeholní provozy a nepřesahuje do doby po jeho zrušení. Nicméně krom nástinu středověkého vývoje se jednotliví autoři poměrně podrobně zaměřují na uměleckou produkci, jejíž vznik podnítili představení plaského kláštera. Z historických monografií bych pak ráda uvedla první díl tematické řady autorky Kateřiny Charvátové *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1140–1420*, která poskytuje ucelený obraz instituce v průběhu pozdního středověku.

Dále bych chtěla zmínit *Rušení klášterů na Plzeňsku*, velice kvalitní práci, která skutečně vyčerpávajícím způsobem postihuje význam klášterů v rámci politicko-kulturních dějin země a zvláště pak rozebírá proces sekularizace řeholních sídel. Mimořádně inspirativní nedávno vydanou publikací je *Vize pro Plasy*, která vznikla jako kolektivní dílo architektů, studentů architektury, jejich lektorů a dalších odborníků v rámci tematicky zaměřené letní školy. Kniha přichází se skutečně neobvyklým pohledem a upozorňuje na běžně příliš nereflektovaný vztah historické památky a okolního města. Další informace a podněty byly čerpány z dílčích příspěvků v odborném tisku či monotematicky zaměřených studií. Neméně podstatným zdrojem pak byly archivní prameny, dokládající především stavební vývoj památkového objektu a poskytující rovněž nepostradatelné informace k jeho novodobým dějinám. Do značné míry jsem také čerpala z internetových zdrojů a online dostupných dokumentů, bez kterých bych se při sepisování této práce neobešla. Zejména oficiální stránky kláštera představují hlavní informační portál, týkající se současného kulturního využití objektu a jednotlivých institucí, jež zde sídlí.

Tato práce nemá ambice vyčerpat téma soudobého využití klášterů v úplnosti, spíše se na zvoleném příkladu snaží ukázat autentické charakteristiky těchto památek, ukrývajících nezměrné umělecko-architektonické bohatství, k němuž většinová společnost v důsledku nedostatečné informovanosti zaujímá poněkud indiferentní stanovisko. Chtěla bych zde poukázat na současné možnosti památkové péče, která by měla prostřednictvím edukace a adekvátně volených programů umožnit navázání vztahu mezi společností a její hmotným dědictvím. Především však práce představuje jeden z možných přístupů k soudobému využití klášterů v Čechách a otvírá tím celou řadu dalších otázek.

2 HISTORICKÉ PROMĚNY

2.1 Založení a přínos cisterciáckého konventu

Monastická architektura představuje velmi významnou součást našeho kulturního dědictví. Rozlehlé klášterní komplexy i menší řeholní domy, které byly v průběhu staletí vystavěny po celém území českého státu, tvoří početnou a architektonicky hodnotnou kategorii památek, které prošly mimořádně složitým, a v mnoha ohledech velice podobným vývojem. Ačkoli si kláštery zakládaly na sociální izolaci svých komunit, umožňující jim plnění specifického duchovního poslání, jejich význam přesahoval fyzické i mentální bariéry klášterních zdí a pronikal do okolního světa. Z hlediska kulturně-politického vývoje formujícího se českého státu tak plnily neodmítnutelnou roli. V době, kdy se však mnišská útočiště rozcházejí se svým původním účelem a konečně když jsou za mnohdy dramatických okolností opuštěny svými výhradními obyvateli, začínají dosud nepoznanou kapitolu své existence. Kapitolu kdy jsou nuceny transformovat vlastní identitu a znovuobjevovat potenciální význam pro budoucí společnost.

Církevní stavby jsou vůbec nejpočetnější částí památkového fondu České republiky. Tvoří pestrou skupinu. Jednotlivé monumenty se liší svým stářím, slohovým ztvárněním i postavením v rámci církve. Přesto mají mnoho společného. Jsou to především objekty, jež byly vždy vizuálně působivým a zcela dominantním prvkem krajiny, po staletí utvářejícím panorama velkých měst, nejmenších vesniček i odlehlých ostrůvků v neosídlené přírodě. Představují doklad stavební a kulturní vyspělosti regionu, nesou unikátní technické i estetické vlastnosti a spoludokumentují historický vývoj dané society. Můžeme tvrdit, že až po devatenácté století patřily církevní památky na pomyslný architektonický vrchol a není přitom zapotřebí sebemenší míra nadsázky. Kostely a katedrály jsou produkty nejvyšší stavitelské dovednosti a ostatní soudobou tvorbu převyšují rozměry, náročností svých projektů i délkou výstavby, nezřídka překračující staletí.¹

Důležité je zdůraznit také skutečnost, že pojem církevní památky obsahuje i funkčně velmi rozrůzněnou skupinu staveb. Přední místo mezi nimi pochopitelně

¹ JANDÁČEK, V. Technické problémy při opravách a restaurování církevních památek, In: *Církevní stavby, stavební kniha 2012*, s. 26–27; KESNER, L. *Marketing a management muzeí a památek*, s. 23; KOUBA, V. Specifika využití sakrálních památek v ČR, In: *Hmotná kultura v ekonomické praxi a teorii managementu*, s. 58.

zaujímají památky sakrální, sloužící náboženskému ritu. Avšak i když je to možná na první pohled nesamozřejmé, mezi církevní počítáme i ty stavby, které mají čistě profánní charakter. Jedná se zpravidla o budovy plnící obytnou či hospodářskou funkci, jako jsou například fary, obydlí duchovních, správní a zemědělská stavení. Tyto budovy umožňují organizaci církevní struktury a zajišťují světské potřeby duchovenstva.²

Kláštery evidentně stojí na pomezí naznačené klasifikace. Tvořeny komplexy profánních budov, poskytujících zázemí řeholníkům, vytvářely architektonické struktury v blízkosti kostela, duchovního jádra klášterního organismu. Funkčně i stavebně propojené areály vznikaly primárně pro potřeby řádu, jenž je obýval. Avšak netvořily a ani nemohly tvořit na profánním světě nezávislé organizace. Období zakládání četných nových klášterů, kdy byli mniši přímo povoláváni k příchodu do země a vyzívání k rozmnožování svých klášterství, střídaly radikálně odlišné doby. V takových časech kláštery upadaly, podléhaly plenění, ekonomické nepřízni, byly opouštěny řeholníky a jejich existence se stávala nepotřebnou, ne-li přímo nežádoucí. Tato pohnutá historie samozřejmě odkázala jisté následky do dnešních dní a proto se žádný seriózní výzkum klášterů jakožto památkových objektů neobejde bez studia dějinných souvislostí.³

Podrobnější rozbor všech funkcí klášterů tvoří jistě základ pro porozumění jejich významu v našem kulturním prostředí. Nicméně dodnes je takovému bádání věnována poměrně marginální pozornost a život řeholníků je stále vnímán jako něco neznámého a z hlediska celospolečenského významu okrajového. Takovéto omezené nazírání světa za zdmi klášterů mohou narušit příspěvky, které se pokouší odhalit, jaké impulzy podnítily zakládání prvních řeholních fundací u nás, a identifikovat vývojová stádia, kterými následně procházely. V kontextu novějších studií lze posoudit také úděl kláštera v Plasích a jeho proměnlivost.

Již s desátým stoletím, kdy na našem území pozvolna vznikala státní útvar v držení přemyslovských knížat, začaly se panovnické ambice postupně opírat nejen o výhodné vazby na mocenské struktury, ale také o nově zakládaná církevní centra. V prvních

² NOVÁK, Z. Péče o kulturní památky v moderních dějinách českého státu. In: *Hmotná kultura v ekonomické praxi a teorii managementu*, s. 34–35; KOUBA, V. Specifika využití sakrálních památek v ČR, In: *Hmotná kultura v ekonomické praxi a teorii managementu*, s. 58–61; ZÍDEK, M. Několik slov o právní ochraně církevních památek. In: *Církevní stavby, stavební kniha 2012*, s. 23

³ KOUBA, V. Specifika využití sakrálních památek v ČR, In: *Hmotná kultura v ekonomické praxi a teorii managementu*, s. 61–65; SOMMER, J. Klášterní komplexy v české republice a možnosti jejich využití. *Zprávy památkové péče*, 2009, č. 2, s. 94.

staletích však probíhalo osidlování českých zemí poměrně nevýrazně. Až s počátkem dvanáctého století se rozpoutala větší vlna zakládání nových urbánních celků na našem území, sídelní útvary vyrůstaly i mimo tradičně hustěji zalidněná centra. V tomto období můžeme zaznamenat poměrně prudký nárůst kultivačních činností. Zrychlenou dynamiku popsaného procesu podnítilo vymezování teritoriálního vlivu nad formujícími se dominii lokální šlechtou. A právě subvence příchodu mnišských řádů ze strany mocenských struktur do značné míry umožnila rozvoj také jejich aktivit. Diplomatické styky a kulturní výměnu se zahraničím v této době pochopitelně zajišťovaly především rodové vazby a politicky motivovaná komunikace elitních složek státu. Na podkladě kontaktů mezi představiteli světské i církevní moci se vytvářely spřízněné vazby zahraničních kongregací na naše prostředí. Jedním z důsledků pak byl vyžádaný příchod řeholníků, šířících vliv domovského kláštera a jeho spřízněnců.⁴

Téměř do poloviny dvanáctého století patřilo výhradní postavení v českém prostředí řádu benediktýnů. Ke změně došlo v souvislosti s názorovým přerodem uvnitř církve. Cisterciáci patřili k reformnímu proudu mnišství, který postupně nabíral na oblibě, a představovali tak jednoho z významnějších „konkurentů“ benediktínských mnichů. Osobností, která stála za popularizací řádu a iniciovala šíření cisterciáckých idejí Evropou, byl samotný zakladatel a myšlenkový tvůrce řádu, sv. Bernard z Clairvaux. Prameny dokládají jeho kontakty s představitelem olomoucké církve, aktivním diplomatem působícím v panovnickém okruhu Jindřichem Zdíkem, kterého se sv. Bernardem pojilo nejen osobní přátelství, ale i sympatie k cisterciákům. Jedním z produktů navázané spolupráce bylo založení prvního cisterciáckého opatství v Čechách, kláštera Sedlec u Kutné Hory, podpořené místním šlechticem.⁵

Zanedlouho poté byli do Čech povoláni další cisterciáčtí mniši, aby se usadili v lokaci u západočeské řeky Střely. Tentokrát byl ovšem fundátorem kláštera Přemyslovec Vladislav II. Plasy se tak stávají vůbec prvním klášterem založeným českým panovníkem. Roku 1144 vyzval vládnoucí kníže k příchodu skupinu

⁴ CHARVÁTOVÁ, K. *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1140–1420*, s. 87–88; KOČANDRLE, J. *Klášter Plasy: státní památkový objekt* (nestránkováno).

⁵ FOLTÝN, D. Tisíc let vzestupů a pádů řeholního života v Čechách. In: VLČEK, P. – SOMMER, P. – FOLTÝN, D. (eds.). *Encyklopedie českých klášterů*, s. 24–28; KUTHAN, J. *Gloria Sacri Ordinis Cisterciensis*, s. 13; KRČEK, J. *Rušení klášterů na Plzeňsku*, s. 15; CHARVÁTOVÁ, K. *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420*, s. 82–85; CHARVÁTOVÁ, K. *Počátky cisterciáckých klášterů v Čechách*. In: *900 let cisterciáckého řádu*, s. 65–68 a poznámka tamt. na s. 8; CHARVÁTOVÁ, K. *Dějiny plaského kláštera ve 12. s 13. století*. In: *850 let plaského kláštera*, s. 155–156 a 210; Viz SOUTNER, O. *Kdo byli cisterciáci*. In: *Osm a půl století v plaské kotlině I.*, s. 71.

cisterciáckých mnichů z nedalekého franského opatství Langheim. Původní zakládací listina kláštera se nedochovala, k dnešnímu bádání je dostupné pouze falzum pocházející z druhé poloviny dvanáctého století, nicméně jeho obsah je považován za věrohodný a odpovídající skutečnosti.⁶ V darovací listině, řešící především majetkové vztahy stojí: „já Vladislav, z boží milosti král český [...] povolal jsem několik bratří, mužů to ušlechtilých mravů, pěstitelů svaté pravé víry, chtěje, aby touto společností země česká byla osvícena [...] dosáhl jsem v mateřském klášteře jejich Langheimu, byv vyslyšen ve své ponížené prosbě, a dávám takto ve známost [...] že jsem odevzdal shora jmenovaným bratřím jak jim, tak i budoucím jistý dvůr mého otce, jež sluje Plasy se vším příslušenstvím a s právem držebnosti navždy [...]“⁷ Devět franských řeholníků putovalo na knížecí pozvání do Čech na jaře následujícího roku. Vznik plaského kláštera tak spadá do první velké cisterciácké fundační vlny, probíhající ve čtyřicátých letech dvanáctého století.⁸

O nejranějších dějinách plaského kláštera máme jen nemnohé informace, neboť klášterní kronika se začala psát teprve roku 1175. S největší mírou pravděpodobnosti však cisterciáci dorazili na neobydlené území, na němž původně stál pouze knížecí dvorec. V prvních letech si patrně zbudovali jen jakési dřevěné provizorium, jak nás informují pozdější barokní kroniky. Takovýto postup ostatně odpovídá běžné cisterciácké praxi. Jako první byl založen kamenný klášterní kostel, projektovaný francouzskými architekty, který se stal duchovním centrem společenství. Středověký chrám Nanebevzetí Panny Marie můžeme počítat mezi nejstarší cisterciácké kostely v Evropě. V duchu řádových požadavků nebyla původní konventní bazilika v interiéru výrazně zdobena. Z celku monastického komplexu v době svého vzniku nijak nevyčnívala, i dnes se spíše ztrácí v sevření kontrastu přiléhajícího mohutného konventu a neméně exponované sousední prelatury. Ke zrakům vnějších pozorovatelů

⁶ Že se jedná o falzum pozdějšího data vzniku, než byla původní listina, je dnes spolehlivě prokázáno. Jako indicie nepravosti ostatně působí i fakt, že se Vladislav tituluje českým králem, přičemž v roce 1144, kdy učinil dar cisterciáckému řádu, byl ještě knížetem. Odborníci se nicméně shodují, že ostatní obsah darovací listiny je spolehlivý. Více k problematice zakládací listiny viz CHARVÁTOVÁ, K. *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420*, s. 212–213 a pozn. č. 444 na téže straně; CHARVÁTOVÁ, K. *Počátky cisterciáckých klášterů v Čechách*. In: *900 let cisterciáckého řádu*, s. 65–66.

⁷ Cit. dle VOGT, M. *Lípa plaská v naší zahradě*. In: *Osm a půl století v plaské kotlině II.*, s. 5. Srov. MRKVIČKA, F. *Plasy, minulost stavební památky*, s. 7.

⁸ Mimo založení Sedlce a Plas patří mezi fundace čtyřicátých let také klášter Pomuk (1145). V rozmezí pouhých tří let tedy byla založena hned tři cisterciácká opatství. V zakládání dalších řeholních domů se pokračovalo až na konci třináctého století. Jako nejmladší na našem území, a zároveň nejmladším ve střední Evropě, byl založen klášter cisterciáků v Klášterní Skalici (1357). Viz VLČEK, P. – SOMMER, P. – FOLTÝN, D. *Encyklopedie českých klášterů*, s. 328–335; CHARVÁTOVÁ, K. *Počátky cisterciáckých klášterů v Čechách*. In: *900 let cisterciáckého řádu*, s. 65.

nevystupovala ani dominantní zvonice, neboť cisterciáci věžové kostely nestavěli. Perzistentní hodnota chrámové stavby spočívá především v její starobylosti. Dnes je to nejstarší objekt nacházející se v plaském památkovém areálu, byť byl později překryt raně barokní fasádou, a tak to o sobě na první pohled nedává znát. Původní románské zdivo je zachováno ve vskutku neobvyklé míře, jak deklarují i nedávné stavební průzkumy baziliky.⁹

Teprve po dokončení klášterního kostela se zřejmě přistoupilo k výstavbě budoucího konventu. O průběhu stavebních prací vypovídají vzhledem k absenci písemných pramenů především archeologické nálezy. Na jejich podkladě se můžeme domnívat, že přechodné útočiště obývali řeholníci přibližně po dobu padesáti let, než byly dokončeny vlastní konventní budovy. Paralelně se rozrůstaly kulturní vazby cisterciáckého konventu na širší okolí. Politické klima středověkých Čech dlouhou dobu prospívalo poklidnému rozvoji kláštera, který se jakožto rodová fundace těšil nadstandardní přízni i v případě Vladislavových nástupců a pretendentsů koruny. Poměrně dramatický vývoj na trůně po druhé polovině dvanáctého století neohrozil stabilní pozici Plas. Jak dokládají četné darovací listy, které rozšiřovaly klášterní majetek o další a další statky, hmotná podpora ze strany zemského vládce byla jejich permanentní výsadou.¹⁰

Od třináctého století pak krom fyzických darů napomáhají posílení plaské domény také dedikované politické svobody. Král Přemysl Otakar I. propůjčil klášteru svou ochranu, jeho syn a následník Václav I. dokonce vyhledával příležitosti k návštěvě okolního kraje a několikrát byl ubytován přímo v Plasích, kde měl snad i vlastní residenci. Svůj vřelý poměr ke klášteru vyjádřil především přiznáním řady dalších zvýhodnění, jako bylo odejmutí ubytovací povinnosti zemskému panstvu, posílení autonomie vůči místní šlechtě či udělení soudní pravomoci. Tento vztah však byl

⁹ CHUDÁREK, Z. Některá nová zjištění o stavebním vývoji klášterního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Plasích ve 12. až 14. století. In: *Plaský klášter a jeho minulý i současný přínos pro kulturní dějiny*, s. 4–5; CHUDÁREK, Z. Průzkum obvodových zdí trojlodí kostela Nanebevzetí Panny Marie bývalého cisterciáckého kláštera v Plasích. *Památky západních Čech*, 2011, č. 1, s. 77–90; KRÜGEROVÁ, K. *Řády a kláštery. 2000 let křesťanského umění a kultury*, s. 178; KUTHAN, J. *Gloria Sacri Ordinis Cisterciensis*, s. 97–99; MATUŠKOVÁ, M. *Příběh plaských varhan* (nestránkováno); ŠORM, M. *Bazilika Nanebevzetí Panny Marie v Plasích* (nestránkováno) a *Plasy, klášterní kostel Nanebevzetí Panny Marie. Stavebně historický průzkum*. SÚRPMO, 1980, s. 1–3.

¹⁰ CHARVÁTOVÁ, K. *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420*, s. 97–98 a 209–213; CHARVÁTOVÁ, K. *Dějiny plaského kláštera ve 12. a 13. století*. In: *850 let plaského kláštera*, s. 5; CHARVÁTOVÁ, K. *Počátky cisterciáckých klášterů v Čechách*. In: *900 let cisterciáckého řádu*, s. 77–78.

reciproční, klášterní pokladna vladaři jeho podporu oplácela potřebnými finančními subvencemi.¹¹

Reminiscencí mimořádného postoje vládnoucího rodu ke klášteru je také jeho nejstarší architektura. Přemysl Otakar II. vstoupil do dějin Plas především hmotnou připomínkou své přízně. Byl totiž stavebníkem privátní patrové klášterní svatyně. Tzv. Královská kaple je významná i z dnešního hlediska, neboť se jako jediná součást kláštera zachovala v prakticky nedotčené původní podobě, v níž se snoubí gotický vzhled s citlivě integrovanými přechodnými románskými detaily. Existují důvodné předpoklady, že sloužila k osobnímu užívání panovníkovi v době, kdy pobýval ve své plaské rezidenci, patrně totožné s tamním sídlem jeho otce. Není bez zajímavosti, že jako předobraz výjimečného stavebního díla stála pařížská kaple Sainte-Chapelle, zbudovaná pro francouzského krále Ludvíka IX., s nímž byl český státník v kontaktu.¹²

Také vládnoucí nástupci zůstávali po vzoru svých otců věrni dynastickému precedentu. O privilegovaném postavení plaského kláštera v dobách prvních českých králů nemůže být sporu. Přemyslovci mimo plaskou fundaci podporovali řád jako takový a dotovali založení celkem čtyř samostatných cisterciáckých klášterů, přičemž pátý zůstal v důsledku předčasného úmrtí posledního dědice rodu ve fázi projektu. Nezanedbatelným motivem jim byla také „módnost“ reformního řeholnického proudu. Reformovaná hnutí byla obecně žádaná pro svůj aktuální program, oživující v průběhu let deformované principiální hodnoty mnišství. Pro úplnost uvedme, že také papežská kurie reflektovala výrazný post plaského opatství v církevní struktuře a byla s ním v pravidelném styku.¹³

¹¹ Existují záznamy o výši královského dluhu, který byl panovníkem kompenzován dalšími darovanými statky. Viz CHARVÁTOVÁ, K. *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420*, s. 215–219 a 235; CHARVÁTOVÁ, K. *Dějiny plaského kláštera ve 12. s 13. století*. In: *850 let plaského kláštera*, s. 6; KUTHAN, J. *Gloria Sacri Ordinis Cisterciensis*, s. 111–112.

¹² Kapli dnes nalezneme v komplexu klášterní sýpky, jejíž současná podoba pochází ze 17. století. Pro více informací viz CEJTHAMR, V. *Plasy v historických souvislostech*. In: *Vize pro Plasy*, s. 14; CHARVÁTOVÁ, K. *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420*, s. 261; KAMENICKÁ, E. *K poznání plaského kláštera na přelomu tisíciletí*. In: *Plaský klášter a jeho minulý i současný přínos pro kulturní dějiny*, s. 26; KAMENICKÁ, E. *Stavební vývoj plaského kláštera ve světle archeologických výzkumů*. In: *850 let plaského kláštera*, s. 26–29; KODERA, P. *Klášter Plasy: královská kaple* (nestránkováno). Viz také obrazová příloha této práce.

¹³ Přemysl Otakar I. byl fundátorem ženského kláštera Porta Coeli u Tišnova, z přání Václava I. byl založen rovněž ženský Mariestern v Lužnici, Přemysl Otakar II. založil opatství Zlatá Koruna a konečně Václav II. nechal vystavět klášter na Zbraslavi. Záměr Václava III. o zbudování dalšího cisterciáckého domu nazvaného Thronus Regis se tedy, jak již bylo řečeno, neuskutečnil. Viz CHARVÁTOVÁ, K. *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420*, s. 101–102, 224–228 a 235–238; CHARVÁTOVÁ, K. *Dějiny plaského kláštera ve 12. a 13. století*. In: *850 let plaského kláštera*, s. 6; KUTHAN, J. *Gloria Sacri Ordinis Cisterciensis*, s. 13–21.

Po nastínění podpůrného prostředí, které napomáhalo profilování kláštera v Plasích v jeho prvních desetiletích, jakožto čtenými majetky obdařeného a svébytného činitele, se nyní pokusíme postihnout jeho působení v okolním kraji. Málokdo si dnes uvědomuje, kolik stop přetrvávajících v české kotlině lze přímo spojovat s plaskými cisterciáky. Konventu předně náležela významná filiační úloha v rámci řádu, zasloužil se o založení větve dalších osmi dceřiných řeholních domů na našem území.¹⁴ Středověký klášter obecně představoval eminentní oporu christianizovaného území, neboť učení řeholníci dokázali pozvedat společenskou úlohu křesťanství. Mezi příslušníky mnišských řádů bychom našli řadu intelektuálů s různými znalostmi, v jejich řadách působili diplomaté, literáti, filosofové i právníci vzdělaní jedinci. Od toho se pochopitelně odvíjela také jejich aktivní kulturně-osvětová činnost. Kláštery se na nějakou dobu staly důležitými nositeli a šířiteli kultury.¹⁵

Nicméně v případě kláštera cisterciáckého nesmíme opomenout jednu mimořádně důležitou charakteristiku, kterou v programové náplni jiných řádů nenalezneme. Zdaleka nejvíce se dobová svědectví i pozdější studie rozhovořují o hospodaření kláštera a jeho finanční politice. Implikace vlastního specifického „ekonomického modelu“ totiž tvořila jeden z pilířů cisterciácké řehole. Jeho pochopení osvětluje dějinnou úlohu Plas v západočeském regionu, proto si zde dovolíme krátký exkurz. Vnášení božího řádu do nedotčené a nevzdělané krajiny, její přetváření pro lidské účely a život ve shodě s heslem „*Ora et labora*“, jež se reformní cisterciáckého hnutí zavázalo zpodstatnit svým aktivním přičiněním, to je ve stručnosti ideový postulát popisovaného jevu, který se v praxi projevoval v prosazování rozsáhlé kultivace celého spádového okolí.¹⁶

¹⁴ Bylo mezi nimi pět mužských klášterů a tři ženské. Tím se klášter stal nejsilnějším mateřským konventem v zemi. Zdůrazněme, že Plasy stály rovněž u příchodu cisterciácké komunity na Moravu založením kláštera Velehrad. Viz CHARVÁTOVÁ, K. *Dějiny plaského kláštera ve 12. s 13. století*. In: *850 let plaského kláštera*, s. 6.

¹⁵ BUKAČOVÁ, I. Úvod - plaský klášter. In: *Plaský klášter a jeho minulý i současný přínos pro kulturní dějiny*, s. 1–2; CHARVÁTOVÁ, K. *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420*, s. 62–65 a 87–88; KRČEK, J. *Rušení klášterů na Plzeňsku*, s. 3–5.

¹⁶ O plaském klášteře víme, že zcela nekultivovaná a neosídlená půda tvořila minimální část postupně utvářeného klášterního velkostatku, což ovšem nijak neumenšuje význam jeho krajinného působení. Viz CHARVÁTOVÁ, K. *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420*, s. 69; CHUDÁREK, Z. Některá nová zjištění o stavebním vývoji klášterního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Plasích ve 12. až 14. století. In: *Plaský klášter a jeho minulý i současný přínos pro kulturní dějiny*, s. 3; KRÜGEROVÁ, K. *Řády a kláštery. 200 let křesťanského umění a kultury*, s. 164–165 a 180–182; SOMMER, P. Architektonický vývoj středověkých konventů. In: VLČEK, P. – SOMMER, P. – FOLTÝN, D. *Encyklopedie českých klášterů*, s. 24–28.

Možná si položíme otázku, proč byla takto významná urbanistická úloha svěřena právě do kompetencí řádové instituce. Nepouštějme ze zřetele historicko-politické souvislosti. Donátor plaského kláštera Vladislav II. si západočeskou lokalitu nevybral náhodou, ale v rámci promyšleného kolonizačního projektu. Zasažení církevní instituce do osidlovaného území bylo běžným postupem. V době, kdy byl kraj tvořen roztroušenými sídelními pevnůstkami, lemovanými převážně neobhospodařovanou půdou, začali jej pozvolna osazovat šlechtici, migrující z tradičních center země, aby si přerozdělili vliv nad budoucími panstvími. Vládnoucí kníže potřeboval území zajistit proti případným příliš ambiciózním plánům své mocenské protiváhy. Založení kláštera, kterému bude přiděleno výhradní právo rozsáhlejší kolonizace, a který zároveň zachovával pro obě strany výhodnou lokalitu „koruně“ se tak jeví jako taktická volba.¹⁷ Také z pohledu cisterciáků bylo místo zcela ideální, neboť splňovala základní řeholní kritéria, týkající se terénu a přírodních podmínek. Přes veškeré lokální a topografické zvláštnosti totiž kláštery cisterciáků stávaly v údolí, spíše na rovinném terénu a především v těsné blízkosti řeky.¹⁸

Cisterciácký kultivační program, na kterém měli svým úsilím participovat všichni bratři, naplňovali ve skutečnosti především nevzdělaní laičtí příslušníci komunity, tzv. konvrši, kteří byli vyvázáni z většiny řeholnických duchovně-kontemplačních povinností. Řádní mniši spíše pracovní náplň konvršů organizovali z centra klášterního panství a „vlastníma rukama“ se na práci podíleli jen ve výjimečných případech.¹⁹ Cisterciácký hospodářský systém byl založen na utváření soběstačných zemědělských jednotek, tzv. grangií, obstarávaných zmíněnými konvrši. Grangie byly zvláštním stavebním typem tvořeným technicky a funkčně propojenými objekty a lze je odlišovat od jiných zemědělských usedlostí na našem území. Jejich převážně zděná a velkoryse projektovaná výstavba byla něčím novým a na tuzemské poměry vskutku výjimečným. Odborná literatura se často vyjadřuje k monumentalitě, členitosti a koncepčnosti těchto

¹⁷ CHARVÁTOVÁ, K. *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420*, s. 102–108. Mezi historiky dnes dochází k přehodnocování ustáleného názoru na reálnou roli klášterů v kolonizačním procesu. Objevují se názory, že nelze přeceňovat jejich úlohu při osidlování našeho území, byť se na kultivaci řídkěji zasedlené krajiny jistou měrou podílely. Tuto pozici zastává například KRČEK, J. *Rušení klášterů na Plzeňsku*, s. 3–5. Nicméně dostupné zdroje vždy v případě Plas zdůrazňují tuto funkci jako velmi podstatnou.

¹⁸ CHARVÁTOVÁ, K. *Dějiny plaského kláštera ve 12. s 13. století*. In: *850 let plaského kláštera*, s. 21; CHUDÁREK, Z. *Některá nová zjištění o stavebním vývoji klášterního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Plasích ve 12. až 14. století*. In: *Plaský klášter a jeho minulý i současný přínos pro kulturní dějiny*, s. 3–5.

¹⁹ CHARVÁTOVÁ, K. *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420*, s. 69–79 a 244–251; KRÜGEROVÁ, K. *Řády a kláštery. 2000 let křesťanského umění a kultury*, s. 167–168.

areálů, užívá tedy přívlastků, s nimiž nejsme v kontextu venkovské architektury příliš zvyklí se setkávat. Předznamenejme, že v barokní době byla dokonce při grangiích budována reprezentativní sídla, mající podobu zámečků. Celá síť produktivních hospodářských dvorců, měla sloužit především k vlastní obživě řádu a měla zajistit jeho hmotnou nezávislost. Realita většiny cisterciáckých konventů byla ovšem jiná, a ani v případě Plas nelze hovořit o neziskovosti tamního hospodářství.²⁰

Krom popsaných grangií klášter vlastnil celé vesnice a ošetřoval přiléhající pozemky, na nichž samozřejmě pracovalo běžné obyvatelstvo. K vlivu kláštera na populaci sídlící v jeho vesnicích můžeme v tomto kontextu doplnit, že jakožto zkušení zemědělci předávali cisterciáci své praktické znalosti místním vesničanům a učili je například včelařství, ovocnářství či vinařství. Kolonizační činnost kláštera však nesměřovala jen k vytváření agrárních struktur, ale ve větší míře k zakládání lidských sídel a budování nových svatostánků po celém kraji. Uvažujeme-li nad celkovým společenským přínosem plaského kláštera, pak se nesmíme zaměřovat pouze na komplex monastických staveb vystavěný vprostřed dnešního města. Je důležité od něho poodstoupit, rozhlédnout se po okolí a uvědomit si, že také mýcení lesů, upravování vodních toků, rozvržení cest i původní lokace civilizačních uzlů náležela do působnosti plaského kláštera, a v této podobě je jeho vliv stále přítomný.²¹

Ačkoli dle oficiálních regulí nesměl konvent přijímat rentu od poddaných ani najímat námezdní sílu, taková politika se v praxi nedodržovala. Klášterní dominium se tedy stalo v podstatě běžným panstvím s klasickými feudálními vztahy, výběr peněžní renty od obyvatel vesnic, které klášteru náležely, tvořil postupně hlavní složku jeho příjmů. Daně byly vybírány z nemalého počtu obcí, v polovině třináctého století to byla dvě města a 50 vesnic, postupně se území rozrostlo až k osmi desítkám držav. Vlastnictví tak rozsáhlého a výnosného fondu umožnilo sice etablování postu plaského kláštera, nikoli však jeho trvalou udržitelnost, která závisela na celé řadě dalších historických okolností.²²

²⁰ CHARVÁTOVÁ, K. *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420*, s. 69–79; ROŽMBERSKÝ, P. *Dvory plaských cisterciáků*, obecně s. 6, 44–46 a podrobněji k jednotlivým objektům v průběhu celé knihy; velmi podrobně také ŽIŽKA, J. *Hospodářské dvory kláštera v Plasech*. In: *850 let plaského kláštera*, s. 58–64.

²¹ CHARVÁTOVÁ, K. *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420*, s. 69–79 a 244–251; KRÜGEROVÁ, K. *Řády a kláštery. 2000 let křesťanského umění a kultury*, s. 164; ŠTIESS, B. *Několik poznámek ke stavební historii kláštera v Plasech*. KS SPPPOP, 1967, s. 2–3.

²² Doplníme, že přechod od klasického samostatného modelu hospodaření za převážného uplatnění konvršů byl příznačný pro cisterciácký řád jako takový a od poloviny 13. století k pronajímání svých

Pro úplnost dodejme, že nové majetky klášter nezískával pouze od příslušníků vládnoucího rodu, ale také ze šlechtických donací a odkoupením. Později s rozvojem své ekonomické síly si další vesnice pořizoval také za vlastní prostředky a ze strategických důvodů vyměňoval odlehlejší pozemky s vlastníky bližších dvorů, díky čemuž se utvářel přiléhající koncentrovaný velkostatek pod plaským konventem.²³ Již od třináctého století plaský klášter upouštěl od tradičního cisterciáckého modelu obhospodařování speciálních dvorů a přecházel stále více k rentovému systému, kdy své statky pronajímal za určitou finanční sumu a pravidelně vybírané dávky šlechticům i měšťanům.²⁴ Konečně ve čtrnáctém století rozrůstání plaské enklávy na delší dobu ustalo a znovu se nastartovalo až v obdobích opětovného vzmožení kláštera, tedy v době pobělohorské a pak v průběhu barokního rozkvětu, kdy byly opět zakládány nové grangie.²⁵

2.2 Válečné časy, barokní kultura a velkolepá přestavba

Také v popřemyslovské éře byl klášter jedním z nejdůležitějších duchovních ústavů v zemi a svůj jen mírně oslabený post si udržel až do propuknutí převratných událostí husitského hnutí. Významný představený kláštera té doby, obratný diplomat Jan, byl účasten řady významných událostí. Z našeho pohledu byla nejdůležitější jeho role při jednáních o sňatku budoucího lucemburského českého krále s ženskou dynastickou dědičkou Eliškou Přemyslovnou. Můžeme se tedy domnívat, že mezi korunou a konventem panoval ještě v této době poměrně harmonický vztah. O to tragičtější byl úder plenících husitů na plaský konvent roku 1421. Předzvěsti nelehkých časů se však ozývaly již od poloviny čtrnáctého století, kdy byly Plasy poprvé zatíženy finančními

statků přistupovali cisterciáci po celé Evropě. Viz CHARVÁTOVÁ, K. *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420*, s. 81–83; CHARVÁTOVÁ, K. Počátky cisterciáckých klášterů v Čechách. In: *900 let cisterciáckého řádu*, s. 73–77; ROŽMBERSKÝ, P. *Dvory plaských cisterciáků*, s. 4.

²³ Pro přehlednou mapku kolonizace Plaského kláštera a výčet všech vesnic, které Plasům náležely, viz CHARVÁTOVÁ, K. *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420*, s. 248. Na základě dostupných údajů můžeme konstatovat, že největší rozšíření pro klášterní velkostatek znamenaly dary (celkem 34), které převládají v prvních desetiletích po založení. Postupně pak narůstal počet donací šlechtických oproti panovnickým. Nakupovat začíná klášter roku 1200 a takto pořizuje naopak především od církve. Velmi často docházelo ke směnám vlastnictví a v pozemkových transakcích byli zainteresováni jak panovníci, tak církve, v menší míře i panstvo. Mezi pozdějšími pronájemci plaských hospodářství nalezneme šlechtice a také měšťany. Za celou historii nedošlo k žádnému prodeji klášterních držav, cisterciáci měli tento druh obchodu zapovězený. Srov. CHARVÁTOVÁ, K. *Dějiny plaského kláštera ve 12. a 13. století*. In: *850 let plaského kláštera*, s. 9 a CHARVÁTOVÁ, K. Počátky cisterciáckých klášterů v Čechách. In: *900 let cisterciáckého řádu*, pozn. na s. 73 a s. 75.

²⁴ CHARVÁTOVÁ, K. *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420*, s. 251–259; CHARVÁTOVÁ, K. Počátky cisterciáckých klášterů v Čechách. In: *900 let cisterciáckého řádu*, s. 70–71;

²⁵ ROŽMBERSKÝ, P. *Dvory plaských cisterciáků*, s. 34 a 39.

problémy, jejichž rozsah ještě umocnilo uvalení vysokých daní na klášter vladařem Václavem IV. Pozvolna tak začalo klesat i postavení kláštera v rámci církevní hierarchizované struktury. Fatální narušení kontinuálně pěstovaného rozvoje nicméně nastalo až v důsledku radikálního husitského běsnění.²⁶

Od roku 1419 probíhala cílená likvidace řady řeholních domů na našem území. Během a po skončení válečných let zem zaznamenala první vlnu řízené sekularizace, kdy byly církevní a řádové majetky konfiskovány panovníkem a následně zastavovány zemskému panstvu. Některé monastické areály tak zcela změnily svou funkci. Pro plaské opatství sice útok neznamenal definitivní zánik, jako pro některá jiná řádová sídla, nicméně husité po sobě zanechali vyrabovaný, vypálený a pustý klášter. Místní řeholníky na čas z jejich útočiště vyhnali a budovy zůstaly nezajištěny proti dalšímu rozkladu.²⁷ V rozvalinách se areál kláštera nacházel po více než dvě staletí. Bohaté klášterní panství se postupně dál hroutilo, když mu v průběhu poválečných let král Zikmund odejímal většinu majetkových práv a jeho někdejší državy rozdobil mezi poslušnou protireformační šlechtu. Z plaského dominia zůstalo jen torzo, pouhých pět vesnic a několik pozemků pozůstalých po zaniklých obcích. Navrátilší se mniši neměli po dlouhou dobu prostředky na to, aby klášter technicky zajistili, navíc nad nimi setrvala berní povinnost, proto byli nuceni za peníze zastavovat i zbývající majetek.²⁸

Tím ovšem úpadek plaského opatství neskončil a dlouhé následující období se neslo ve znamení neúspěšných pokusů o resuscitaci klášterního života. Teprve ve třicátých letech patnáctého století se tehdejšímu opatovi podařilo zajistit nejnужnější

²⁶ ČECHURA, J. Pozdně středověké Plasy – rozlomený mýtus. In: *Severní Plzeňsko III.*, s. 1–5; CHARVÁTOVÁ, K. Dějiny plaského kláštera ve 12. s 13. století. In: *850 let plaského kláštera*, s. 8; KRČEK, J. *Rušení klášterů na Plzeňsku*, s. 80; MRKVIČKA, F. *Plasy, minulost stavební památky*, s. 9; ŽEMLIČKA, J. Kdo na český trůn? Nástupnická otázka po 4. srpnu 1306. In: *Za zdi kláštera: cisterciáci v českých dějinách*, s. 99–110.

²⁷ Skupina řeholníků vedená opatem se ukryla v Manětíně. Viz ŠTIESS, B. *Několik poznámek ke stavební historii kláštera v Plasech*, KS SPPOP, 1967, s. 4.

²⁸ ČECHURA, J. Pozdně středověké Plasy – rozlomený mýtus. In: *Severní Plzeňsko III.*, s. 1–5; FOLTÝN, D. Monastická architektura v českých zemích a proměny jejího využití. In: *Zprávy památkové péče*, roč. 69, 2009, č. 2, s. 95; HORYNA, M. *Jan Blažej Santini-Aichel*, s. 266; HORYNA, M. Santiniho stavby v Mladoticích, Mariánské Týnici a Plasech a jeho koncept ideální architektury. In: *850 let plaského kláštera*, s. 77. CHARVÁTOVÁ, K. *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420*, s. 259–261. Nejvíce byl zničen patrně klášterní kostel. Dříve se odborníci domnívali, že požár zničil kompletně celou stavbu, která musela být vystavena znovu, nicméně novější nálezy ukazují, že po celém obvodu se dochovalo původní románské zdivo. Viz KAMENICKÁ, E. Nové nálezy v areálu cisterciáckého kláštera v Plasích. In: *900 let cisterciáckého řádu*, s. 35–36. Více než 200 let však kostel ležel v sutinách a dál se rozpadal. Na počátku sedmnáctého století už stály jen obvodové zdi a opěrné pilíře. Obnovený kostel byl svěcen až roku 1688. Viz ŠTIESS, B. *Několik poznámek ke stavební historii kláštera v Plasech*, s. 5; *Plasy, klášterní kostel Nanebevzetí Panny Marie. Stavebně historický průzkum*. SÚRPMO, 1980, s. 3–5.

opravy konventu, aby se zde opět mohli ubytovat mniši, nebylo jich ovšem mnoho. Diplomatický panovník Vladislav Jagellonský se v době svého královského mandátu přimlouval, aby byly některé z původních klášterních statků navráceny ze šlechtické zástavy. Nicméně celé další dekády probíhala nepřehledná majetkoprávní vyjednávání a opati urputně sháněli prostředků k uhrazení daní a zajištění základního chodu kláštera. Ani šestnácté století nepřineslo klášteru někdejší prosperitu a postavení, kroniky vyprávějí o zanedbanosti konventu i tenčícím se počtu řeholníků, kteří jej obývali. Plasy navíc zasáhla probíhající morová pohroma a ničivé povodně. Pokusy o obnovení rozchvácených majetků kláštera nebyly panovnický podporovány. Postupně se navíc schylovalo k událostem války, před kterými nebyla ušetřena ani posvátná půda kláštera.²⁹

Do průběhu třicetileté války zasáhl představený plaské komunity, který stál v čele dělostřelecké obrany Plzně, a který byl dokonce po vítězství stavovských jednotek generála Mansfelda za své zásluhy o město vězněn a řád jej musel vykoupit. Na stavu kláštera za stavovského povstání se podepsala také vojska postupující přes klášter. Nicméně v konečném důsledku znamenala válka pro Plasy převážně pozitivní zlom. Díky stykům a schopnostem záslužného opata se obnovilo někdejší dominium téměř v plném rozsahu, jaký mělo v době předhusitské, a později přibýly do držení kláštera i nové pozemky. K navrácení zkonfiskovaného majetku došlo v průběhu pobělohorské rekatolizační vlny roku 1623, kdy takto rozhodnul císař Ferdinand II. Habsburský. Skutečného hospodářsko-kulturního rozvoje ovšem klášter dosáhl až po definitivním ukončení války. V celém kraji se nejprve postupně přistupovalo k obnově zašlých vesnic, opravě poničených kostelů a jiných církevních objektů, cisterciáci znovu osidlovali opuštěné dvory a likvidovali další válečné škody.³⁰ V areálu kláštera se také po dvousetleté stavební pauze přistoupilo k odstraňování trosk a dostavbě chátrající

²⁹ HORYNA, M. *Jan Blažej Santini-Aichel*, s. 266; ČECHURA, J. Pozdně středověké Plasy – rozlomený mýtus. In: *Severní Plzeňsko III.*, s. 4–5; KOČKA, V. *Dějiny Kralovicka, sešit 2*, s. 22–31; KRČEK, J. *Rušení klášterů na Plzeňsku*, s. 80; ŠTIESS, B. *Několik poznámek ke stavební historii kláštera v Plasech*, KS SPPPOP, 1967, s. 4. Přes Plasy za války procházela postupně vojska nizozemská a švédská a bohužel pokračovala v plenění rozvráceného kláštera. Viz CEJTHAMR, V. Plasy v historických souvislostech. In: *Vize pro Plasy*, s. 14–15 a HURT, M. – HUBKA, P. – SOUTNER, O. *Plasy 1145–1945*, s. 6–7.

³⁰ HOJDA, Z. – sub quo ut a tristibus ad meliora transeamus fata – Plaský opat Jiří Vašmucius – voják a obnovitel. In: *Plaský klášter a jeho minulý i současný přínos pro kulturní dějiny*, s. 101–103; KOČKA, V. *Dějiny Kralovicka, sešit 2*, s. 31–36; ŠTIESS, B. *Několik poznámek ke stavební historii kláštera v Plasech*, KS SPPPOP, 1967, s. 5; ZILYNSKYJ, B. K stavebním aktivitám v plaském klášteře na počátku 17. století. In: *900 let cisterciáckého řádu*, s. 187–191; *Plasy, klášterní kostel Nanebevzetí Panny Marie. Stavebně historický průzkum*. SÚRPMO, 1980, s. 5–7.

klášterní baziliky do dnešních rozměrů. Nově vystavené průčelí chrámu je označováno za první raně barokní realizaci v celém západočeském regionu. K chrámu byla přistavěna klášterní kaple sv. Bartoloměje, na jejíž vztyčení se použil materiál ze stržených okolních ruin. Mniši zde mimo jiné uchovávali ostatky představených řádu.³¹

V závěrečné fázi sedmnáctého století se konečně vytvořily vhodné podmínky pro to, aby se mohl zajištěný konvent začít opět soustředit na vnitřní záležitosti řádu a pozornost jeho představitelů se pak začala upínat směrem k monastickému areálu. V osmdesátých letech nabral projekt revitalizace architektonického komplexu zřetelnější kontury. Aktivita energického opata Ondřeje Trojera (1681–1699) a jeho neméně zdatného nástupce Eugena Tyttla (1699–1738) podnítila zbudování reprezentativních novostaveb. Jména těchto předáků cisterciácké komunity jsou pro plaské dějiny natolik významná, že si je nedovolí opomenout snad jediný zdroj týkající se historie kláštera. Barokní éra je důvodně prezentována jako období „renesance“ zašlého kláštera, zcela opodstatněný je v tomto případě akcent na rozvoj umělecké produkce, jejíž podrobnější analýza si zasluhuje rozsah samostatné studie. Pro naše potřeby postačí vyzdvihnout několika nejvýznamnějších počínů, které podnes uchvacují návštěvníky Plas.³²

Zásluhu výše zmíněných opatů lze spatřovat zejména ve volbě nadaných architektů, patřících k vrcholným představitelům té doby. Vyvolení autoři Jean Baptista Mathey a jeho žák Jan Blažej Santini-Aichel se zasloužili o aplikaci inovativních přístupů k stavebnímu plánování a byli rovněž průkopníky nového, v tehdejších Čechách teprve zdomácňujícího slohového pojetí, směřujícího k vrcholnému baroku.³³ Klášter jejich přičiněním získal svou dnešní, převážně barokní tvář, avšak neztratil ani cenné připomínky dřívějších architektonických etap. Odborná literatura často oprávněně vnímána jako nadčasová. Ve svých dílech totiž dokázal originálním způsobem integrovat pozůstatky předešlých stavitelských záměrů, promyšleně kombinovat gotické a barokní prvky a zahrnout je do harmonicky působícího organismu

³¹ KAMENICKÁ, E. Stavební vývoj areálu plaského kláštera ve světle architektonických výzkumů. In: *850 let plaského kláštera*, s. 21 a 24–25. Poznamenejme, že dnes již kapli v areálu kláštera nenalezneme. Byla zbourána po polovině 19. století. Více na patřičném místě této práce.

³² HORYNA, M. *Jan Blažej Santini-Aichel*, s. 103, 265; VLČEK, P. Architektonický vývoj novověkých konventů. In: VLČEK, P. – SOMMER, P. – FOLTÝN, D. *Encyklopedie českých klášterů*, s. 94–97.

³³ LÍBAL, D. Jan Křtitel Mathey mezi raným a vrcholným barokem. *Zprávy památkové péče*, 1997, č. 2, s. 56–57; VLČEK, P. (ed.). *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, s. 12–15.

stavby. Na tvorbu svých předchůdců navazoval kreativně, přitom však nenarušil identitu stavby.³⁴

V průběhu barokní éry vyrostlo v Plasích postupně několik objektů. Opat Trojan se se svými záměry obrátil na proslulého architekta italského původu Jeana Baptistu Matheye, který systematicky vypracoval globální urbanistickou koncepci cisterciáckého pozemku, pohlížel tedy na areál kláštera jako na celek. Svůj program však naplnil pouze částečně a to mimo jiné zbudováním třípatrové klášterní sýpky. Její základy se rozvinuly kolem památky ze slavné středověké éry kláštera, již zmíněné Královské kaple. Monumentalitu působivé stavbě dodalo vztyčení hranolové věže, do níž byl instalován technický unikát, důmyslný hodinový stroj, který je stále plně funkční.³⁵ Souběžně byly položeny základy nového hospodářského dvorce na opačném konci klášterní zahrady. Nejrozsáhlejší Matheyovou realizací byla novostavba barokního reprezentativního sídla pro plaské opaty - budova prelatury, která nicméně nebyla dokončena v rozsahu původního plánu. Chloubou nového opatství byl prostorný hlavní sál, sloužící k mimořádným událostem, jež nechal zadavatel dekorovat bohatými alegorickými freskami a obrazy od Jana Kryštofa Lišky.³⁶

Pomyslný vrchol stavební historie kláštera Plasy pak představuje počátek osmnáctého století, kdy je do procesu angažován Jan Blažej Santini-Aichel. Ten měl v té době již za sebou několik zkušeností s monastickou architekturou, neboť předtím pracoval ve službách několika řádů. Do rukou vzdělaného umělce byl svěřen plán nové konventní budovy, nejvýraznějšího objektu v areálu. Samotná stavba probíhala mezi lety 1711 a 1740. Lokace rozměrné budovy konventu doprostřed podmáčeného terénu v blízkosti řeky představovala pro stavitele velikou výzvu. Odborníky, stejně jako laickou veřejnost proto oprávněně fascinuje způsob, jímž se architekt vypořádal s nestabilitou bažinatého podloží. Nerozhodl se totiž půdu vysoušet či jinak zpevňovat,

³⁴ FRÁNEK, Z. Santini a Plečník mezi námi. In: *Vize pro Plasy*, s. 60–62; HORYNA, M. *Jan Blažej Santini-Aichel*, s. 105.

³⁵ K hodinám podrobněji viz DROZDA, R. *O duši plaských hodin*, Plasy: Město Plasy, 2006; SOUTNER O. Ty plaský hodiny. In: *Osm s půl století v plaské kotlině I.*, s. 26–27.

³⁶ HORYNA, M. *Jan Blažej Santini-Aichel*, s. 157–158; HORYNA, M. Santiniho stavby v Mladoticích, Mariánské Týnici a Plasech a jeho koncept ideální architektury. In: *850 let plaského kláštera*, s. 77; HUBKA, P. O prelatuře neboli zámku. In: *Osm a půl století v plaské kotlině I.*, s. 27; CHUDÁREK, Z. Některá nová zjištění o stavebním vývoji klášterního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Plasích ve 12. až 14. století. In: *Plaský klášter a jeho minulý i současný přínos pro kulturní dějiny*, s. 26–27; KAMENICKÁ, E. Stavební vývoj areálu plaského kláštera ve světle architektonických výzkumů. In: *850 let plaského kláštera*, s. 21 a 29; LÍBAL, D. Plasy – Architektura. In: *Řád cisterciáků v Českých zemích ve středověku*, s. 48; VLČEK, P. (ed.). *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, s. 409–411; SOUTNER, O. O zámeckém sále. In: *Osm a půl století v plaské kotlině I.*, s. 28.

jak by nás možná napadlo. Konvent nechal postavit prakticky na vodě, avšak přesto jej trvale ošetřil proti zkáze. Docílil toho tak, že na více než pět tisíc dubových pilotů umístil dřevěný trámový rošt a teprve na něj položil zděné základy budovy. Následně nechal pod klášter důmyslnou soustavou kanálků uměle přivést vodu tak, aby došlo k zamezení kontaktu základových trámů se vzduchem. Díky tomu nezačalo podloží hnit, ale naopak došlo k zakonzervování a zpevnění dřeva, které v podstatě zkamenělo.³⁷

Trvalost řešení spočívá v udržování stabilní hladiny a kvality vody v systému, ta je proto pravidelně sledována ve dvou otevřených nádržích, tzv. zrcadlech, umístěných v přízemí kláštera.³⁸ Pro upomenutí na tuto skutečnost byl v konventu vytesán nápis „*Aedificium hoc sine aquis ruet*“ – tedy „*Bez vody se stavba zhroutí*“. Nicméně ne vždy se naši předci doporučení drželi, jak se dozvídáme například z kronik a speleologických průzkumů.³⁹ V nedávné minulosti proběhly velmi nerozvážené zásahy do podvodního a kanalizačního systému kláštera, které byly díky včasnému zásahu naštěstí bez závažnějších následků odstraněny.⁴⁰

Kompletní Santiniho návrh nebyl, podobně jako u jeho předchůdce, dokončen. Kdyby se tak stalo, vévodil by dnes městskému panoramatu monument dalece zastíňující masivní čtvercový konvent. V intencích projektu bylo totiž počítáno s výstavbou nového tříkopulového konventního chrámu daleko velkorysejších rozměrů, než má ten stávající. Velice obraznou představu si můžeme udělat při pohledu na vedutu

³⁷ HORYNA, M. *Jan Blažej Santini-Aichel*, s. 269–270; HORYNA, M. Santiniho stavby v Mladoticích, Mariánské Týnici a Plasech a jeho koncept ideální architektury. In: *850 let plaského kláštera*, s. 74–79; *Klášter Plasy. Odvodňovací a zavodňovací systém, speleologický průzkum*. SPELEO–Řehák, 1993, s. 11.

³⁸ Hladinu vody dnes kontrolují čtyřikrát denně. Viz stránky kláštera Plasy: <http://www.klaster-plasy.cz/?Dejiny>.

³⁹ V šedesátých letech byla v konventu umístěna kuchyň Jednoty lidového stavebního družstva, pro jejíž potřeby se odvodní systém kláštera upravil na septik. Aby bylo zamezeno pronikání pachů ze septiku do kláštera, byla nerozvázně zabetonována tzv. zrcadla. V důsledku toho se zvedla hladina podzemní vody a její kvalita byla pochopitelně povážlivě snížena vypouštěním splašků z kuchyně. Následky mohly být pro klášter fatální, roku 1994 byl celkový stav konventu shledán jako havarijní a bylo poukázáno na počínající hnilobu trámové konstrukce. Naštěstí se roku 1993 přistoupilo k důkladnému prošetření stavu vodního systému specializovanou speleologickou firmou a následně k potřebným úpravám, která navrátili původní, a pro zachování kláštera nezbytný stav. V dalších letech pak byly průzkumy opakovány. Viz podrobnou zprávu *Klášter Plasy. Odvodňovací a zavodňovací systém, speleologický průzkum*. SPELEO–Řehák (první – čtvrtá část z let 1993, 1994 a 1996).

⁴⁰ K tématu vodní soustavy v Plasích a prováděných průzkumů viz (kromě samotné správy speleologické firmy) také KAMENICKÁ, E. K poznání plaského kláštera na přelomu tisíciletí. In: *Plaský klášter a jeho minulý i současný přínos pro kulturní dějiny*, s. 27; KAMENICKÁ, E. Nové nálezy v areálu cisterciáckého kláštera v Plasích. In: *900 let cisterciáckého řádu*, s. 39–45; ŘEHÁK, J. – ŘEHÁK J. jun. Nové poznatky o vodním systému kláštera v Plasích. In: *Plaský klášter a jeho minulý i současný přínos pro kulturní dějiny*, s. 39–42.

z konce osmnáctého století, která tento stav zachycuje.⁴¹ Vedle zachovalé klášterní baziliky byla nakonec ke konventu doplněna centrální barokní kaple sv. Bernarda, sloužící jako kapitulní síň. Západní stranu kláštera tak přece jen jedna rozměrná kupole zdobí. Tu však již projektoval Santiniho nástupce.⁴²

Santini nebyl posledním významným umělcem, který v barokní době podpořil kulturní rozvoj plaského kláštera. Po jeho smrti se dostavby jeho projektu ujal Kilián Ignác Dientzenhoffer, proslulý barokní architekt z významné stavitelské rodiny. Klášter však zadával také zakázky různým významným malířům a sochařům Českého baroka, což jistě svědčí o vzdělanosti a kulturních kontaktech cisterciáckých opatů. Obrazy pro klášter namalovali například Karel Škréta či Jan Kryštof Liška, pro klášterní kostel tvořil Petr Brandl. Vnitřní prostory konventu pak zdobí majestátní stropní fresky, jejichž autory jsou Jakub Antonín Pink, František Antonín Müller a Josef Kramolín.⁴³ S Plasy je spojen také sochař Matyáš Bernard Braun. Na zadání opata Tyttla vytvořil sousoší instalované na Karlově mostě, v konventu je dnes exponována jeho sádrová kopie. Dále je autorem dřevořezby Bolestné Matky Boží, sousoší Zvěstování Panny Marie a několik menších děl původně umístěných především v klášterním kostele.⁴⁴

Od poloviny osmnáctého století se stavělo po celém území cisterciáckého panství. Vznikly nové kaple a chrámy, nejrozsáhlejší církevní realizací pak byla výstavba probošství a kostela v nedaleké Mariánské Týnici. Přistoupilo se také k hromadné obnově desítky hospodářských usedlostí a budovaly se i nové, rozsáhlejší,

⁴¹ Viz obrazová příloha této práce.

⁴² HORYNA, M. *Jan Blažej Santini-Aichel*, s. 114–116, 261–265; 269–274; HORYNA, M. Santiniho stavby v Mladoticích, Mariánské Týnici a Plasech a jeho koncept ideální architektury. In: *850 let plaského kláštera*, s. 74–79; HUBKA, P. Stavba mezi dvěma lesy. In: *Osm a půl století v plaské kotlině I.*, s. 28–29; ROM, K. Plasy: tisíciletá historie. In: *Vlastivědný sborník. Čtvrtletník pro regionální dějiny*, 1991, č. 1, s. 10–11; ŠORM, M. *Bazilika Nanebevzetí Panny Marie v Plasích* (nestránkováno); *Plasy, klášterní kostel Nanebevzetí Panny Marie. Stavebně historický průzkum*. SÚRPMO, 1980, s. 8–12.

⁴³ BUKAČOVÁ, I. – PREISS, P. Život a dílo plaského malíře Jakuba Antonína Pinka. In: *850 let plaského kláštera*, s. 114–121; JANUSOVÁ, J. Matyáš Bernard Braun, Jan Petr Brandl. In: *850 let plaského kláštera*, s. 130–131; KOČANDRLE, J. *Klášter Plasy: státní památkový objekt* (nestránkováno).

⁴⁴ HORYNA, M. *Jan Blažej Santini-Aichel*, s. 273–274; JANUSOVÁ, J. Matyáš Bernard Braun, Jan Petr Brandl. In: *850 let plaského kláštera*, s. 130–131; KORÁN, I. *Tři Braunovy krucifixy pro Plasy*. In: *850 let plaského kláštera*, s. 127–129; MÁDL, M. Autoři nástěnných maleb v plaském klášteře. In: *Plaský klášter a jeho minulý i současný přínos pro kulturní dějiny*, s. 71–73; MATUŠKOVÁ, M. *Příběh plaských varhan* (nestránkováno); VÁCHA, Š. Koncepce a ikonografie freskového cyklu a dalších nástěnných maleb A. Pinka a F. A. Mülera v konventu plaského kláštera. In: *Plaský klášter a jeho minulý i současný přínos pro kulturní dějiny*, s. 49–57. Klášter již nějakou dobu usiluje o navrácení Braunových produkcí a dalších děl barokních autorů, vzniknuvších pro konvent, zpět do kláštera. V současné době jsou některé z nich v depozitáři Západočeského muzea a Západočeské Galerie, jeden z Braunových krucifixů vlastní Národní galerie v Praze, jiné z jeho děl Diecézní muzeum v Plzni a originál sousoší pro Karlův most je uchován v lapidáriu Galerie hlavního města Prahy. Viz oficiální stránky kláštera Plasy: <http://www.klaster-plasy.cz/?Dejiny> a stránky Studijního depozitáře mobiliárních fondů v Plasích: <http://www.studijni-depozitar.cz/mobiliarni-fond-na-prikladech-fond-plasy/>.

monumentálně pojaté barokní dvorce pravoúhlých i složitějších dispozic. V návaznosti na řádovou tradici se rozvíjela síť hospodářských funkčně propojených celků, přičemž jejich architektonické provedení dalece přesáhlo původní středověkou výstavbu. Byly součástí celkového krajinnotvorné kompozice, jejímž prostřednictvím Plasy vštěpovaly svou vizi barokně kultivované přírody celému přiléhajícímu regionu. Na konci století už stálo šestnáct takových dvorů a cesty mezi nimi lemovaly kapličky, sochy a jiné drobné monumenty. Jmenujme alespoň Kaceřov, Kalec a Třemošnici s jejich zámeckými tvrzemi, či Býkov a Hubenov, které byly grangiemi. Doplňme, že výstavba klášterních dvorů byla svěřována architektům, kteří projektovali pro klášter, tedy Santinimu, Matheyovi a dalším. Tato informace pouze opětovně deklaruje eminentní význam hospodářských dvorů pro řád cisterciáků.⁴⁵

Ve druhé polovině osmnáctého století stavební aktivity plaského konventu ustaly, pouze v omezené míře se dokončují již započaté projekty. Osvícenští panovníci zvýšili míru své intervence do chodu kláštera. Za vlády císařovny Marie Terezie se v klášteře opět ubytovávala vojska a povinná podpora finančně náročných válečných tažení habsburské vládkyně znamenala pro konvent nemalé výdaje. Vládnoucí složky v zemi požadovaly soupisy finanční bilance klášterů a zprávy o jejich hospodaření, díky nimž dnes víme, že v závěru osmnáctého století Plasy vykazovaly poměrně vysoký přebytek a byly na tom celkově nejlépe v porovnání s ostatními cisterciáckými kláštéry u nás.⁴⁶

Na tomto místě je rovněž vhodné v krátkosti okomentovat význam plaského kláštera jakožto centra vzdělanosti a kultury. Kláštéry v době baroka a počínajícího osvícenství v českých zemích kladly zvýšený důraz na vědeckou a badatelskou aktivitu svých příslušníků. Na sklonku sedmnáctého století docházelo k výraznějšímu rozvoji v oblasti medicínských studií, o něž se velkou měrou zasloužily právě církevní instituce. Na významu tehdy nabývá také lékárenství provozované cisterciáky. Při řádových domech na našem území vznikaly funkčně adaptované prostory se sbírkou příslušné odborné literatury, přístroji a laboratorním vybavením, léčivými substancemi a dalšími pomůckami, potřebnými pro samostatnou přípravu léků. Cisterciáci tedy

⁴⁵ HORYNA, M. *Jan Blažej Santini-Aichel*, s. 116–117; NOVÁK, J. – ŽÍŽKA, J. Dvory plaského kláštera. In: *Vědecké práce zemědělského muzea*, s. 205–225; ROŽMBERSKÝ, P. *Dvory plaských cisterciáků* 23–44; ŽÍŽKA, J. Hospodářské dvory kláštera v Plasích. In: *850 let plaského kláštera*, s. 58–61.

⁴⁶ ŠTIESS, B. Z hospodaření plaského kláštera nedlouho před jeho zrušením. *Minulostí Západočeského kraje*, 1970, č. 7, s. 354–359.

nevytvářeli pouze sklady medicínských přípravků, ale zabývali se výzkumem léčivých látek a mícháním vlastních přípravků. Při navrhování budovy nového plaského konventu bylo proto počítáno také s prostory pro klášterní lékárnu. Informace o provozu apotéky máme až z doby po jeho výstavbě, její pravděpodobná předchozí existence není pramenně doložena. Lékárna plaského kláštera ve své době zásobovala medikamenty nejen mnichy a místní obyvatelstvo, ale celé okolí. Proslulý tzv. plaský prášek, vyráběný dle tajné receptury, byl dokonce vyvážen za hranice české země, například do Rakouska, Uher či Štýrska.⁴⁷ Oficiálně byla lékárna zrušena spolu s klášterem, ale v budově konventu existovala ještě krátce poté. Nicméně na počátku devatenáctého století vyhořela a od roku 1811 již v Plasích působil soukromý lékárenský subjekt. Z původního vybavení se dochovalo jen několik předmětů, některé se dostaly jako exponáty do různých muzeí na našem území.⁴⁸

Druhou neméně důležitou oblastí osvětového působení kláštera bylo spravování bibliotéky. Ta plaská byla umístěna přímo v budově konventu. Tehdy byla dokonce jednou z největších knihoven v Čechách, což dokládá dostupný katalog knihovního fondu. Krom vlastní klášterní sbírky do něj můžeme započítat také knihy náležející majetku kláštera, které byly umístěné na farách a plaských statcích. Celkově se tak dostaneme na počet více než dvanácti tisíc svazků. Nahlédneme-li do složení knihovny, zjistíme, že v ní převládaly především tituly barokní literární produkce, pocházející ze sedmnáctého nebo osmnáctého století, psané povětšinou latinsky. Po obsahové stránce byla knihovna poměrně pestrá, nevymykala se ovšem dobové představě o barokním vzdělanostním korpusu. Pochopitelně nejpočetnější kategorii tvořily spisy náboženského charakteru – našly bychom zde několik vydání Písma, biblické komentáře, spisy církevních otců, liturgická a dogmatická díla, církevní dějiny či životopisy papežů a další teologické prameny. Ve značné míře však byly zastoupeny také spisy filosofické, právnícké, historiografické, lékařské, přírodovědecké či jazykovědné.⁴⁹

⁴⁷ Měl údajně léčit zejména zažívací a žaludeční potíže. Viz MRKVIČKA, A. *Plasy. Minulost a stavební památky*, s. 21; FLEK, J. Tajemství plaského prášku. In: *Osm a půl století v plaské kotlině I.*, s. 79–80

⁴⁸ Viz DOSTÁLOVÁ, L. Cisterciácká lékárna v Plasích. In: *900 let cisterciáckého řádu*, s. 215–220; KRČEK, J. *Rušení klášterů na Plzeňsku*, s. 86–87; SOUTNER, O. Kumštu svého apatykář. In: *Osm a půl století v plaské kotlině I.*, s. 78–79.

⁴⁹ Po zrušení kláštera měla být plaská knihovnická sbírka jako celek převezena do knihovny pražské univerzity, nicméně to se tak úplně nestalo, některé tituly se dostaly například do kláštera v Oseku. Dnes je nalezneme například v Památníku národního písemnictví či v kladrubském klášteře. Je tedy velká škoda, že se fond jako celek v průběhu let rozptýlil a o jeho původním složení vypovídá pouze katalogový soupis knih, pořizovaný při rušení kláštera. Viz KRČEK, J. *Rušení klášterů na Plzeňsku*, s. 87–88;

Poslední plaský opat Werner se snažil všemožně reagovat na požadavky josefínských reformní politiky, dokonce se roku 1781 zasloužil o otevření první veřejné školy v Plasích.⁵⁰ Doložitelné jsou také další záměry o pozvednutí kulturní úrovně kláštera a jeho společenské úlohy. Konvent, podobně jako jiná církevní zařízení, patrně vědomě reagoval na sekularizační nálady v zemi. Úřednická nařízení však postupně umenšovala pravomoci nad klášterními majetky. Velké komplikace plaskému představenému působily vnitřní spory uvnitř cisterciácké komunity. Situace dokonce vyústila v poměrně kuriózní spiknutí s cílem otrávit opata. Iničiátoři pokusu o likvidaci svého nadřízeného byli odsouzeni k doživotnímu žaláři. Tento skandál do jisté míry nahrává opodstatnění josefínských stanovisek o úpadkovosti řeholního života, stejně jako bohatnutí instituce, které kontrastovalo s řádovými regulami. Mimo to se můžeme začíst do dochovaných stížností, ilustrujících nepřátelské vztahy mezi členy konventu. Nicméně nebylo by jistě objektivní ani seriózní na základě takových zpráv vystavět profil úplné dekadence kláštera, či dle nich posuzovat úroveň morálky mnichů. Lze je však reflektovat jako poměrně zajímavý komplement dobového obrazu.⁵¹

Kláster v posledních letech existence pokračoval v posilování své zakladatelské role, aby tak poukázal na místo Plas v církevní hierarchii. Nicméně Josef II. započal již roku 1782 rozsáhlou vlnu sekularizace řádových domů, která později dosáhla také na plaské opatství. V listopadu roku 1785 dorazil do konventu dekret o jeho zrušení s datem 24. září. O doručení císařského nařízení se postarala speciálně ustanovená kasační komise, která měla za úkol obeznámit řeholníky s jejich dalším osudem a také byla pověřena sepsáním klášterního majetku, jenž měl být následně konfiskován.

MICHLOVÁ, J. Knižní fond plaského kláštera v knihovně v Oseku. In: *Plaský klášter a jeho minulý i současný přínos pro kulturní dějiny*, s. 129–135. K existenci plaské knihovny v patnáctém století viz CHARVÁTOVÁ, K. *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420*, s. 267–270. Ještě dodejme, že i po zrušení klášterní instituce v prostorách bývalého kláštera existovala soukromá knihovna. K tomu viz MAŠEK, P. Metternichovská knihovna v Plasech. In: *850 let plaského kláštera*, s. 156.

⁵⁰ Zajímavým doplňujícím zdrojem informací o první plaské veřejné škole může být *Pamětní kniha školy v Plasech z let 1893–1940*, která je dostupná v digitalizované podobě online na stránkách projektu Porta fontium, provozovaného Státním oblastním archivem v Plzni a Generálním ředitelstvím státních bavorských archivů v Mnichově. Viz: http://www.portafontium.cz/iipimage/30660099/soap-ps_00495_skola-plasy-1893-1940_0010?x=-359&y=174&w=1663&h=824. Dle tohoto kronikářského záznamu nesídlilo školské zařízení přímo v klášteře, ale ve „zvláštním dřevěném domě o jednom poschodí“, a dále je popsáno, v kterých místech obce asi domek stál (viz 1 a 2 strana nestránkované kroniky).

⁵¹ HUBKA, P. – SOUTNER, O. Plasy, s. 60; KRČEK, J. *Rušení klášterů na Plzeňsku*, s. 81–83; KUČAŘOVÁ, H. Doplněk k osudům poslední řeholní komunity kláštera v Plasech. In: *850 let plaského kláštera*, s. 151–152; POKORNÝ, P. Z osudů poslední klášterní komunity. In: *850 let plaského kláštera*, s. 143–144; ŠTIESS, B. K rušení klášterů v Čechách za Josefa II. (příspěvek k historii plaského kláštera). In: *Minulostí západočeského kraje 12*, 1975, s. 132–137 a MRKVIČKA, F. *Plasy. Minulost a stavební památky*, s. 23–24, kde je uveden přepis stížnosti jednoho z konvršů na útlak, kterému byl údajně v klášteře vystaven. Byla adresovaná císaři, avšak pravděpodobně se k němu nikdy nedostala.

Vznikly tak překvapivě precizní soupisy veškerého inventáře včetně popisků, objasňujících účel jednotlivých předmětů, který má z dnešního hlediska velmi cennou vypovídající hodnotu a poučuje nás o životě v tehdejší klášterě.⁵²

2.3 Proměna kláštera ve světský monument

Po více než šest století byla historie plaského kláštera svázána s místní řeholnickou komunitou. Nemnoho let poté, co se začal klášter i jeho pevně aglomerované panství vrcholně rozvíjet, byl z císařské vůle provoz opatství definitivně ukončen. Státní ingerence přetrhla hospodářsko-urbánní vazby v rámci rozvinutého cisterciáckého velkostatku. Jak bylo popsáno, klášter v průběhu staletí zaznamenal posilování i oslabování vlastního významu, počet jeho společensky hodnotných aktivit oscilačně klesal a stoupal. Nikdy však nedošlo k přímé změně funkce monastického areálu. Najednou byla taková změna za nastalé situace neodvratitelná. Ačkoli existují doklady opětovných snah o obnovení řeholního života, do Plas se cisterciáci již nikdy nevrátili.⁵³

Pro město tak skončila nejslavnější dějinná etapa, etapa klášterní. Tato práce si však klade za cíl okomentovat také vývoj započatý nuceným ukončením plaského řádového provozu. Je více než pochopitelné, že právě významná cisterciácká historie činí z plaského kláštera objekt prvořadého památkového zájmu. Nicméně doba, kdy byla jeho imanentní společenská úloha postavena mimo samozřejmost, by měla být vnímána jako rovnocenná součást jeho minulosti, neboť místo nějakým způsobem formovala a poznamenala. Teprve v jejím kontextu je možné dotvořit úplnou mozaiku sociálně-kulturních vazeb kláštera na blízké i širší okolí, teprve pak začínají mít otázky o současném a budoucím kulturním využití kláštera smysl a mohou vést k podnětné diskuzi.

⁵² KRČEK, J. *Rušení klášterů na Plzeňsku*, s. 83–85; BUKAČOVÁ, I. Inventář plaského kláštera v době jeho zrušení 1785–1786. In: *Vlastivědný sborník* 7, 1997, č. 1, s. 8–11; ŠTIESS, B. K rušení klášterů v Čechách za Josefa II. (příspěvek k historii plaského kláštera). In: *Minulostí západočeského kraje*, 1975, č. 12, s. 127.

⁵³ Po smrti Josefa II. se dokonce poslední plaský opat snažil o to, aby došlo k duchovnímu obnovení alespoň těch klášterů, které nebyly dosud využívány k jiným světským účelům, což se týkalo i Plas. Napoprvé neuspěl, proběhlo několik dalších jednání a později už bývalý opat reformulovat své požadavky přímo na žádost, aby byl klášter navrácen zpět vypuzeným cisterciákům. Zajímavé je, že panovník František II. neprojevil z počátku zmitavé stanovisko. Požádal však Wenera o vyjádření ostatních bývalých řeholníků, které se mu sehnat nepodařilo, na čemž další vyjednávání ztroskotala. Vzhledem k pokročilému věku nakonec duchovní od svých ambicí upustil. KRČEK, J. *Rušení klášterů na Plzeňsku*, s. 106–109.

2.3.1 Doba metternichovská

Po skončení osvícenských sekularizací byl bývalý klášterní objekt, stejně jako více než sto řádových domů po celé zemi, svěřen do rukou státu. Pakliže jsme hovořili o velice analogickém vývoji klášterů na našem území, od okamžiku kdy byly posvěštěny, píše se jejich historie v prakticky identických kapitolách. Veškeré majetky církevních institucí byly inkludovány do zemského náboženského fondu. Jeho správní orgány posuzovaly vhodnost jednotlivých areálů pro další využití, rozhodovaly o jejich přestavbách, opravách i stržení. Z bývalých klášterů se staly lékařské a pečovatelské ústavy, školy, věznice, kasárna či úřady. Pokud byl objekt prodán do soukromého vlastnictví, stal se nejčastěji zámeckou rezidencí nebo byl částečně adaptován pro účely podnikatelských aktivit vlastníka.⁵⁴

Také do Plas přišla roku 1802 první pověřená byrokratická delegace, která měla určit, zda by připadalo v úvahu využít areál pro vojenská kasárna. Pravděpodobně k tomu zaujala negativní stanovisko. Roku 1805 bylo rozhodnuto o zřízení školy přímo v budově konventu. Ta zde přetrvala až do třicátých let dvacátého století. Jednalo se však o pouhý zlomek prostor v rámci celého rozlehlého komplexu. V nevyužitém patře byly dále zřízeny kanceláře a služební byty zemských úředníků.⁵⁵ Vzhledem k rozměrnosti hmotného kolosu konventní budovy to patrně nevzbuzuje překvapení. Domnívám se však, že od toho momentu lze reflektovat rozrušení někdejší monastické jednoty, synergie místa. Klášter byl atomizován na několik vzájemně inkompatibilních jednotek, sloužících více laterálním účelům. Přestal fungovat jako celek s primárním posláním, s vnitřní identitou. Můžeme říci, že s tímto syndromem se bohužel částečně vyrovnává do dnešních dní.

Údajně v důsledku enormní zátěže státní pokladny, kterou představovaly Napoleonské války, byla roku 1825 vyhlášena veřejná aukce na plaské panství, respektive to, co z něho zbylo. V době před zrušením kláštera bylo tvořeno 56 vesnicemi a městem Kralovice.⁵⁶ Po transferu cisterciáckého majetku pod státní správu už do plaského územního celku patřily pouze dvorce Krašnov, Kaceřov a Bělá

⁵⁴ FOLTÝN, D. Monastická architektura v českých zemích a proměny jejího využití v průběhu staletí. In: *Zprávy památkové péče*, č. 2, s. 96–97; FOLTÝN, D. Tisíc let vzestupů a pádů řeholního života v Čechách. In: VLČEK, P. – SOMMER, P. – FOLTÝN, D. *Encyklopedie českých klášterů*, s. 24–28; KRČEK, J. *Rušení klášterů na Plzeňsku*, s. 13–21.

⁵⁵ HOLEC, P. Dvě století ve školních lavicích. In: *Osm a půl století v plaské kotlině I.*, s. 105–106; LANCIGER, L. *Stavebně historický průzkum a dějiny objektu*. SÚRPMO, 1985, s. 95; KRČEK, J. *Rušení klášterů na Plzeňsku*, s. 108–110.

⁵⁶ KRČEK, J. *Rušení klášterů*, s. 90, kompletní seznam je uveden v poznámce č. 377 na téže straně.

a probošství Mariánská Týnice. Roku 1827 byl konečně potvrzen nový majitel dražených statků. Stal se jím Klement Václav Lothar kníže von Metternich-Winneburg. 4. července byla podepsána kupní smlouva mezi zmocněncem nejvyššího purkrabí Království českého hrabětem Chotkem jakožto prodávajícím, a kupujícím knížetem v zastoupení ředitele vídeňské „ústřední metternišské kanceláře“ Josefem Dostálem.⁵⁷

Převzetí bývalého klášterního komplexu šlechticem předurčilo další využití areálu i konkrétní zásahy do jeho struktury. Hlavní kancléřovou incentivou pro koupi plaského panství byly patrně rozlehlé okolní pozemky náležející k velkostatku a můžeme se oprávněně domnívat, že také vidina budoucího průmyslového využití místa sehrála svou roli. Alespoň tomu nasvědčují stavební práce, k nimž vydal Metternich velice záhy pokyny. Především byla odbourána kaple svatého Bartoloměje doléhající na budovu klášterní baziliky. Je potřeba znovu připomenout, že kaple sloužila také jako kostnice. Postoj knížete k minulosti kláštera nebyl v tomto ohledu příliš uctivý. Další drobnější stavbou, která stála v cestě Metternichovým ekonomickým záměrům, byla klášterní brána stojící mezi chrámem a budovou prelatury.⁵⁸ Na druhé straně někteří autoři komentují osobní vřelý vztah Metternicha a jeho rodiny k Plasům. Této teorii napovídá skutečnost, že zde nechal umístit rodinnou hrobku, kde je i sám pochován. Za tím účelem byl přestavěn hřbitovní kostelík sv. Václava do jeho dnešní emírové podoby, a to na dle návrhů věhlasného rakouského architekta Pietra Nobile.⁵⁹

Ačkoli se někdy hovoří o tom, že kníže vytvořil z Plas svou rezidenci, není to tak docela pravda. Možné důvody snad vyvstanou na mysl při přečtení řádek ze soukromé korespondence Metternichova syna Viktora, který ve svém dopise sestře napsal pozoruhodnou myšlenku: „... *Je to seskupení budov, které nikdy nevytvoří příjemný celek – bylo by mnohem lepší, kdyby bylo zachováno navždy jejich původní určení. Z nádherného kláštera nebude nikdy příjemné obydlí, potřeby světa jsou jiné než ty,*

⁵⁷ KAHUDA, J. *Kancléř Metternich a Plasy*, s. 27–28; KOČANDRLE, J. *Kláster Plasy: státní památkový objekt* (nestránkováno). Poznamenejme, že se jako datum koupě někdy objevuje rok 1826, neboť už tehdy bylo jasné, že se Metternich stane vlastníkem Plas, začal je pro tyto účely upravovat a také je tohoto roku poprvé navštívil. Viz KRČEK, J. *Rušení klášterů na Plzeňsku*, s. 111. Srov. LANCIGER, L. *Stavebně historický průzkum a dějiny objektu*, SÚRPMO, 1985, s. 95, který dokonce udává rok 1824.

⁵⁸ Metternich nechal v okolí kláštera zbořit ještě několik menších staveb, jako například obytný domek klášterního služebnictva či drobné hospodářské objekty. Viz Metternichovské přeměny Plas. In: *Osm a půl století v plaské kotlině I.*, s. 35–39; HUBKA, P. *Plasy a Metternichové*. In: *Metternich a jeho doba*, s. 74–75; KAHUDA, J. *Kancléř Metternich a Plasy*, s. 41–43; HUBKA, P. *Plasy a Metternichové*. In: *Metternich a jeho doba*, s. 74–75; MRKVIČKA, F. *Plasy. Minulost stavební památky*, s. 26–27; SOUTNER, O. *Metternichova hrobka*. In: *Osm a půl století v plaské kotlině I.*, s. 40; *Plasy, klášterní kostel Nanebevzetí Panny Marie. Stavebně historický průzkum*. SÚRPMO, 1980, s. 12–14.

⁵⁹ KUMPERA, J. *Metternichové a západní Čechy*. In: *Metternich a jeho doba*, s. 82.

*kteřé mají dobřící mnichové, a čím více je klášter klášterem, tím méně je zámkem a nemůže se jím stát...*⁶⁰ Jako sídlo Metternicha a jeho rodiny byla využívána a upravena pouze bývalá rezidence opata, která je proto také někdy nazývána zámkem. Ve skutečnosti zde však majitelé a jejich hosté pobývali pouze příležitostně během krátkých návštěv Plas. Do zbývajících budov se výrazněji nezasahovalo. V konventu zůstaly zachovány soukromé byty a již zmíněná veřejná škola. V přízemí byly přepaženy prostory pro lékárnu a její sklad.⁶¹

Zajímavým způsobem se v metternichovské době obohatil společenský život nevelikého městečka. Příčiněním šlechtické rodiny vzkvétaly v Plasích kulturní a jiné spolky, a dokonce sem díky spřizněným kontaktům majitelů zavítal ne jeden významný umělec, jmenujme například Bedřicha Smetanu. V polovině devatenáctého století v místech bývalé cisterciácké knihovny vznikl divadelní sál s jevištěm. Mecenáši a aktivními provozovateli umělecké tvorby se stali především Metternichovy dědici Paulina a její choť Richard.⁶² Roku 1894 však konvent zasáhl ničivý požár, který postihl celé patro, barokní krovy a střechu. Vyhořelo tedy i divadlo. Z pokrytí pojistky byla sice budova zanedlouho opravena, nicméně divadelní salón se zde již znovu neotevřel.⁶³

Při studiu dostupných materiálů se zdá být evidentní, že metternichovská doba se daleko více než přímo v komplexu kláštera odrazila na fungování plaské obce. Tím však ve svých důsledcích významně ovlivnila postavení zaniklého kláštera a vztah místního obyvatelstva k němu. Až do osmnáctého století nemůžeme k demografické úrovni Plas konstatovat více, než že byla velmi nízká. Vesničku, která se stala základem budoucího města, tvořilo nanejvýš patnáct usedlostí, které byly inherentně propojeny s klášterem a jeho hospodářskými funkcemi, lze snad říci, že na něm byly závislé. Domky obývali řemeslníci, zemědělci a také personál kláštera, kupříkladu kuchař či kostelník. Znovu připomeňme, že klášter byl od počátku nejen estetickou, ale také sociálně-kulturní

⁶⁰ Z dopisu kancléře Metternicha sestře Leontině ze dne 19. Července 1826. Cit dle KAHUDA, J. *Kancléř Metternich a Plasy*, s. 29.

⁶¹ LANCIGER, L. *Stavebně historický průzkum a dějiny objektu*, SÚRPMO, 1985, s. 95; ROM, K. *Plasy: tisíciletá historie*. In: *Vlastivědný sborník. Čtvrtletník pro regionální dějiny*, č. 1, 1991, s. 11;

⁶² Richard Klement Metternich (1829–1895) byl synem kancléře Metternicha z druhého manželství. Oženil se se svou nevlastní neteří Paulinou Metternichovou-Sándorovou. Její matka Leontina, jež tedy byla Richardovou nevlastní sestrou, se narodila kancléři Metternichovi a jeho první manželce hraběnce Kounicové. Viz KAHUDA, J. *Kancléř Metternich a Plasy*, s. 10–11 a 36.

⁶³ HOLEC, P. Český Totis – knížecí divadlo. In: *Osm a půl století v plaské kotlině I.*, s. 92–93; HUBKA, P. Metternichové a Plasy. In: *Metternich a jeho doba*, s. 76; ROM, K. *Plasy: tisíciletá historie*. In: *Vlastivědný sborník. Čtvrtletník pro regionální dějiny*, 1991, č. 1, s. 11; VÁŇOVÁ, L. Konventní divadlo v Plasech. In: *850 let plaského kláštera*, s. 154–155 a stránky kláštera Plasy: <http://www.klaster-plasy.cz/?Dejiny>.

dominantou regionu a veškeré urbánní aktivity v okolí nějakým způsobem souvisely s dynamikou klášterní politiky. Impulzem pro samostatný rozvoj utvářejícího se městečka Plasy, jakož i vesnic a osad založených konventem, bylo právě uzavření kláštera. Od roku 1775 do poloviny devatenáctého století vzrostl počet plaských domů ze zmíněných patnácti na třiašedesát a počet obyvatelstva v dalších letech narůstal ještě významněji. Je však potřeba zdůraznit také negativní důsledky deklarovaného jevu. Bývalý klášter se najednou ocitl stranou ekonomických procesů, jeho případný stavební či hospodářský rozvoj už nebyl pro život místních usedlíků důležitý. Z areálu se stala samostatná entita. S trochou nadsázky můžeme říci, že již tehdy byl neživým monumentem, připomínkou minulosti. Pasivně se přetransformoval do podoby vyprázdněného artefaktu, odkazujícího k zbytným duchovním idejím. Poněkud paradoxně tak začala být klášterní klauzura pocíťována jako daleko reálnější, než v době, kdy fyzicky existovala.⁶⁴

Nastíněný demografický posun v plném rozsahu podnítil hlavně průmyslový rozvoj obce, za nímž nestál nikdo jiný, než nový majitel panství Metternich. Jeho kroky směřovaly k posílení industrializace obce a k propojení Plas s blízkými podniky za účelem obchodu. Nechal postavit tzv. Viktorovu hut'⁶⁵ s vysokou pecí na výrobu slitiny. Výrobky z plaské železářské huti byly poměrně proslulé a tvořily svého času nejdůležitější vývozní artikl města. Provoz železárny byl ukončen roku 1875, tři roky po té, co ji poničila povodeň. Mimo to zde fungovala také pila, přestavěný a rozšířený pivovar a další menší průmyslové a agrární podniky.⁶⁶

Metternichův postup však byl koncepční. Uvědomoval si, že pro zajištění chodu továrenských provozů je nezbytné zefektivnit distribuční procesy. Huť byla pochopitelně závislá na zásobování dřevem a dalšími surovinami, její prosperita se pak odrážela od obchodní komunikace s odbytišti. Prosadil tedy vytvoření komplexní

⁶⁴ HUBKA, P. Metternichové a Plasy. In: *Metternich a jeho doba*, s. 76; HURT, M. Problematika komunální politiky ve vazbě na národní kulturní památku. In: *Plaský klášter a jeho minulý i současný přínos pro kulturní dějiny*, s. 141.

⁶⁵ Pojmenována zřejmě podle třetího Metternichova syna z prvního manželství Viktora Františka Karla (1803–1829). Viz HUČKA, J. K historii Metternichovy železárny v Plasích, In: *Metternich a jeho doba*, s. 86–88; KAHUDA, J. *Kancléř Metternich a Plasy*, s. 32–35 a 56; MRKVIČKA, J. O plaských železárnách. In: *Osm a půl století v plaské kotlině I.*, s. 40–42; VOPAT, J. Památky po plaské huti. In: *Osm a půl století v plaské kotlině I.*, s. 42.

⁶⁶ HURT, M. – HUBKA, P. – SOUTNER, O. *Plasy 1145–1945*, s. 8–9; HUBKA, P. Další památné budovy. In: *Osm a půl století v plaské kotlině I.*, s. 31; HUBKA, P. Metternichové a Plasy. In: *Metternich a jeho doba*, s. 75; HUČKA, J. K historii Metternichovy železárny v Plasích, In: *Metternich a jeho doba*, s. 86–93; HURT, M. Problematika komunální politiky ve vazbě na národní kulturní památku. In: *Plaský klášter a jeho minulý i současný přínos pro kulturní dějiny*, s. 141.

dopravní síť. Na sklonku padesátých let devatenáctého století bylo zahájeno budování železnice a pokračilo se s výstavbou nové cesty, spojující Plasy s Plzní a zároveň významnými městy na severu Čech, tzv. císařské silnice. Komunikace byla již tehdy přikloněna do těsné blízkosti kláštera, kudy vede dodnes hlavní silniční tah mezi Plzní a Mostem. Celé město je podélně přeřato rušnou dopravní tepnou, která se těsně za klášterem dále větví a vytváří nepřirozenou a esteticky rušivou bariéru. Posiluje dojem mentálního vyčlenění duchovního elementu z profánní sídelní struktury. V blízkosti kláštera postupně vznikla vyprázdněná neupravená plocha, která dnes neslouží prakticky žádnému účelu. Zničením části klášterní zahrady došlo k problematickému rozrušení klidové zóny dříve bezprostředně obklopující klášter a plynule navazující na dnes separovaný park se hřbitovem i na přiléhající obytné zóny. V Plasích nikdy nevzniklo koncentrické osídlení s přirozeným jádrem v podobě náměstí, přesto že mají statut města, postrádají tento základní městotvorný prvek, a působí spíše provinčním dojmem. Položením rušné silnice jen několik metrů od klášterní sýpky i samotného konventu je navíc z dlouhodobého hlediska pochopitelně ohrožen technický stav historických budov.⁶⁷

V době intenzivnější industrializace českých zemí po roce 1848 nabývaly průmyslové podniky na Plzeňsku ještě většího významu a Metternichův syn Richard, který plaské panství po otcově smrti zdědil, byl dokonce zvolen prvním starostou Plas, byť nebyla volba později uznána, a tak mu byl propůjčen alespoň titul „čestného starosty“. Na druhou stranu za Metternichů nebyla příliš silná tendence k dotování výstavby nových obytných domů, což nekorespondovalo s pokračujícím populačním nárůstem. Více než stovka dělníků mohla obývat pouhé čtyři domky, primárně sloužící k jejich ubytování. Není proto překvapivé, že velká část zaměstnanců průmyslových a zemědělských podniků bydlela přímo v konventu. Rozvoj obce tak byl na jedné straně umocňován vytvářením pracovních podmínek, na straně druhé však proces sociálního rozvoje Plas stagnoval či byl dokonce retardován.⁶⁸

Následky metternichovského zásahu jsou v urbánní kompozici města natolik patrné, že se nad nimi musí rozpačitě pozastavit každý návštěvník Plas, třebaže neznalý

⁶⁷ HYNEK, V. Na císařské silnici. In: *Osm a půl století v plaské kotlině I.*, s. 45–47; KODERA, P. *NKP Plasy, areál býv. pivovaru – archivní rešerše*, s. 6–8; PANKRAZ, J. Když se stavěla dráha. In: *Osm a půl století v plaské kotlině I.*, s. 47–50 a oficiální stránky kláštera Plasy <http://www.klaster-plasy.cz/?Dejiny>. Asi nejucelenější komentář k urbánní situaci Plas, včetně studenských návrhů na zlepšení poskytuje nová publikace VOLFOVÁ, M. (ed). *Vize pro Plasy. Letní škola architektury 2013*. Praha: Architecture, 2014.

⁶⁸ HURT, M. Problematika komunální politiky ve vazbě na národní kulturní památku. In: *Plaský klášter a jeho minulý i současný přínos pro kulturní dějiny*, s. 141.

historického kontextu. Z tohoto hlediska se zdá být kancléřův poměr k místu spíše utilitární. Je však otázkou, zda lze hovořit přímo o lhostejnosti či despektu. Sám Metternich si však v dopise své dceři Leontině s datem 25. srpna 1829 posteskl: „*Nyní jsem tedy na tomto místě ruin a smutku. Když člověk přijede z Kynžvartu do Plas, má pocit, jakoby v jednom dni zestárl o deset let. Tam je všechno ve výstavbě, zde jsou jen rozvaliny. Opravdu jsem nemohl mít lepší volbu pro uložení tělesných pozůstatků členů naší rodiny k poslednímu odpočinku. Neboť žádný živý tady nechce bydlet...*“⁶⁹

Další osudy bývalého kláštera jsou ve světle historických událostí marginalizovány a zastiňují je jiné události v obci. Komentáře k dějinám monastického objektu tak téměř na jedno století utichají. O působení dalších majitelů bývalého kláštera a jejich nakládání s rodovým dědictvím se toho mnoho nedočteme. Po smrti prvního Metternichova dědice Richarda přešly rodinné majetky včetně Plas do rukou jeho mladšího bratra Paula (1834–1906)⁷⁰, po kterém dědil jeho syn Klement (1869–1930). Poslední přímý potomek rodu Metternichů Pavel Alfons (1917–1992) se stal zároveň posledním šlechtickým vlastníkem plaského panství.⁷¹

Za jeho života se však odehrála první i druhá světová válka a oba válečné konflikty se dotkly také Plas. V průběhu první světové války byl přímo v konventu zřízen lazaret pro raněné vojáky. Za druhé světové války se pak klášter stal útočištěm pro jednotky Rudé armády. Ruští vojáci po sobě dokonce zanechali několik dochovaných kreseb a napsí. Konečně tou nejvýznamnější událostí poválečné éry bylo převedení kláštera do vlastnictví státu. Dle dobové terminologie byla nastolena „národní správa“ šlechtického majetku, známá pod vžitým označením Benešovy dekrety. Roku 1945 byla v rámci provádění prezidentského dekretu č. 12/1945 Sb. zabrána půda a nemovitosti řady českých privilegovaných rodin německého původu, rodinu Metternichů potkal stejný osud. Plaský velkostatek se tak jednou pro vždy rozložil.⁷²

⁶⁹ Cit dle KAHUDA, J. *Kancléř Metternich a Plasy*, s. 32.

⁷⁰ Paul Klement byl Metternichův syn ze třetího manželství. Viz KAHUDA, J. *Kancléř Metternich a Plasy*, s. 37.

⁷¹ HUBKA, P. Metternichové a Plasy. In: *Metternich a jeho doba*, s. 76; KAHUDA, J. *Kancléř Metternich a Plasy*, s. 11.

⁷² BUKAČOVÁ, I. Konfiskace velkostatku Plasy. In: *Vlastivědný sborník*, 1991, č. 2, s. 5–6; HUBKA, P. Metternichové a Plasy. In: *Metternich a jeho doba*, s. 76; HURT, M. – HUBKA, P. – SOUTNER, O. *Plasy 1145–1945*, s. 10 a oficiální stránky kláštera Plasy <http://www.klaster-plasy.cz/?Dejiny>.

2.3.2 *Bývalý klášter na pozadí komunistického režimu*

Roku 1945 se tedy cisterciácká stavební památka stala součástí státního majetku. Po dobu následujících padesáti let, jež tvoří v poměru k více než osmi a půl stoletím existence stavebního komplexu pouhý zanedbatelný zlomek, se význam a funkce jednotlivých objektů transformovaly častěji, než za celá předchozí staletí. Přehlédneme-li znovu stručně popsané dějinné peripetie kláštera, mohli bychom nabýt dojmu, že takto krátký časový úsek by mohl být shrnut do několika vět. Příspěvky k dějinám plaského konventu se skutečně na pár řádek omezují, pokud vůbec dané období zahrnují. Nicméně pokud nemá být tato práce povrchním historickým přehledem, pak je důležité vyzdvihnout také nejvýznamnější momenty nedávných pěti dekad a zasadit je do širšího kontextu. Naším záměrem je uchopit plaský klášter jako historickou stavbu s živou minulostí i oživovanou přítomností. Památku nechceme nahlížet jako statický stavitelský výtvar, ale jako dynamicky se proměňující fenomén společensko-kulturních vztahů, který ve svých zdech nese mnohem více, než jen architektonické zadání. Využívání areálu v éře komunistické totality jistě vypovídá mnohé o tehdejší přístupů kompetentních orgánů k dědictví minulosti. Ačkoli převážná část dvacátého století anticipuje dobu, kdy se klášter konečně stal doceněným, kulturně využívaným objektem v péči památkářů a odborníků, velice nesměle, její popis nás může přiblížit pochopení současného stavu.

Po převzetí moci komunistickou stranou fungovalo na našem území více než šedesát monastických konventů. Represivní režim však postihoval příslušníky mnišských řádů četnými perzekucemi a státní politika cílila k jejich postupnému potlačení. Došlo tak k završení restriktivních a postátňovacích tendencí, které nastavila již osvícenská sekularizační politika, přičemž tentokrát se týkaly kategoricky všech klášterních objektů na našem území, i těch, které dosud přetrvávaly ve vlastnictví řádů. Zde si dovolíme krátkou poznámku, která se vztahuje k naznačené paralele. Josefínské reformy bývají často přirovnávány k reglementační činnosti komunistických představitelů, někdy jsou dokonce interpretovány jako jejich inspirační zdroj. Nesmíme však marginalizovat velice podstatné odlišnosti obou přístupů. Zatímco komunistická ideologie byla programově antireligiózní a potlačovala náboženskou strukturu v naší zemi jako celek, za vlády „osvíceného“ panovníka došlo především k řízené transformaci této struktury. Uzavřena byla pouze vybraná zařízení a síť farností a kostelů se dokonce ve výsledku ještě rozšířila, podle předem stanovených kritérií.

Také počet duchovních v českých zemích se v průběhu vlády Josefa II. zvýšil. Oba mocenské systémy tedy měly odlišný myšlenkový základ a do značné míry také rozdílné úmysly, byť byly jejich postupy v jistém ohledu podobné.⁷³

Nejradikálnějších zásahem proti československým řeholníkům byla nechvalně proslulá akce „K“ (kláštery), kdy byli, jak známo, členové řádových komunit centrálně internováni do několika klášterů a zbývající areály byly obsazeny. V padesátých letech mělo být mnišství zakázáno úplně, nicméně přes to, že takto radikální nařízení nakonec oficiálně vydáno nebylo, prvky řádového života přežívaly spíše ve skrytu, jako velmi okrajový jev. V některých případech byla dokonce nařízena přímá destrukce klášterních areálů. Převládalo však jejich fyzické zachování a snaha o „socializaci“ objektů pro hospodářsko-ekonomické účely státu.⁷⁴

Při stanovování dalších funkcí historických budov se primárně nehledělo na jejich architektonické kvality, ve většině případů nebyl volen adekvátní způsob nakládání s citlivými a ohroženými monumenty. Implementace popřevratové kulturní politiky pronikla také do všeobecného vnímání památkové hodnoty. Deformovaný pohled na historii se projevoval i nad rámec teoretických proklamací a útočil na artefakty na ni odkazující. Péče o hmotné dědictví konvenovala s třídním výkladem, což implicitně vedlo k hodnotové devalvaci a k funkční degradaci značného počtu objektů. Často bývá také zdůrazňována kritická ekonomická bilance centrálně plánovaného hospodaření, které pro sektor památkové péče vyčleňovalo částky, jež nepokryly víc než jen základní údržbu několika vybraných staveb. Celkově mělo nenávratné destrukci podlehnout na tři tisíce stavitelských památek. Na druhou stranu, srovnáme-li stav areálů, které byly ponechány opuštěné, a těch, které byly užívány státními podniky, musíme konstatovat, že mnohdy bylo i nevhodné využití lepší, než žádné. Například kláštery, v nichž byla zřízena kasárna československé lidové armády, byly často udržovanější, než objekty svěřené kulturním institucím, postrádajícím prostředky na zajištění hmotné péče.⁷⁵

Povážlivě dlouhou dobu systém strukturálně a paušálně aplikované památkové ochrany v českém prostředí vůbec neexistoval. Na vině byla zejména absence adekvátní

⁷³ FOLTÝN, D. Monastická architektura v českých zemích a proměny jejího využití v průběhu staletí. *Zprávy památkové péče*, 2009, č. 2, s. 96; KOUBA, V. Specifika využití sakrálních památek v soudobé české společnosti. In: *Hmotná kultura v ekonomické teorii a praxi managementu*, s. 66–67; KRČEK, J. *Rušení klášterů na Plzeňsku*, s. 9–21.

⁷⁴ FOLTÝN, D. Monastická architektura v českých zemích a proměny jejího využití v průběhu staletí. *Zprávy památkové péče*, 2009, č. 2, s. 97–98.

⁷⁵ CHUDÁREK, Z. Poznání a ochrana monastických památek u nás. *Zprávy památkové péče*, 2009, č. 2, s. 103; LOUDA, T. *Legislativní analýza právních předpisů v oblasti památkové péče*, s. 9.

právní normy. Byť později kýžená právní kodifikace vznikla, téměř po celé minulé století přetrvávala jakási dvojkolejnost památkové ochrany, jež se vlastně projevovala ve dvou rovinách. Na první úrovni to byla památková péče odborná, „vědecká“, kam můžeme zařadit například iniciování stavebních průzkumů a dokumentace monumentů. Na druhé úrovni se pak jednalo o samotné výkonné pravomoci, provádění péče o památky. Separace těchto dnes poměrně samozřejmě komplementárních rovin byla značně problematická. Výkon památkové ochrany totiž náležel státním úřadům a mohl podléhat politické objednávce. Nadto byla jeho decizivní úloha nadřazena doporučením odbornických ústavů. Zákonem z roku 1946 byla správa nejvýznamnějších památek a evidence jejich mobiliáře svěřena tzv. Národním kulturním komisím, nicméně ty zastávaly pouze onu druhořadou úlohu podřízeného poradního orgánu. Rozhodující nařízení spadala do kompetencí výkonných orgánů národních výborů na krajské úrovni.⁷⁶

Ke konci padesátých let se poprvé výrazně prosadila potřeba koncepčního a terminologického vymezení sektoru památkové ochrany, významné bylo zejména zavedení statutu kulturní památky. Povinnosti související s údržbou, evidencí a obnovou kulturních památek definoval zákon č. 22/1958 Sb. Přelomovou změnu v chápání a kodifikaci památkové péče pak přinesl až zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, který nabyl účinnosti roku 1988 a přes dílčí novelizace a úpravy platí dodnes. Tento právní předpis oproti předchozí zákonné normě zúžil a konkretizoval chápání kulturních památek. Těmi jsou od té doby pouze ty, které takto definuje prohlášení ministerstva kultury České republiky. Z dalších důležitých úprav, které zákon přinesl lze uvést například zřízení památkové inspekce pod Ministerstvem kultury, jež dohlíží na dodržování zákona nebo stanovení sankcí za jeho porušení.⁷⁷

⁷⁶ Situace byla samozřejmě mnohem složitější, institucí spolupůsobících v oblasti péče o kulturní dědictví v Československu existovalo několik a v průběhu let se měnila jejich struktura i statut a vznikaly další. Nicméně jakkoli hodnotná byla jejich práce, stále jim byla nárokována jen poradní funkce. Jmenujme alespoň Státní ústav památkové péče a ochrany zřízený roku 1958 velmi důležitým zákonem č. 22/1958 Sb., který se měl kromě výzkumu a evidence památek zabývat také praxí konzervace a ochrany a dále popularizací a obnovou kulturního využití památkových objektů. Nicméně i tento ústav setrval spíše na pozici mentora a poskytovatele metodické podpory a je tak spíše nevýrazným předchůdcem dnešního Národního památkového ústavu. Viz LOUDA, T. *Legislativní analýza právních předpisů v oblasti památkové péče*, s. 14, přehled historie památkové péče v ČR na oficiálních stránkách Ministerstva kultury ČR: <http://www.mkcr.cz/cz...odbor-pamatkove-pecce/pamatkova-pecce-v-cr-18035/> a sekce Souhrnné informace a historie na stránkách NPÚ: <http://www.npu.cz/pro-odborniky/narodni-pamatkovy-ustav/souhrne-informace-a-historie/>.

⁷⁷ Poslední změna byla provedena roku 2013. Text zákona je v plném znění dostupný online například na stránkách Národního památkového ústavu: http://www.npu.cz/zakon-o-statni-pamatkove-peci/#_ftn9. Pro

V poměru státu k monastickým památkám se však zrcadlil velice specifický přístup a jejich ochrana se začala v kontextu vznikající památkové péče prosazovat se značným zpožděním. Antiklerikálně nastavený režim inklinoval k všeobecnému despektu k církevním institucím. Ve společnosti, která měla nahradit duchovní hodnoty novými, „moderními“, socialistickými idejemi, byl vztah ke křesťanské tradici potlačován a projevy zbožnosti cíleně redukovány. Komunistická propagandistická interpretace kulturního dědictví pojímala sakrální památky jako pro soudobou společnost zbytečné monumenty, které pouze dokládají určitý historický vývoj, avšak v životě novodobé společnosti nemají opodstatněné místo. Nízká míra religiozity v naší zemi je nepochybně produktem daleko dlouhodobějších a komplexnějších historických procesů a to, že značné množství kostelů ztratilo v novodobé historii své praktické využití, nelze přičítat pouze agitaci komunistického zřízení. Je však nesporné, že právě politika minulého režimu přivedla rozsáhlou skupinu sakrálních staveb do havarijního stavu a nezhůdka přispěla k jejich úplnému zániku.⁷⁸

Velký problém lze rovněž spatřovat v tehdejšímu nakládání s movitým dědictvím duchovních institucí. Neplatila zde dostatečně přísná kritéria, která by zabránila rozprodávání cenných uměleckých předmětů a ani vykrádání církevních památek nebylo ojedinělým jevem.⁷⁹ Pokud nahlédneme do kroniky města Plasy⁸⁰, nalezneme zde, byť v ideologii poplatných formulacích, velmi zajímavé záznamy o tom, jak bylo postupováno v případě bývalého zámeckého vybavení, které zbylo po posledních majitelích kláštera. V druhé polovině roku 1946 byl mobiliář poprvé inventarizován. Inventární čísla byla přidělena cenným obrazům (kterých bylo nejvíce) a nábytku, ale

jeho podrobnou analýzu viz LOUDA, T. *Legislativní analýza právních předpisů v oblasti památkové péče*, s. 43–135, kritickému zhodnocení je zákon podroben tamt. na s. 144–153.

⁷⁸ Nařízení vlády z roku 1949 vymezovalo kompetence a strukturu tzv. Státního úřadu pro věci církevní, úřadu, kterému bylo svěřeno především ekonomické zajištění správy církevních objektů. Odbornou oporu mu měly pochopitelně poskytovat příslušné orgány, náležející pod Ministerstvo školství, věd a umění, nicméně jak jsme zde již popsali, úloha památkových institucí byla spíše druhořadá. KOUBA, V. Specifika využití sakrálních památek v soudobé české společnosti. In: *Hmotná kultura v ekonomické teorii a praxi managementu*, s. 67; LOUDA, T. *Legislativní analýza právních předpisů v oblasti památkové péče*, s. 8 a stránky Ministerstva kultury ČR: <http://www.mkcr.cz/cz...odbor-pamatkove-pece/pamatkova-pece-v-cr-18035/>.

⁷⁹ CHUDÁREK, Z. Poznání a ochrana monastických památek u nás. In: *Zprávy památkové péče*, 2009, č. 2, s. 104; KESNER, L. *Marketing a management muzeí a památek*, s. 173–174.

⁸⁰ Kronika *Plaská pamětní kniha I., 1945–1957*, je dostupná online v digitalizované podobě na stránkách portálu Porta fontium: http://www.portafontium.cz/iipimage/30660023/soap-ps_00129_mesto-plasy-1945-1957_0010.

také nejrůznějším textiliím, tj. šatům, závěsům, krajkovinám apod., či menším uměleckým předmětům, mezi nimiž byla údajně i „*prostřelená Metternichova busta*“.⁸¹

Následujícího roku byl soupis movitého klášterního majetku proveden znovu.⁸² Konečně po převratu roku 1948 navštívil Plasy předseda Národní kulturní komise Zdeněk Wirth. O mobiliáři bylo rozhodnuto. Byl rozdělen do čtyř skupin. Část využitelného vybavení byla přidělena Škodovým závodům, další předměty byly určeny k dražbě, jiné pak měly připadnout Národnímu výboru. Ještě v červenci téhož roku proběhla v bývalé prelaturě veřejná aukce některých blíže neidentifikovaných předmětů. Ty byly zřejmě prodávány značně pod cenou, což dává tušit kronikářovo tvrzení, že „*získali někteří lidé lacino i noční nádobu s knížecí korunou*“.⁸³ Poslední skupinu klášterního depozitu pak tvořily umělecké kusy, které byly přebrány Národní kulturní komisí, a následně převezeny do různých institucí. Podle kronikářského záznamu směřovaly například do Státní galerie, na Pražský hrad nebo do plzeňského muzea.⁸⁴

Sféra vlastnických poměrů a pověřování jednotlivých instancí správou objektů plaského kláštera v době totalitního režimu v Československu je poměrně nepřehledná. Především z toho důvodu, že se v průběhu let měnily názvy institucí, některé byly slučovány, jiné zanikaly a zřizovaly se nové. Především je pak obtížné se v problematice zorientovat kvůli rozdrobenosti monastického celku na mnoho odlišně provozovaných částí. Roku 1948 připadl objekt bývalého kláštera Okresnímu národnímu výboru Plasy, předtím byly okresním městem Kralovice. ONV měl v části konventu své kanceláře. Jak jsme již zmínily, téměř fatálně do organismu budovy zasáhlo provozování vývařovny a jídelny pro místní Jednotu. Tento incident ovšem bohužel netvořil výjimku, v objektech bylo provedeno několik dalších necitlivých stavebních zásahů, které odpovídaly na momentální potřeby a nerespektovaly uměleckou a architektonickou hodnotu památky. Jako skromné napojení na tradiční kulturní význam kláštera lze snad vnímat zřízení hudební školy, okresního archivu či městského muzea v patře konventu.⁸⁵ Doplňme, že budova sýpky sloužila pro

⁸¹ *Plaská pamětní kniha I., 1945–1957*, [online] s. 68.

⁸² Tento záznam je doplněn o osobní pejorativní autorův komentář, když si poznamenal: „*Dělá to dojem vetešnictví*“. Viz *Plaská pamětní kniha I., 1945–1957*, [online] s. 74.

⁸³ *Plaská pamětní kniha I., 1945–1957*, [online] s. 80.

⁸⁴ *Plaská pamětní kniha I., 1945–1957*, [online] s. 84.

⁸⁵ BUKAČOVÁ, I. Konfiskace velkostatku Plasy. In: *Vlastivědný sborník*, 1991, č. 2, s. 5–6, HOLEC, P. Dokumenty minulých dob. In: *Osm s půl století v plaské kotlině I.*, s. 110–111; HOLEC, P. Plasy jako sídlo okresu. In: *Osm s půl století v plaské kotlině I.*, s. 111–113; SOUTNER, O. Knihovna pro celý okres. In: *Osm s půl století v plaské kotlině I.*, s. 110; *Plaská pamětní kniha I., 1945–1957*, [online] s. 83, 87, 89–91, 98, 101, 112–113 a 116.

skladovací účely Hospodářského podniku, do bývalé prelatury byla umístěna obecní knihovna, internát či sídlo Českého svazu mládeže. Některé části klášterního areálu byly pronajímány, jiné dokonce rozprodány.⁸⁶

Od padesátých let se v městské kronice průběžně objevují záznamy o prováděných archeologických průzkumech, popisy architektonické hodnoty komplexu a komentáře k nálezům středověkých základů některých staveb. Průběžně je komentován povážlivý stav budov a jejich částí. Roku 1954 kronikář důrazně upozorňuje na onen nevhodný zásah do podvodního systému kláštera. *„Četní návštěvníci byli snadno přesvědčeni, že konvent stojí na vodě. Ta nekrytá plocha vody byla tu mnichy tak ponechána nikoliv z důvodu, že by neměli materiál. Metternich provedl změny v konventu, ale vodu ponechal tak, jak byla [...] To vše neuvážili činitelé ONV a zakryli vodu betonovou deskou...“*⁸⁷

Jednou z nejradikálnějších stavebních intervencí v dobách minulého režimu bylo zbudování krytu civilní obrany přímo pod budovou prelatury. V roce 1963 se za tímto účelem představilo někdejší zámecké sklepení. Jedna z plaských zajímavostí byla produktem mezinárodně-politického klimatu šedesátých let. Kryt měl v případě propuknutí jaderné války ochránit čelní politické představitele Západočeského kraje, betonová skryš mohla pojmout až padesát komunistických funkcionářů. Kryt je dnes při výjimečných příležitostech zpřístupňován veřejnosti.⁸⁸

⁸⁶ Oficiální stránky kláštera Plasy <http://www.klaster-plasy.cz/?Dejiny>.

⁸⁷ *Plaská pamětní kniha I., 1945–1957*, [online] s. 176.

⁸⁸ Lokace úkrytu právě pod klášter byla patrně zvolena především kvůli dobré dopravní dostupnosti a dojezdové vzdálenosti od krajského města. Viz KORELUS, P. *Plaský klášter otevře kryt, který měl ochraňovat soudruhy*, deník. cz, 4. 8. 2010. Dostupné z: http://plzensky.denik.cz/zpravy_region/plasky-klaster-otevre-kryt-ktery-mel-ochranovat-so.html a tisková zpráva NTM *Do krytu! Aneb pouťový víkend v objektech Národního technického muzea v Plasích*, ntm.cz. Dostupné z: <http://www.ntm.cz/data/aktivita/archiv-zprav/2010/242/tz-plasy-kryt.pdf>.

3 SOUČASNÝ STAV A ZPŘÍSTUPNĚNÍ AREÁLU

Ačkoli byl plaský klášter v péči státu již od roku 1945, ucelená památková ochrana historického areálu započala poměrně pozdě. První komplexní stavebně-historické průzkumy, které ve svých nálezech odkrývaly jeho stavební kvality, probíhaly od osmdesátých let. Následně se začaly restaurovat některé umělecky cenné části interiéru, především fresková výzdoba, a byly prováděny další rekonstrukční práce. V devadesátých letech pak proběhly již zmíněné sondáže do vodního a větracího systému konventu, které vedly k akutnímu odstraňování nejhorších závad a zajištění další životnosti stavby. Konečně roku 1995 byl celý komplex klášterních budov prohlášen Národní kulturní památkou.⁸⁹ V souladu se zákonem č. 20/1987 Sb., O státní památkové péči, byl areál nařízením vlády České Republiky č. 262/1995 Sb. zařazen mezi „*kulturní památky, které tvoří nejvýznamnější součást kulturního bohatství národa*“⁹⁰.

V areálu v současné době působí dva správcovské subjekty – Národní památkový ústav, Národní technické muzeum. Bývalý konventní kostel je pak spravován církví. Tato jakási neucelenost památkového komplexu vyvolává u odborníků i návštěvníků památky jistě přirozeně mnoho otázek. Domnívám se, že jejichž zodpovězení je úkolem budoucích studií a podrobnějších rozborů. Ty kláštery, které i dnes slouží pro potřeby mnišských řádů, a jsou tedy užívány k účelům, ke kterým byly vybudovány, stojí pochopitelně stranou takové diskuze. V případě objektů, které se staly památkami v kompetencích světských institucí, není snadné určit, jak by měly nově fungovat, aby se staly součástí kulturního života soudobé společnosti a zároveň byl jejich provoz finančně zajištělý.

Jeden z nejčastějších způsobů současného využití památkových objektů představuje instalace muzeí a galerií. Takové spojení movitého a nemovitého kulturního dědictví se průběhu let ukázalo jako nejméně invazivní a zároveň kompatibilní. Česká republika patří k zemím s velmi hustou sítí těchto institucí, která je dlouhodobě konzistentní, zakládání nových paměťových ústavů je spíše okrajovým jevem. Naše země zároveň disponuje mimořádně bohatým fondem exponátů, z nichž není

⁸⁹ Seznam Národních kulturních památek České Republiky na portálu MONUMNET Národního památkového ústavu: <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=153030> a oficiální stránky kláštera Plasy: <http://www.klaster-plasy.cz/?Dejiny>.

⁹⁰ Tj. definice národní kulturní památky ve znění zákona č. 20/1979 Sb. Viz LOUDA, T. *Legislativní analýza právních předpisů v oblasti památkové péče*, s. 52–53.

návštěvníkům zpřístupněna ani polovina. Stejně tak značná část správců památkových objektů hledá atraktivní a finančně rentabilní účel svého provozu, který historickou budovu funkčně zhodnotní a zároveň bude generovat přidanou hodnotu. Nicméně s narůstajícím počtem konkurenčních kulturních destinací, a s paralelně se proměňující společenskou poptávkou, jsou provozovatelé kulturních ústavů nuceni pokládat si otázku, zda je zřizování muzea či galerie také perspektivní. Jedinou strategicky působící možností je přizpůsobení se aktuálním trendům, dynamická reakce na nové požadavky návštěvnické veřejnosti.⁹¹

Kláštery tvoří velmi obtížně uchopitelnou stavební strukturu. V případě, kdy jsou části této struktury využívány odděleně nebo mají dokonce několik vlastníků s odlišnými investičními zájmy, hledají se způsoby jejich součinnosti velice obtížně. V krajní situaci může být ohrožena integrita památky. Je proto nezbytné se při studiu jejich historie zaměřovat na vztahy mezi jednotlivými budovami, na provozně-dispoziční vazby a funkční členění komplexů. Základní premisou citlivé revitalizace monastického areálu by totiž mělo být především zachování autenticity a respektování kompatibility jednotlivých budov. Jinak by totiž, zjednodušeně řečeno, klášter ztratil právě to, co jej činí unikátním, co jej činí klášterem.⁹²

Jistě nenalezneme univerzální teorii, která by byla aplikovatelná na všechny monastické objekty, stejně jako není možné vytvořit jednotný precedens pro všechny zámky či všechna muzea. Nicméně jsem přesvědčena, že komparace situace různých klášterů na našem území a analýza jejich dlouhodobějších zkušeností skrývá jistý potenciál a může být velmi užitečná. Na základě dat nasbíraných za vypovídající časové období by mohly vyvstat jakési exemplární příklady dobré praxe, které by mohly být inspirací pro správce jiných klášterů. Dnes se již touto cestou vydávají některé odbornické příspěvky, které poukazují na možnosti kulturního využití zaniklých klášterů, nicméně není jich mnoho a setrvávají spíše na poli teorie.⁹³ Stále je potřeba

⁹¹ ČERNÁ, J. – JOHNOVÁ, R. *Arts marketing*, s. 24. V roce 2003 bylo v České republice celkem 735 zařízení muzejního typu. Viz KESNER, L. *Marketing a management muzeí a památek*, s. 26–28; MUKOVÁ, J. – KREJČÍK, J. Jezuitská kolej v Kutné Hoře. In: *Církevní stavby, stavební kniha 2012*, s. 85–86.

⁹² CHUDÁREK, Z. Poznání a ochrana monastických památek u nás. *Zprávy památkové péče*, 2009, č. 2, s. 102–103; MUKOVÁ, J. – KREJČÍK, J. Jezuitská kolej v Kutné Hoře. In: *Církevní stavby, stavební kniha 2012*, s. 84.

⁹³ Takové příklady dobré praxe jsou uvedeny např. ve speciálu periodika *Zprávy památkové péče* z roku 2009, viz: FILDER, P. – ULÍČNÝ, P. Kartuziánský klášter - věznice ve Valdicích. *Zprávy památkové péče*, 2009, č. 2, s. 112–119, kde je představen projekt využití kláštera částečně pro muzeum s expozicí dějin kláštera a historie vězeňství, částečně pro bydlení a z části pro edukační účely univerzity. Dále

vyrovnávat se s jistým historickým stigmatem, které si mnohé z klášterů nesly do velmi nedávné doby, nebo jej dokonce nesou dodnes. Stále je nutné prohlubovat naše poznání dějinné úlohy klášterů v našem prostředí. Všeobecné podmínky v dobách komunistické totality neumožňovaly ve většině případů úvahy nad koncepční památkovou revitalizací bývalých klášterů dříve, než v průběhu devadesátých let minulého století.⁹⁴

V případě bývalého cisterciáckého kláštera v Plasích náročný proces resuscitace kdysi živoucího regionálního kulturního centra započal také poměrně nedávno, nicméně v současné době již nabývá konkrétních rozměrů a představuje jeden z případů, vykazujících z dlouhodobější perspektivy značný potenciál. Pro zajímavost však uvedme, že myšlenka využití budov bývalého kláštera pro komplementární kulturní účely není úplnou novinkou a jeden takový ucelený projekt dokonce plánoval celkovou revitalizaci plaského monastického areálu. Snahy o obnovení památky se poprvé objevily několik let po zrušení plaského okresu, kdy se stal klášter pro město nevyužitelným. Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů nechal roku 1976 vypracovat obsáhlou souhrnnou studii možností kompletní památkové obnovy a budoucího využití komplexu. Studie byla pochopitelně poplatná době svého vzniku, nicméně integrovala všechny objekty v areálu stavební památky do centra s širokým kulturně-společenským využitím. K plánovanému dokončení měl projekt dospět roku 2000. S jeho realizací se skutečně začalo, nicméně nebyla dokončena v původně zamýšleném rozsahu. S obnovou hospodářských budov se například vůbec nezačalo. Hodnota této studie jistě i po letech spočívá především v tom, že se autorovi podařilo vytvořit ucelené pojetí navzájem si neodporujícího a myšlenkově souvisejícího

SOUKUP, J. Klášter v Chotěšově. *Zprávy památkové péče*, 2009, č. 2, s. 120–124 ve svém článku popisuje mimořádné aktivity místního občanského sdružení, které se zaslouhuje o postupnou obnovu chátrající stavby například prostřednictvím pořádání kulturních akcí, a TROUP, Z. Perspektivy využití klášterních areálů – burgundská inspirace. *Zprávy památkové péče*, 2009, č. 2, s. 138, kde jsou naznačeny zahraniční projekty. Obecné návody a možnosti pro vhodné současné kulturní využití klášterů představuje SOLAŘ, M. K otázce využití venkovských klášterů. *Zprávy památkové péče*, 2009, č. 2, s. 105–107. Rovněž kniha *Církevní stavby, stavební kniha 2012* obsahuje příklad ideálního souznění památky s jejím novodobým využitím, kterým je umístění galerie do budovy bývalé jezuitské koleje v Kutné Hoře. Viz MUKOVÁ, J. – KREJČÍK, J. Jezuitská kolej v Kutné Hoře. In: *Církevní stavby, stavební kniha 2012*, s. 80–86. Tématu budoucího využití klášterů se také věnovala speciální konference s názvem *Obnova a využívání památek ve 21. století – kláštery*. Byla určena pro odborníky z oblasti památkové péče, zástupce církví, měst, architektky a investory i zájemce z řad veřejnosti. Konferenci organizoval Institut pro památky a kulturu, o.p.s. roku 2008 v pražském klášteře dominikánů. Viz *Obnova a využívání památek ve 21. století – kláštery. Konference*, npú.cz, 13. 11. 2008, dostupné z: <http://www.npu.cz/pro-odborniky/pracoviste-npu/generalni-reditelstvi/novinky-vypis-vsech-news/novinky-archiv/news/3342-obnova-a-vyuzivani-pamatek-ve-21-stoleti-klastery-konference/>.

⁹⁴ FOLTÝN, D. Monastická architektura v českých zemích a proměny jejího využití v průběhu staletí. *Zprávy památkové péče*, 2009, č. 2, s. 97; CHUDÁREK, Z. Poznání a ochrana monastických památek u nás. *Zprávy památkové péče*, 2009, č. 2, s. 100–102; SOMMER, J. Klášterní komplexy v české republice a možnosti jejich využití. *Zprávy památkové péče*, 2009, č. 2, s. 94.

využití areálu jako celku. Dnešní situace není takto ideální, nicméně v jistém ohledu na někdejší návrh navázala.⁹⁵

Odborná organizace Národního památkového ústavu v rámci zákonem stanovených povinností, souvisejících s péčí o zpřístupněné kulturní památky ve své správě „sleduje kulturně výchovné využití kulturních památek a jejich propagaci a zabezpečuje kulturně výchovné využití a zpřístupnění památek, s nimiž hospodáří“.⁹⁶ Konkrétnější formulace programového přístupu organizace je vyjádřena v dokumentu Koncepce NPÚ na léta 2011–2015. Text, stanovující priority organizace v oblasti správy památkových objektů, postuluje demonstraci příkladné památkové péče, která neohrozí zachování co nejvyšší míry autenticity stavební památky a zároveň ji zhodnotí prostřednictvím poskytovaných kulturních služeb, produkujících přidanou hodnotu, což by ve svém důsledku mělo umožnit udržitelné začlenění památky mezi vyhledávané destinace cestovního ruchu. V tomto ohledu si NPÚ, byť poněkud vágně, stanovuje požadavek neustálého zkvalitňování nabízených služeb.⁹⁷

Hlavní soudobý úkol shledává ústav v posílení zájmu nejširší veřejnosti o kulturní dědictví a propagaci společenské úlohy kulturních zařízení realizovaných v památkových objektech, jež podmiňují naplnění stanov Koncepce. Ve svém přístupu reaguje na dlouhodobě upadající zájem současné generace o návštěvu památek a zároveň se opírá o nové možnosti, plynoucí ze zdokonalování informačních technologií a rozvoje metodologických přístupů našich kulturních a vzdělávacích institucí. Klíčem k transformaci ochrany památek v naší zemi má být především rozvoj osvětové činnosti v dané oblasti. Tuto premisu lze zjednodušeně vyjádřit tvrzením, že čím větší bude informovanost nejširší veřejnosti o historii a významu kulturního dědictví, tím intenzivněji bude společnost požadovat jeho zachování. Současný postoj NPÚ se mimo jiné projevuje v některých samostatných akcích. Například ve spolupráci s Univerzitou Karlovou v Praze a Masarykovou Univerzitou v Brně se NPÚ zapojil do Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní kulturní identity (NAKI), v jehož rámci v současné době řeší šestnáct samostatných projektů. Z našeho pohledu stojí za

⁹⁵ Krom prohlídkového okruhu, který měl vést krom konventu také do sýpky a prelatury, zde měl vzniknout například archiv a depožitář, dílny památkové péče, galerie ale také Síně osvobození Plas rudou armádou. Plán byl vlastně naplněn z poměrně velké části, neboť dnes se v klášteře skutečně nachází depožitář, galerie i zamýšlená expozice historie lékárenství. Studie je dostupná v archivu NPÚ, ÚOP v Plzni. Viz PAVLÍK, M. *Rekonstrukce, dislokační studie*. SÚRPMO, 1976.

⁹⁶ Cit. dle § 32 odst. 2 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči. Znění zákona s komentářem viz LOUDA, T. *Legislativní analýza právních předpisů v oblasti památkové péče*, s. 113–115.

⁹⁷ *Koncepce NPÚ na léta 2011–2015* [online], s. 38–40.

vyzvižení projekt „Vzdělávací role Národního památkového ústavu: edukace jako klíčový nástroj zkvalitnění péče o kulturní dědictví České republiky“, který je zároveň výstižným mottem, souhrnně implikujícím výše uvedené priority organizace.⁹⁸

Národní technické muzeum je největší muzejní institucí naší země.⁹⁹ Oproti památkovému ústavu je úžeji profilovanou institucí, která má za úkol shromažďovat „sbírky hmotných dokladů vývoje techniky, průmyslu, dopravy, architektury a vědy české i zahraniční provenience, zejména však z území České republiky“¹⁰⁰. Za tímto účelem však také spravuje několik památkových objektů, především se, v souvislosti s posláním organizace, jedná o reliktů průmyslového dědictví. Ve svém koncepčním dokumentu se zaměřuje spíše na konkrétní projekty, které by měly být uskutečněny ve vymezeném časovém úseku. Plaskému Centru stavitelského dědictví je přikládána úloha jednoho z klíčových projektů realizovaných Národním technickým muzeem a ve svém velice unikátním formátu kulturní instituce muzejního typu naplňuje všechny požadavky na modernizaci a transformaci úlohy NTM. Z obecnějších cílů pak koncepce stanovuje upevnění pozice Národního technického muzea jakožto „centrální muzejní instituce ČR“, dále nastavení intenzivnější spolupráce s vysokými školami a vědecko-výzkumnými pracovišti v ČR, důraz je kladen na revizi sbírek depozitární činnosti instituce.¹⁰¹

Obě instituce hledají v prostoru plaského kláštera cesty k vzájemné komunikaci a spolupráci. Vzhledem k tomu, že se jejich poslání natolik překrývá, neměl by to být obtížný úkol. Pokud by se NPÚ a NTM podařilo nastavit vztah partnerský, nikoli konkurenční, a pokud by se jejich jednotlivá nabídka vzájemně doplňovala, pak by to bylo jistě pozitivní nejen pro správu jednotlivých objektů, ale především pro ideovou integritu památkového objektu, a také pro návštěvníka, který by v podstatě vůbec nemusel zaregistrovat, že zde působí dvě organizace. Nakolik jsou toho obě organizace schopny, to se ukáže v budoucnu. Nyní se ovšem zaměříme na současný stav jednotlivých objektů a jejich využití.

⁹⁸ Viz představení programu NAKI na stránkách NPÚ: <http://www.npu.cz/naki/> a bližší informace k tématu současných přístupů k edukaci na památkových objektech NPÚ viz na serveru Památky nás baví: <http://www.pamatkynasbavi.cz/o-projektu>.

⁹⁹ Roku 2012 prošla instituce restrukturalizací, kdy bylo vytvořeno pět samostatných odborů, tvořených muzeem železničním, průmyslovým, elektrotechniky a médií, dopravy a muzeem architektury a stavitelství. Strukturu dotváří odbory zaměřené na konzervaci, vědu a výzkum, centrální evidenci sbírek a vnější vztahy. Viz *Koncepce rozvoje Národního technického muzea 2013–2020* [online], s. 6–8.

¹⁰⁰ *Koncepce rozvoje Národního technického muzea 2013–2020* [online], s. 5.

¹⁰¹ Tamt., s. 28–32.

3.1 Kostel Nanebevzetí Panny Marie

Bazilika je poslední součástí bývalého kláštera, která nadále slouží sakrálním účelům. Kostel je dnes spravovaný Římskokatolickou farností v Plasích a jsou zde vykovány pravidelné bohoslužby. Regionálně i organizačně patří plaská farnost pod Plzeňskou diecézi. Území vikariátu Plzeň-sever je v důsledku historických odsunů obyvatelstva a přetrvávajícího nízkého osídlení převážně prostorem misijním. Také na plaské farnosti pečují o pastorační činnost misionáři, konkrétně Misionáři obláti Panny Marie Neposkvrněné. Působení kongregace oblátů v Plasích přímo odkazuje k jejich duchovní minulosti, neboť se jedná o laickou řeholní komunitu, hlásící se k cisterciácké spiritualitě, avšak nežijící v klášteře.¹⁰²

Umělecko-architektonické hodnoty kostela jsou přístupné také široké veřejnosti prostřednictvím samostatného návštěvnického okruhu.¹⁰³ Kromě již popsaného stavebního vývoje kostel láká svou sochařskou a malířskou výzdobou. Převážně barokně vybavenému interiéru dominuje hlavní dvouetážový oltář, v jehož střední části nalezneme nad sebou dva obrazy od Karla Škréty, jež jsou však poněkud zastíněny členitou a bohatě zdobenou hmotou rozměrného řezbářského díla. Profil oltáře utváří ornamentální, rostlinný i skulpturní dekór, uplatňují se zde také vystupující torované sloupy s korintskými hlavicemi. Dále stojí za povšimnutí obraz od Petra Brandla na jednom z menších oltářů transeptu. Originály obrazů od Lucase Cranacha, Antonína Pinka či Jana Kryštofa Lišky dnes v kostele nenajdeme, stejně tak byla odejmuta i socha od Matyáše Bernarda Brauna, exponovaná v současné době v Diecézním muzeu v Plzni.¹⁰⁴

Skutečným unikátem umístěným na kůru plaského chrámu jsou však restaurované barokní varhany ze sedmnáctého století. Jejich provedení je zdařilé nejen po technické stránce, docenitelné především při poslechu samotné hudební produkce, ale také po stránce umělecko-řemeslné. V nedávné době prošel hudební nástroj velice citlivou kompletní rekonstrukcí, která jej uvedla do původního stavu a navrátila tak do bývalého cisterciáckého kostela autentický barokní zvuk. O nutnosti restaurátorského zásahu bylo rozhodnuto roku 2003, o tři roky později byly již zrestaurované varhany umístěny zpět

¹⁰² Viz stránky farnosti Plasy: <http://www.farnostplasy.cz/>, stránky Plzeňské diecéze <http://www.bip.cz/dieceze/>. K Misionářům oblátům více na <http://www.oblati.cz/>.

¹⁰³ Viz prohlídkové trasy na oficiálních stránkách plaského kláštera: <http://www.klaster-plasy.cz/?Prohlidky>.

¹⁰⁴ MATUŠKOVÁ, M. *Příběh plaských varhan* (nestránkováno); ŠORM, M. *Bazilika Nanebevzetí Panny Marie v Plasích* (nestránkováno).

na své místo, aby mohly opět sloužit svému účelu. Plaský kostel se tak pravidelně stává místem konání koncertů a kulturních akcí.¹⁰⁵

3.2 Konvent

Konvent představuje od počátku vlastní jádro celého areálu. Do prostorné třípatrové kvadratury, obestupující čtvercový rajský dvůr, vedou kroky většiny návštěvníků Plas. Stejně jako v minulosti i dnes je konvent využíván k více účelům, ovšem s tím rozdílem, že dnes jsou všechny tyto účely primárně zaměřené na přiblížení památkového objektu nejširší veřejnosti, odborníkům a zájemcům o studium kulturního dědictví. Větší část konventní budovy bývalého kláštera je zpřístupněna formou běžné prohlídkové trasy s průvodcovským výkladem. Významnou institucí, sídlící v budově je Studijní depozitář mobiliárních fondů Národního památkového ústavu, kde jsou krom zbytků původního vybavení kláštera deponovány a restaurovány také předměty pocházející z dalších památek ve správě památkového ústavu v západočeském regionu. V jihozápadním křídle prvního patra konventu je pak situována galerie Stretti, v níž jsou instalována díla umělců z významné malířské rodiny pocházející z Plas.¹⁰⁶

Z hlediska kulturně-poznávacího turismu představují stavební památky jeden z nejnavštěvovanějších typů kulturní destinace. V mezinárodní terminologii se pro takovýto druh cestování za účelem poznávání památkových objektů vžil pojem „heritage tourism“, v našem prostředí se někdy užívá český ekvivalent „památkový turismus“. Z ekonomických teorií i multioborových výzkumů vyplývá, že turismus zaměřený na kulturní destinace typu muzeum, skanzen, památkový objekt či galerie představuje významné odvětví regionálního i lokálního hospodářství, generující celou řadu nezanedbatelných společenských hodnot. Číselné statistiky navíc ukazují, že počet návštěvníků památkových objektů celosvětově narůstá. Nejvyhledávanější tradiční nabídkou aktivit, určených pro veřejnost, je právě prohlídka s průvodcem, která stále tvoří převládající způsob zpřístupnění památky veřejnosti. Běžný prohlídkový program

¹⁰⁵ MATUŠKOVÁ, M. *Příběh plaských varhan*; ŠORM, M. *Bazilika Nanebevzetí Panny Marie v Plasích*. Plaský kostel byl například v loňském roce zapojen do programu Šesti týdnů baroka, pořádaných společností Plzeň 2015, který se odehraje také v letošním roce. Jako součást regionálního festivalu proběhl v Plasích varhanní recitál italského umělce a improvizátora Edoarda Bellotti. Více viz *6 týdnů baroka: týden 5., oblast Plasy/ Radnice, plzen2015.cz*. Dostupné z: <http://www.plzen2015.cz/cs/akce/6-tydnu-baroka-tyden-5-oblast-plasy-radnice>. Program letošního ročníku viz: MALENOVÁ, K. *9 týdnů baroka 2015. Program*. [online]. Dostupné z: http://www.czechtourism.cz/getmedia/7ae2df0b-b91d-4d2f-863f-6aaac5b0d507/18_03_14_baroko_program_2014_2015.pdf.aspx.

¹⁰⁶ Viz stránky správy kláštera Plasy: <http://www.klaster-plasy.eu/>.

je vhodný pro neomezené spektrum návštěvníků, což je důležité, neboť v provázené skupině bývají častou zastoupeny různé věkové i vzdělanostní kategorie.¹⁰⁷

Prohlídková trasa plaského konventu je zaměřena na několik tematických oblastí, které propojují umělecko-architektonické vlastnosti bývalého kláštera se společensko-kulturním kontextem, a umožňují tak prezentovat areál jako celistvou strukturu, tvořící významnou součást kulturního dědictví. Návštěvníci jsou pochopitelně ve stručnosti provedeni historií kláštera od jeho založení až po zrušení. Hlavní prohlídkový okruh se dále zaměřuje na stavební a technické zvláštnosti konventu. Stavba kláštera je také představena jakožto řeholní dům cisterciáků, proto jsou do výkladu zařazeny informace o životě a běžném denním režimu tehdejší mnišské komunity, o významných opatech a dalších aktivitách řádu. Podle toho, jak se postupně prochází jednotlivými místnostmi je vysvětleno, k čemu dané prostory sloužily a jakými úpravami procházely. Z původního mobiliáře kláštera toho už příliš nezbylo, jak již bylo komentováno, přesto se ve vnitřních prostorech stavby nachází několik unikátních exponátů.¹⁰⁸

Jednotlivé interiérové i exteriérové prvky konventu jsou v současné době kontinuálně rekonstruovány a obnovovány. Údržba takto rozměrného a v minulých letech značně zanedbaného monumentu je mimořádně náročná jak časově, tak finančně a v neposlední řadě také restaurátorsky, protože musí probíhat postupně. V souvislosti se zpřístupněním památky však začaly vyvstávat také nové technické závady stavby, které přímo vyplývají z potřeb návštěvníckého provozu. Příkladem může být nedávno provedená kompletní rekonstrukce hlavního reprezentativního schodiště. Jedná se o jednu ze stavebně nejsložitějších součástí konventu, o tzv. samonosné schodiště, které navrhl architekt Santini-Aichel tak, že nemusí být ukotveno klasickým způsobem. Zvolené řešení mu na jedné straně dodává na estetické působivosti, ovšem na straně druhé na náchylnosti proti zatížení. Schodiště však začalo klesat a jedním z důvodů je patrně neúměrná zátěž, které je vystavováno. Jak okomentoval kastelán kláštera, Santini jej „stavěl pro zhruba 60 mnichů a netušil, že jednou po něm projde 20 tisíc lidí za jednu turistickou sezónu“.¹⁰⁹

¹⁰⁷ ČERNÁ, J. – JOHNOVÁ, R. *Arts marketing*, s. 24, 41–44; KESNER, L. *Marketing a management muzeí a památek*, s. 59–62; 71.

¹⁰⁸ Informace o prohlídkovém okruhu viz na stránkách kláštera Plasy: <http://www.klaster-plasy.cz/?Prohlidky>.

¹⁰⁹ Zpráva o proběhlé rekonstrukci, obsahující rozhovor s kastelánem plaského kláštera Pavlem Duchoněm je dostupná na stránkách Českého rozhlasu. Viz: KOSOVÁ, J. *Santiniho schodiště v klášteře v Plasích prochází rekonstrukcí, kvůli velké zátěži pokleslo*, rozhlas.cz, 12. 1. 2014:

V přízemí konventu se nachází zimní refektář, jedna z nejprostornějších a nejdobnějších částí konventu, která sloužila ke stolování mnichů v zimním období. Po vystoupení schodiště návštěvníci postupně projdou všechna křídla ambitové chodby a jejich pohled je zde mimo jiné směřován na strop, jenž je bohatě zdoben obnovenými barokními nástrojnými malbami, které zachycují především biblické výjevy a obrazy ze života cisterciáků. Cestou navštíví jižní rondel konventu, kde je vystaven zmenšený model kláštera. Další zastávkou je například klášterní čítárna, v níž zaujmou rozměrná plátna Jakuba Antonína Pinka, či letní refektář, umístěný přímo nad tím zimním. Celé severní křídlo prvního patra je pak věnováno rozsáhlé, několikapokojové knihovně, tvořené malým a velkým knihovním sálem, kdysi sloužícím jako divadlo, navazujícím na pracovnu opata. V druhém poschodí směřuje prohlídka do rondelu oválné svatobernardské kaple a především pak do nemocničního křídla. Zde je instalována secesní lékárna s expozicí lékárenství. Nemocniční křídlo ukrývá také stavební zajímavost v podobě točitého samonosného schodiště, jehož autorem je opět Santini. Jedním z vrcholů prohlídky je pak návštěva kapitulní síně sv. Benedikta s jedinečnou akustikou a impozantní výzdobou.¹¹⁰

V nedávné době bylo do nabídky kláštera zařazeno ještě speciální rozšíření běžného prohlídkového okruhu o program pro děti. Nese název „Pátrání po plaz(s)ech“ a je určeno zejména pro rodiny s dětmi. Program odkazuje ke znaku kláštera, v němž je umístěn had. Dětské návštěvníci v průběhu prohlídky hledají osm látkových barevných hadů, kteří jsou ukryti na trase, a k jejich nalezení jim pomáhá mapka. Na jednotlivých stanovištích, kde jsou hadi umístěni, se pak srozumitelnou a hravou formou dozvídají informace o klášteře a životě mnichů. Tento jednoduchý program má především za úkol děti při jejich pobytu v klášteře zabavit a vzdělávat je netradiční a zároveň nenucenou formou.¹¹¹

Krom turistického provozu jsou v konventu kláštera zajišťovány ještě další specializované služby. Významným ústavem, sídlícím přímo v prostorách konventu je

http://www.rozhlas.cz/zpravy/regiony/_zprava/1302323. Samonosná schodiště jsou v klášteře celkem čtyři. Viz stránky kláštera Plasy: <http://www.klaster-plasy.cz/?Dejiny>. Informace o zahájení rekonstrukce také *Zpráva o činnosti za rok 2010*, NPÚ ÚOP v Plzni [online], s. 30. Dostupné na stránkách NPÚ v sekci Pro odborníky: <http://www.npu.cz/ke-stazeni/pro-odborniky/narodni-pamatkovy-ustav/vyrocní-zpravy-rocniky/>.

¹¹⁰ Viz DRHOVSKÝ, K. *Plasy: 860 let Plas, 1145-2005* a stránky kláštera Plasy: <http://www.klaster-plasy.cz/?Prohlidky>.

¹¹¹ Viz rozšířená nabídka kláštera na stránkách Studijního depozitáře mobiliárních fondů kláštera Plasy (který má na starosti metodický dohled nad prohlídkami): http://www.studijni-depozitar.cz/e_download.php?file=data/editor/44cs_4.pdf&original=Plasy_deti_programy_zari2014.pdf.

Studijní depozitář mobiliárních fondů. Předměty v něm deponované jsou fyzicky zpřístupňovány zájemcům z řad studentů a odborníků ve studovně, kde je také možné nahlédnout dokumentaci k jednotlivým exemplářům. Zřízení Studijního depozitáře v Plasích přímo navázalo na existenci centrálního depozitáře NPÚ, sídlícího v objektu bývalého kláštera již od sedmdesátých let dvacátého století, kdy sem byl převezen mobiliář ze zámku Kynžvart. Dnes je zde uložen mobiliář z osmi regionálních památkových objektů, konkrétně ze zámků Kaceřov, Horšovský Týn, Nebílovy a Červené Poříčí, dále z hradů Rabí, Švihov a Velhartice a také z kláštera Kladruby. Depozitář dále uchovává některé předměty z pozůstalého torza původního vybavení plaského kláštera, které z různých důvodů nemohou být instalovány přímo v objektu. Správa kláštera však neustále usiluje o navrácení co největší části autentického mobiliáře, který je ve vlastnictví jiných kulturních zařízení, a expozice jsou průběžně doplňovány.¹¹²

Realizace projektu Studijního depozitáře mobiliárních fondů byla Národním památkovým ústavem připravována od roku 2006, kdy byl projekt podpořen grantem v rámci Finančních mechanismů Evropského hospodářského prostoru z Norska. Roku 2008 byla zahájena památková obnova a nezbytné stavební úpravy příslušné části konventu. Projekt byl od počátku zamýšlen jako rozšíření funkcí stávajícího depozitáře o moderní badatelské prostředí, které bude zprostředkovávat poznání uložených historických předmětů zájemcům mimo NPÚ. Proto připadla větší část investic na vytvoření speciální studovny, zafinancováno bylo rovněž zbudování nového exteriérového výtahu, umožňujícího přepravu mobiliáře, ale také bezbariérový přístup hendikepovaným návštěvníkům prohlídkových tras. Roku 2010 byl Studijní depozitář slavnostně otevřen. Od té doby je případným zájemcům otevřen v pracovních dnech po předchozím objednání.¹¹³

Instituce depozitáře mobiliárních fondů však působí především jako odborné pracoviště a primárně zajišťuje veškeré činnosti, související s péčí o uložený historický mobiliář, který nebyl umístěn do expozic nebo to jeho technický stav přímo neumožňuje. Zabezpečuje vhodné podmínky pro uchovávání a konzervaci fondu,

¹¹² Viz představení projektu SDMF na oficiálních stránkách depozitáře Plasy: <http://www.studijni-depozitar.cz/projekt-sdmf/>.

¹¹³ Viz příslušné Výroční zprávy NPÚ: *Zpráva o činnosti za rok 2007*, NPÚ ÚOP v Plzni [online], s. 13; *Zpráva o činnosti za rok 2008*, NPÚ ÚOP v Plzni [online] s. 30; *Zpráva o činnosti za rok 2009*, NPÚ ÚOP v Plzni [online], s. 37 a *Zpráva o činnosti za rok 2010*, NPÚ ÚOP v Plzni [online], s. 41. Všechny výroční zprávy jsou dostupné na stránkách NPÚ v sekci Pro odborníky: <http://www.npu.cz/ke-stazeni/pro-odborniky/narodni-pamatkovy-ustav/vyrocní-zpravy-rocniky/>.

navrhuje způsoby preventivní ochrany, údržby i restaurátorské obnovy uměleckořemeslných děl a jiných exemplářů.¹¹⁴ V plaském depozitáři jsou evidovány předměty různého druhu od nábytku, textilu, zbraní, soch, obrazů a písemných dokumentů až po sbírky historického porcelánu a skla. Jedná z větší části o předměty denní potřeby, které svého času tvořily vybavení šlechtických sídel významných západočeských rodů, jako byli Lažanští, Metternichové či Windisgrätzové.¹¹⁵

Druhou odbornou úlohou, kterou depozitář provozuje, je poskytování specifické metodologicko-poradenské činnosti, určené především zaměstnancům NPÚ, pracovníkům v oblasti památkové péče a zpřístupňování kulturního dědictví, zaměstnancům muzeí, galerií, ale také technickému a úklidovému personálu památkových objektů. Za tímto účelem pořádá přednášky a kurzy týkající se preventivní péče o historický mobiliář. Jejich náplní je zejména seznamování účastníků se základními postupy například při pravidelném ošetřování mobiliáře, manipulací s předměty, jejich přípravou na transport či před vystavením. Dále oddělení depozitáře poskytuje odborný dohled nad průvodcovskou činností na památkových objektech a na toto téma rovněž pravidelně organizuje semináře a workshopy.¹¹⁶

Umístění takovéto instituce přímo do areálu stavební památky odkazuje k multidisciplinární koncepci fungování Národního památkového ústavu, který pečuje o kulturní dědictví jako o celek a movitý fundus je vnímán jako jejich cenná a neoddělitelná součást. Ve formulaci zákonem stanovené činnosti NPÚ je explicitně uvedeno, že „*shromažďuje, odborně zpracovává a napomáhá praktickému uplatnění vědeckých poznatků souvisejících s památkami sochařství, malířství a uměleckého řemesla*“, dále „*zpracovává písemnou a fotografickou dokumentaci mobiliárních fondů*“ a „*provádí výzkum a prohlubuje poznání vývoje historických interiérů, jejich uměleckého a uměleckořemeslného vybavení i historických sbírek a výsledky výzkumu aplikuje při zkvalitňování stávajících a tvorbě nových interiérových instalací na*

¹¹⁴ Viz definice úlohy depozitáře mobiliárních fondů na stránkách NPÚ: <http://www.npu-cb.eu/onas/uzemni-pamatkova-sprava/usek-namestka-reditele/detasovana-servisni-centra/centralni-depozitar/>.

¹¹⁵ *Zpráva o činnosti za rok 2010*, NPÚ ÚOP v Plzni [online], s. 41 a představení poskytovaných služeb SDMF na stránkách depozitáře Plasy: <http://www.studijni-depozitar.cz/nase-sluzby/badatelsky-pristup/>.

¹¹⁶ Viz sekce *Semináře, workshopy a tréninky preventivní péče o historický mobiliář* na stránkách Studijního depozitáře mobiliárních fondů Plasy: <http://www.studijni-depozitar.cz/nase-sluzby/seminare-preventivni-pecer/> a *Zpráva o činnosti za rok 2007*, s. 13 dostupná online na: <http://www.npu.cz/ke-stazeni/pro-odborniky/narodni-pamatkovy-ustav/vyrocnizpravy-rocniky/>.

*hradech a zámcích ve vlastní správě; poskytuje v této oblasti odbornou pomoc i ostatním vlastnickým subjektům“.*¹¹⁷

3.2.1 *Animační programy v galerii Stretti*

Poslední institucí, sídlící v současné době v konventu plaského kláštera, je Galerie Stretti, instalovaná v jihozápadním křídle prvního patra konventu. Její provoz byl zahájen v červenci roku 2009.¹¹⁸ Jedná se o úzce tematicky zaměřenou galerijní expozici. Nalezneme v ní totiž výhradně díla z produkce umělecky založené plaské rodiny, která se výrazněji zapsala do historie města a je sepjata s kulturní identitou místa. Pro pochopení konceptu galerie nyní jen v krátkosti osvětlíme vazby rodiny Stretti na Plasy. Zajímavá historie začíná osobou plaského lékaře MUDr. Karla Stretti (1844–1905), původem rodáka z Prahy. Ten žil v Plasích v době metternichovské správy bývalého kláštera, a to přímo v budově konventu, kde měl rovněž svou soukromou ordinaci. Rodina byla součástí kultivovaného prostředí tehdejšího šlechtického sídla, tvořeného personálem ve službách knížecí rodiny. Sám Karel byl hudebně založen, působil jako sbormistr lokálního pěveckého souboru a angažoval se v divadelních představeních, organizovaných v konventním divadle kněžnou Paulinou. Již roku 1886 se však rodina odstěhovala z Plas zpět do Prahy, kde se Karel Stretti stal městským lékařem.¹¹⁹

Mohlo by se zdát, že tím napojení umělecky činných členů rodu na Plasy končí. Dva ze čtyř Karlových synů – Viktor Stretti (1878–1957) a Jaromír Stretti-Zamponi (1882–1957) se staly výtvarnými umělci, oba byli přitom ovlivněni četnými cestami do zahraničí. S plaským rodištěm je tedy pojilo pouze to, že zde vyrůstaly. Nicméně přesto, že se rodina odstěhovala, odjížděli každý rok z hlavního města, aby si připomněli místo, kde požili část svého života. Také obec na bývalé občany pamatovala a zvláště v poválečných letech začala dávat svou úctu ke Strettiům a jejich dílu najevo výraznějšími gesty, jako bylo udělení čestného občanství, pojmenování prostranství předklášteří „park Stretti“ či pořádáním výstav Viktorových a Jaromírových obrazů.

¹¹⁷ Cit. dle *Národní památkový ústav – charakteristika poslání a činnosti*, dostupné online na: <http://www.npu.cz/pro-odborniky/narodni-pamatkovy-ustav/>.

¹¹⁸ *Zpráva o činnosti za rok 2009*, NPÚ ÚOP v Plzni [online], s. 38.

¹¹⁹ V konventu tehdy žil také farář, lékárník, učitelé místní školy či inženýr pracující pro knížete. Viz BUKAČOVÁ, I. *Malířská rodina Stretti a Plasy* (nestránkováno) a Galerie Stretti na oficiálních stránkách města Plasy: <http://www.plasy.cz/mesto/pamatky/galerie-stretti/>.

Některá tato díla byla následně umístěna v městském muzeu, sídlícím nějakou dobu v konventu.¹²⁰

Abychom ovšem mohli hovořit o rodinné tradici, musel na činnost bratrů někdo navázat. Tímto přímým pokračovatelem malířské rodové linie se stal Jaromírův potomek Mario Stretti (1910–1960), který proslul také jako knižní ilustrátor. Jeho syn Karel (nar. 1943) působí jako restaurátor malby a od devadesátých let je také vysokoškolským profesorem restaurování a malby na Akademii výtvarných umění v Praze. Nejmladším zástupcem malířské rodiny je pak Jakub Stretti, který se stal akademickým malířem. Příležitostně se prezentuje na samostatných výstavách v Plasích. Za účasti Olgy Pujmanové-Strettiové, významné historičky umění a pravnučky Viktora Stretti, byla roku 2012 v Plaském klášteře uspořádána zatím poslední rodinná výstava Strettiů.¹²¹

Dnešní plaská sbírka je tvořená především obrazy a grafikami Viktora a Jaromíra, které tito umělci městu osobně darovali, nebo se sem dostaly odkazem z pozůstalosti bratrů. Některé z instalovaných děl pak byly klášteři zapůjčeny Muzeem a galerií severního Plzeňska, spravujícího část rodinného dědictví. Expozici Strettiovské produkce ještě doplňují obrazy Maria Strettiho. Ve své umělecké tvorbě byl plaským klášteřem a jeho okolím inspirován především Viktor, který vytvořil několik děl s touto tematikou, například „Plasy“, „Klášteř v Plasích“ či „Pivovar v Plasích“.¹²² V letošním roce do expozice galerie přibila další díla, mimo jiné i obrazy představitele nejmladší generace Jakuba.¹²³

Muzeum umění je stále převážnou většinou společnosti podvědomě vnímáno jako „neosobní“, cizí prostředí a vystavovaná díla jako nepřístupná, nepochopitelná. Umění je bytostně založeno na symbolice a k vyjádření svého obsahu užívá velice specifických prostředků. Má-li galerie naplňovat podstatu veřejné kulturní instituce, pak se nutně musí s tímto problémem potýkat a musí se snažit umenšovat distanc mezi návštěvníkem a uměleckým artefaktem. Dnešní muzea se od těch minulých liší především v tom, že svou aktivitu nezakládají čistě na sbírkotvorné činnosti a budování galerijních instalací, na vytváření uměleckých „úschoven“, ale velkou měrou musí rozvíjet další, nikoli

¹²⁰ BUKAČOVÁ, I. *Malířská rodina Stretti a Plasy* (nestránkováno).

¹²¹ Tamt.

¹²² Tamt.

¹²³ Viz Galerie Stretti na oficiálních stránkách města Plasy: <http://www.plasy.cz/mesto/pamatky/galerie-stretti/>. Samotný provoz Galerie Stretti pro nás bude zajímavý v následující kapitole, neboť zde v současné době začínají aplikovat nové metody zprostředkování expozice pomocí animačních programů.

pouze komplementární činnosti. Vlastní dramaturgické pojetí výstavní expozice by mělo především odstranit prvotní dojmem „cizosti“, podpořit návštěvníkovo navázání „kontaktu“ s daným dílem, a přinést mu informace potřebné pro jeho kontextuální uchopení. Ať již se jedná o předmět starý stovky let nebo současné výtvarné dílo, muzeum umění musí v první řadě dostát ambici prostředníka mezi dílem a jeho receptorem.¹²⁴

Tématu specifického působení umění na člověka jsou věnovány samostatné studie¹²⁵ a jejich podrobnější rozbor přesahuje tematický rozsah této práce. Zaměříme se proto především na jeden z aktuálně rozvíjených metodologických přístupů, který se v posledních letech uplatňuje také v českých galeriích, a který se snaží vyrovnat se zde nastíněnými novodobými požadavky, galerijní animaci.¹²⁶ Pro osvětlení problematiky reprodukuje jednoduchou definici: „*Animace v galeriích jsou oživující činnosti, při nichž návštěvníci pomocí různých materiálů či předmětů vytvářejí dílčí etudy, které svým principem, technologií nebo obsahovým zaměřením navazují na sledované výtvarné dílo.*“¹²⁷ Animační techniky tedy navozují takovou práci s návštěvníkem galerie, která jej posouvá z role pasivního diváka do úlohy aktivního činitele. Jejich vlastní podstata čerpá především z poznatků psychologie a pedagogiky. Vychází totiž z předpokladu, že díky vlastní tvůrčí činnosti a aktivnímu zapojení více smyslů dosahuje jedinec intenzivnějšího a trvalejšího prožitku a osvojuje si další dovednosti, směřující k poznání daného uměleckého předmětu. Důležité je přitom podtrhnout právě

¹²⁴ MRÁZIKOVÁ, E. Aktivizující formy zprostředkování současného výtvarného umění z hlediska nezávislé výstavní instituce. In: *Aktuální otázky zprostředkování umění*, s. 16; HORÁČEK, R. *Galerijní animace a zprostředkování umění*, s. 34–35; 45–49. Autor se zde v kontextu zahraničních teorií velice podrobně věnuje lidské potřebě „zprostředkování“ „z dostupňování“ a „zpřístupňování“ umění, která je nutnou podmínkou jakékoli interpretace uměleckého díla. Na vnímání galerijního prostředí veřejností se v minulosti zaměřily nepočtené studie, zkoumající reprezentativní vzorek populace. Výsledky těchto šetření ukázaly, že muzea umění jsou vnímána jako nepotřebné a nezajímavé instituce, které většinou aktivně nevyhledávají a už vůbec je nenavštěvují pravidelně. Jejich očekávání spojená s návštěvou výstavy jsou převážně negativní. Viz KESNER, L. *Muzeum umění v digitální době*, s. 38–39.

¹²⁵ Zejména použita publikace Ladislava Kesnera *Umění v digitální době* je celá zaměřena právě na psychosociální aspekty uměleckého díla, na jeho jednotlivé perceptivní složky a úlohu muzejních institucí v procesu divácké interpretace vizuálního prožitku.

¹²⁶ Tento odborný termín je běžně užíván především v anglosaském kulturním prostředí. Čeština pojem přebírá, ačkoli zavádí k jistým problematickým konotacím, s kterými jsme běžně zvyklí si jej spojovat (zejména v kontextu filmové tvorby apod.). Vhodnější ekvivalent jednoduše neexistuje. Nicméně slovo ve svém nejobecnějším pojetí poukazuje k „aktivizující činnosti“, čímž vlastně není v rozporu s podstatou galerijní animace. Viz HORÁČEK, R. *Galerijní animace a zprostředkování umění*, s. 71.

¹²⁷ HORÁČEK, R. *Galerijní animace a zprostředkování umění*, s. 71.

význam zážitku, na němž jsou vlastně veškeré animační programy založeny. Jedná se tedy o zprostředkování zážitkem.¹²⁸

Ačkoli se jedná o velice perspektivní obor, galerijní animaci se v našem prostředí stále věnuje poměrně málo institucí. Galerie, které se rozhodnou zařadit tyto programy do své nabídky často naráží na několik problémů. Především je to postoj školských institucí, které mnohdy vnímají návštěvu galerie jako nadstandartní či nezařaditelnou do výuky. Dosud také panuje poměrně velká nevědomost v této oblasti, převážná většina škol není o existenci animačních programů a jejich smyslu vůbec informována. Další komplikací je finanční náročnost a také personální zajistitelnost těchto projektů. Ačkoli ji v některých zařízeních působí specializovaní odborníci, galerijní pedagogové či animátoři, není tato profese stále příliš standardní. Nicméně v posledních letech dochází k intenzivním změnám fungování galerií a také přibývá škol, kde je možné věnovat se oborům, souvisejícím se zprostředkováním kulturního dědictví různým cílovým skupinám a v budoucnu bude snad i narůstat zájem škol o speciální kulturně-výchovné programy. Jistý potenciál skýtají animace také mimo muzea umění, například v rámci prohlídkových tras památkových objektů, čehož bohužel správci památkových objektů zatím nevyužívají a drží se spíše klasických postupů.¹²⁹

Konkrétní projekt, který podpořil implikaci animačních technik v galerii Stretti, nesl název „Památka není jen Karlštejn“. Na jeho přípravě se kromě zaměstnanců Národního památkového ústavu z kláštera Plasy podílelo občanské sdružení Johan a společnost Plzeň 2015 o.p.s. Projekt odstartoval roku 2012, kdy proběhla první setkání zástupců zmíněných organizací spolu s galerijními pedagogy a akademickými pracovníky, kteří se dlouhodoběji věnují problematice zprostředkování umění. Cílem prvního setkání bylo navázání vzájemná spolupráce zmíněných institucí a utvoření pracovního kolektivu, který se následně na přípravě animačních programů podílel. Ještě téhož roku proběhl další seminář, jehož se zúčastnili také zaměstnanci jiných českých

¹²⁸ MRÁZIKOVÁ, E. Aktivizující formy zprostředkování současného výtvarného umění z hlediska nezávislé výstavní instituce. In: *Aktuální otázky zprostředkování umění*, s. 14–16; *Památka není jen Karlštejn – Galerie Stretti jako prostředek tvůrčí práce v klášteře Plasy* [online], s. 11; VORŠILKOVÁ, Z. Zážitek jako jedinečná forma poznávání kulturně-historického dědictví. In: *Aktuální otázky zprostředkování umění*, s. 24–25; ŠOBÁŇ, M. Úvod do animační činnosti a její specifika. In: *Animátor umění*, s. 13–14.

¹²⁹ VORŠILKOVÁ, Z. Zážitek jako jedinečná forma poznávání kulturně-historického dědictví. In: *Aktuální otázky zprostředkování umění*, s. 24–25; ŠOBÁŇ, M. Úvod do animační činnosti a její specifika. In: *Animátor umění*, s. 29–31.

galerií, kteří již mají osobní zkušenost s animačními programy, nabízenými ve svých domovských institucích.¹³⁰

Roku 2014 byly připravené animační programy vyzkoušeny na dětských skupinách z místních škol. Výsledný nový program, zařazený do nabídky kláštera nese název „Co se skrývá za obrazem / Hledání tušeného“ a zaměřuje se na školní skupiny ve věku od 7 do 14 let. Animační program je vhodný pro výuku výtvarné výchovy, občanské nauky a dějepisu a je určený pro místní a regionální školy odpovídajícího stupně.¹³¹ Jak uvedla jedna z lektorek animačního programu v Plasích, hlavní přínos galerijní animace spočívá v tom, že „mají důležitou roli při vytváření vztahu k místu, pomáhají ho „objevit“ širší skupině lidí... pomáhají budovat vztah k obrazům, místu, památce i člověku.“¹³²

3.3 Prelatura a Sýpka s Královskou kaplí

Budova bývalého reprezentativního sídla plaského opata patří dnes k nejméně využitým a zároveň nejvíce chátrajícím částem areálu. V současné době jsou více než dvě třetiny objektu ponechány bez využití. V části prelatury je momentálně dočasně umístěna veřejná knihovna města Plasy, která zde trvale sídlila od roku 1984, nicméně v dohledné době je počítáno s jejím přesunutím do jedné ze zrekonstruovaných budov hospodářského dvora v areálu plaského kláštera.¹³³ Tím se tedy prelatura úplně vyprázdní, což snad konečně umožní potřebnou komplexní rekonstrukci chátrající stavební památky. Doplňme, že až do roku 2008 se v přízemí prelatury nacházely byty pracovníků správy kláštera. Národní památkový ústav rovněž příležitostně zpřístupňoval velký reprezentační sál prelatury, kde proběhlo několik kulturních akcí.

¹³⁰ Galerie Stretti na stránkách Studijního depozitáře mobilárních fondů v Plasích: <http://www.studijni-depozitar.cz/galerie-stretti/> (galerie nemá vlastní internetové stránky). Jednotlivé výstupy konference jsou shrnuty ve sborníku *Památka není jen Karlštejn – Galerie Stretti jako prostředek tvůrčí práce v klášteře Plasy*, dostupné online na těchto stránkách.

¹³¹ *Památka není jen Karlštejn – Galerie Stretti jako prostředek tvůrčí práce v klášteře Plasy* [online], s. 5–9.

¹³² *Památka není jen Karlštejn – Galerie Stretti jako prostředek tvůrčí práce v klášteře Plasy* [online], s. 11.

¹³³ GULAŠIOVÁ, L. Pivovar plný překvapení a nadějí. In: *IOP pod lupou* [online], s. 9. Dostupné z: www.strukturalni-fondy.cz/.../IOP-pod-lupou_cislo-1-unor-2014.pdf; *Centrum stavitelského dědictví – představení projektu*, NPÚ ÚOP v Plzni, s. 9; *Projektový rámec. Prelatura a hospodářský dvůr v Plasích*, NPÚ ÚOP v Plzni, s. 5.

Roku 2008 vydalo Ministerstvo kultury pokyn k převedení budovy prelatury pod správu Národního technického muzea.¹³⁴

V souvislosti s převodem prelatury pod správu NPÚ se v odborných kruzích, mezi místními obyvateli i v médiích rozpoutala živá debata. V Praze byla dokonce v prosinci roku 2008 uspořádána konference s názvem „Klášter Plasy: pohledy do budoucna“ organizovaná Uměleckohistorickou společností v českých zemích a Ústavem dějin umění AV ČR. Semináře, reagující na nastalou situaci se účastnili zástupci všech zainteresovaných stran, tedy správy kláštera, Národního památkového ústavu, Národního technického muzea a starosta města Plasy a další zastupitelé.¹³⁵ V Plasích dokonce vznikla iniciativa za navrácení objektů do správy NPÚ, která zorganizovala sepsání petice a spravuje vlastní internetové stránky.¹³⁶ Celá situace byla uzavřena před dvěma roky. Stát rozhodl ve prospěch odpůrců převedení objektu prelatury pod NTM. V červenci roku 2013 tak byla prelatura opět navrácena NPÚ.¹³⁷

Nicméně již předchozího roku byl pracovníky NPÚ vypracován rozsáhlý projektový rámec budoucího využití budovy prelatury, zahrnující rovněž hospodářské budovy v areálu bývalého kláštera. V tomto dokumentu jsou uvedeny základní technické problémy stavby, znemožňující její rozsáhlejší zpřístupnění. Členitý objekt prelatury je tvořen hlavním průčelím s přiléhající novověkou přístavbou obsahující prvky původní gotické výstavby, arkádovou chodbou, zahradním pavilonem osmibokého půdorysu s konkávně profilovanými zdmi a nádvořím ohraničeným reliktem klášterní zdi. Stavební úpravy provedené ve třicátých letech devatenáctého století za účelem přebudování prelatury na zámek naštěstí plně nenarušily předchozí stavební etapy stavby, které jsou tak i dnes identifikovatelné.¹³⁸

Dnes je historický objekt z větší části ohrožen. V kritickém stavu je především střešní krytina a v důsledku jejího stavu byla v průběhu let silně narušena původní barokní konstrukce a krov prelatury. V minulých letech byly provedeny pouze základní zajišťující práce nad velkým sálem a schodištěm, aby se tak zamezilo destrukci vzácné stropní výmalby. Do severního křídla prelatury byla nevhodným způsobem integrována

¹³⁴ *Zpráva o činnosti za rok 2008*, NPÚ ÚOP v Plzni [online], s. 30.

¹³⁵ MÁDL, M. Klášter Plasy: pohledy do budoucna. *Bulletin Uměleckohistorické společnosti v českých zemích*, 2009, č. 1, s. 4–6.

¹³⁶ Stránky iniciativy Petice Plasy, proti rozbíjení celistvosti kláštera viz: <http://plasy.kub.cz/jak-to-dopadlo.php>.

¹³⁷ Na základě uzavřené dohody získalo NTM budovu bývalé sodovkárny. Viz *Výroční zpráva 2013*, NTM [online] s. 7. Dostupné na: http://www.ntm.cz/data/vyrocní-zpravy/_vz2013_ii__NEW.pdf.

¹³⁸ *Projektový rámec. Prelatura a hospodářský dvůr v Plasích*, NPÚ ÚOP v Plzni, s. 19.

budova kotelny s komínem, která působí esteticky rušivým dojmem. V pavilonu navazujícího na průčelí prelatury v protější straně došlo k likvidaci stropu s freskovou výzdobou v důsledku zřícení střechy. Řešení provedené v poslední fázi minulého století je pouze provizorní. Celkově tedy můžeme konstatovat, že mnoho cenných částí prelatury se nachází v havarijním stavu a bez včasného zásahu hrozí nenávratná ztráta původních historických prvků, jakož i interiérové výzdoby, sanační, rekonstrukční a restaurační práce jsou proto prvořadým předpokladem pro potenciální budoucí využití památky.¹³⁹

Jednou ze dvou věžových staveb v areálu kláštera je budova sýpky. K jejímu návštěvnickému zpřístupnění došlo teprve roku 2013, kdy byl vytvořen nový prohlídkový okruh, zaměřený právě na historii barokního monumentu, ukrývajícího unikátní dvoupatrovou kapli, připomínající historii kláštera ve třináctém století. V přízemí se nachází kaple sv. Václava, kaple nad ní je zasvěcena sv. Máří Magdaleně. Středověký původ nevelkých staveb je patrný nejen z jejich architektury, prozrazuje jej také vzácně dochovaná výmalba interiéru. Obsah průvodcovského textu komplementárně doplňuje výklad, který si mohou návštěvníci vyslechnout v konventu. Zaměřuje se převážně na hospodářské a kultivační činnosti cisterciáckého řádu a jejich specifika. Představuje mnišský model obhospodařování okolních polností a popisuje jejich agrární struktury a hospodářské dvory, které řeholníci zakládaly. Okruh vede návštěvníky jak do sklepení budovy, tak do věže, kde je uchován největší zdejší klenot. Prohlídka věže zevnitř umožňuje nahlédnutí do stroje pohánějícího unikátní plaské hodiny, jež odměřují čas již od roku 1868. Zbývající prostory sýpky fungují jako galerie s proměnlivou instalací obrazů.¹⁴⁰

3.4 Hospodářské objekty

Skupina hospodářských budov plaského kláštera zahrnuje několik staveb, koncentrovaných do dvou větších celků. První z nich tvoří spojitá soustava budov pivovaru a mlýna a jejich technického zázemí, naproti přes nádvoří, v těsné blízkosti nemocničního křídla konventu, se nachází ještě související objekt ležáckých sklepů. Druhou stavební skupinu pak vytváří několik zemědělských stavení s dominujícím

¹³⁹ *Projektový rámec. Prelatura a hospodářský dvůr v Plasích*, NPÚ ÚOP v Plzni, s. 19.

¹⁴⁰ Viz. tisková zpráva *Klášter nabízí novou trasu*. Online na stránkách NPÚ: <http://www.npu.cz/pro-odborniky/narodni-pamatkovy-ustav/tiskove-zpravy/news/12654-klaster-plasy-nabizi-dalsi-prohlidkovou-trasu/> a oficiální stránky kláštera Plasy: <http://www.klaster-plasy.cz/?Prohlidky>.

barokním dvorem s věží. Součástí kláštera byla hospodářská stavení již od počátku. Raně středověká románská grangie – klášterní dvorec sloužící pro zemědělské účely řádu, byla postupně rozšiřována a přebudována do podoby několika stavebně propojených budov, obklopujících vícero nádvořních prostranství. Stejně jako celý areál kláštera tak i technické zázemí procházelo v průběhu let stavební transformací, jež se dochovala také v podobě gotických prvků, k nejvýznamnější z nich však došlo patrně ke konci sedmnáctého století, kdy bylo přebudováno v barokním duchu.¹⁴¹

Obdobně složitý proces prodělala také stavení sloužící provozu pivovaru a mlýna, avšak jejich dnešní ráz odpovídá výstavbě z devatenáctého století. Po několikerých požárech, a také z důvodu žádoucí optimalizace chodu těchto industriálních budov, přistoupili tehdejší vlastníci k několikerým naprosto zásadním stavitelským zásahům, které pokračovali i na počátku století dvacátého. Mlýn v průběhu času přišel o tzv. mlýnské složení, tedy i o typické vodní kolo. Dvacáté století ovšem charakteru místa pouze neubralo, roku 1908 byl totiž k pivovaru přistavěn nový, dodnes dominantní cihlový komín. Pivo se zde přestalo vařit teprve ve druhé polovině století, nicméně v důsledku toho byly prostory od konce šedesátých let povážlivým způsobem přebudovány na velkosklad Lidového spotřebního družstva. V dnešní době jsou všechny uvedené stavby ve správě Národního technického muzea, které zde připravuje otevření Centra stavitelského dědictví. V následující kapitole bude tento projekt rozebrán podrobněji.¹⁴²

¹⁴¹ KODERA, P. Centrum stavitelského dědictví v Plasích – využití hospodářských budov bývalého kláštera. In: *Církevní stavby, stavební kniha 2012*, s. 96–97; KODERA, P. *NKP Plasy, areál býv. pivovaru. Archivní rešerše SHP; Projektový rámec. Prelatura a hospodářský dvůr v Plasích*, s. 6–7, 23–24; *Dislokace projektu*: <http://www.ntm.cz/centrum-stavitelskeho-dedictvi-v-plasich/dislokace-projektu>.

¹⁴² *Centrum stavitelského dědictví – představení projektu*, s. 10–11; *Dislokace projektu*: <http://www.ntm.cz/centrum-stavitelskeho-dedictvi-v-plasich/dislokace-projektu>.

4 PAMÁTKA JAKO MUZEUM

Muzejní instituce, jakožto úschovny či sklady „lidské paměti“, představují v běžném chápání exemplární ztělesnění metafory staticnosti. Nikdy nebyla neměnným a společensky izolovaným institutem. Jakožto integrální součást kulturního prostředí dané společnosti vždy do značné míry kopírovala komplexní vývoj kulturního sektoru jako takového, neboť jsou rovněž zahrnuta do vlivu státní kulturní politiky a z pozice veřejné instituce přímo participují na modulování společenského kontextu, byť velice specifickými prostředky. Z toho lze logicky usuzovat, že čím dynamičtější byl onen společenský vývoj a čím větší byla míra ingerence politických struktur do veřejného sektoru, tím více byla postižena kultura a vše co zahrnuje. České prostředí prodělalo velice specifickou zkušenost s ideologizací kulturních zařízení. Po pádu režimu se o to intenzivněji nastartovaly procesy jejich transformace z hlediska poslání, činnosti i komunikace s veřejností. Pokud se jedná o novodobou historii, zvláště pak závěrečnou čtvrtinu minulého století, můžeme hovořit o skutečně zásadní proměně, o přerodu, který ve svých důsledcích nadále doznívá a proto se mu mezi odborníky dostává náležitě pozornosti.¹⁴³

Máme-li ve stručnosti představit principy fungování muzeí v České republice, musíme se v krátkosti vrátit do nedávné historie. V důsledku budování, upevňování a konečného odstraňování totalitního aparátu v našem prostředí, prošla česká kultura v posledních desetiletích hned několika procesy, které zcela změnily způsob fungování různých ústavů. Uplynulé dekády se promítly jak do roviny ústavního a administrativního zajištění muzejního výstavnictví, tak do samotného způsobu prezentace muzejních sbírek. Pokud se zaměříme na první oblast, můžeme konstatovat, že vládní aparát podnítl v intencích své kulturní politiky několik právních opatření, dotýkajících se všech veřejných institucí, tedy i muzeí a galerií, byť jejich intenzita,

¹⁴³ Dokladem této skutečnosti může být množství konferencí věnovaných tématu proměny českého muzejnictví, pořádané v posledních letech. Jejich výstupy prezentují sborníky, z kterých tato práce vychází. Za všechny uveďme například pravidelně pořádané konference pod záštitou České asociace muzeí a galerií (AMG). Mimo to také vznikají souborné publikace, které ukazují téma nových trendů a přístupů muzejních institucí k veřejnosti jako stále aktuální. V neposlední řadě pak lze argumentovat narůstajícím počtem modernizovaných muzejních expozic i krátkodobých výstav, které reflektují odbornou diskuzi v praxi.

v porovnání s bující komunistickou legislativou v jiných sektorech, nebyla v tomto případě zdaleka taková, jak bychom mohli očekávat.¹⁴⁴

Z právního hlediska bylo v popřevratovém období nejzásadnější postátňování muzeí, doprovázené rušením všech muzejních spolků a sdružení, čímž došlo k faktické monopolizaci kontroly nad jejich chodem. Etatizace se ovšem uplatnila také v případě movitého vlastnictví, zahrnovala mobiliární fondy památkových objektů či muzejní a galerijní sbírky. Zestátněný fundus byl spravován na základě politických a mnohdy neodborných kritérií. V důsledku nabytých kompetencí přetransformoval státní aparát také samotnou soustavu muzeí. Nově konstituovaná struktura výstavních zařízení vycházela z administrativního uspořádání a obecně lze říci, že podléhala centralizaci a hierarchické struktuře.¹⁴⁵

Zatímco zmíněnou zákonnou úpravu běžný návštěvník muzea zásadnějším způsobem nepocítil, cílená implementace oficiální kulturní politiky režimu sehrála v procesu transformace českých muzeí rozhodující úlohu. Samotná prezentační činnost muzeí, jež by měla být ze své podstaty politicko-hospodářskému dění naprosto vzdálená, podléhala ideologickým tlakům v nejvyšší míře. Můžeme rozklíčovat hned několik rovin muzejní tvorby podrobené komunistickému diktátu. Projevovala se ve vizuálním uchopení výstavních prostor. Expozice byly totiž uspořádány podle jednotného schématu, jakéhosi univerzálního „scénáře“. Logickým důsledkem byla vzájemná podobnost a nízká míra atraktivity jednotlivých muzejních instalací. Obsahová náplň výstav byla rovněž poměrně monotónní. Jejich úkolem bylo zpravidla vyzdvihnout triumf socialistického průmyslu a techniky, adorovat úspěchy sovětské vědy. Nutno poukázat na neodbornost či faktografickou nepřesnost planoucí z takové politické objednávky. Například muzea věnovaná historii byla deformována v duchu materialistické interpretace dějin. Nejzávažnější problém pak lze spatřovat ve způsobu selekce sbírek. Ideologicky neuplatnitelné předměty byly nezřídka destruovány a v některých případech nekontrolovaně zkupovány zahraničními zájemci.¹⁴⁶

¹⁴⁴ JIRÁSEK, Z. – KORBELÁŘOVÁ, I. – ŽÁČEK, R. České muzejnictví pod vlivem politických změn po roce 1945, in: *Muzea v procesu transformace*, s. 35; DOSTÁL, P. In: *Sborník statí o kultuře v České republice po roce 1989*, s. 5–7.

¹⁴⁵ HOLMAN, P. Dějiny sběratelství a muzejnictví, in: *Úvod do muzejní praxe*, s. 66; JIRÁSEK, Z. – KORBELÁŘOVÁ, I. – ŽÁČEK, R. In: *Muzea v procesu transformace*, s. 35–36; ŽALMAN, J. a kol. Ochrana movitého kulturního dědictví, muzea a galerie, in: *Sborník statí o kultuře v České republice po roce 1989*, s. 33, ŠEBEK, F. *Regionální muzea v době reformy veřejné správy*, s. 9.

¹⁴⁶ HOLMAN, P. In: *Úvod do muzejní praxe*, s. 66; JIRÁSEK, Z. – KORBELÁŘOVÁ, I. – ŽÁČEK, R. In: *Muzea v procesu transformace*, s. 37–38; JÍROVÝ, Z. Muzeum jako centrum místního

Bylo by ovšem poněkud povrchní konstatovat pouze ideologicky motivované proměny muzeí na pozadí komunistického režimu, které nabývaly ve svých důsledcích zcela objektivně negativního charakteru. Je vhodné vyzdvihnout také několik prospěšných změn, z nichž některé oceňujeme dodnes. Jednalo se zejména o vytvoření speciálního zákona č. 54/1959 Sb., o muzeích a galeriích¹⁴⁷, který představoval první a dlouho očekávané ukotvení poslání těchto institucí v naší zemi, o nějž mnohokrát usilovali muzejníci a odborníci předešlých generací. Nelze opomenout jistý stabilizační a formující význam dokumentu pro obor i výkon muzejní praxe. Především však došlo k profesionalizaci muzeí. Vzrostla úroveň kvalifikace jejich zaměstnanců, posílil se počet pracovníků způsobilých k evidování sbírek, jež dosud poněkud zaostávalo, rozvinula se metodika muzejní výstavní činnosti.¹⁴⁸ Později bylo nově umožněno studium specializovaných oborů muzejnictví na vysokých školách.¹⁴⁹

Vy kročíme-li směrem k poslední etapě komunistického režimu u nás, musíme konstatovat, že situace se postupně uvolňovala, zejména hovoříme-li o dohledu Strany. Nicméně srovnání s moderními zahraničními muzei, která již v této době pracovala s technologickými inovacemi a budovala lákavé interaktivní expozice, tuzemská muzea ještě dlouhou dobu nesnesla. Na vině byl mimo jiné dlouhotrvající izolacionismus českého kulturního prostředí. Vyrovnání nebo alespoň přiblížení se aktuálním trendům okolního světa se stalo akcentovanou záležitostí teprve v devadesátých letech minulého století. Následkem převratných událostí po roce 1989 se kulturní zařízení od základů změnila.¹⁵⁰

společnosti. In: *Brána muzea otevřená*, s. 134–135; ŠEBEK, F. Několik pohledů do historie spolupráce muzeí a škol v českých zemích. In: *Muzeum a vzdělávací systém v české republice*, s. 12–13. Příkladem „programového dokumentu“, který byl jakýmsi výkladem ideového podloží muzeí v období komunismu v ČSR, může být například práce: ŠPĚT, Jiří. *Formování a rozvoj socialistického muzejnictví v ČSR (1945–1985)*. Praha: Národní muzeum 1988.

¹⁴⁷ Uvedený zákon je také zmiňován z toho důvodu, že se o něj provoz českých muzeí opíral až do doby nedávno minulé, tedy do roku 2000, kdy vstoupil v platnost zákon nový, č. 122/2000 Sb., platící dodnes. V tomto mezidobí byly přijaty pouze dílčí směrnice, např. „*Směrnici pro správu, evidenci a ochranu sbírek v muzeích a galeriích*“ v roce 1983. Viz ŽALMAN, J., Sbírkotvorná činnost muzeí na pozadí změn legislativy v letech 1954–2009. In: *Muzeum a změna*, s. 63.

¹⁴⁸ HOLAMAN, P., in: *Úvod do muzejní praxe*, s. 66–67; JIRÁ JIRÁSEK, Z. – KORBELÁŘOVÁ, I. – ŽÁČEK, R. In: *Muzea v procesu transformace*, s. 36–37; MERTO VÁ, P. *Mezioborová praktická studia*, s. 47–48; ŠEBEK, F. *Regionální muzea v době reformy veřejné správy*, s. 9; ŠTĚPÁNEK, P. *Obrisy muzeologie*, s. 73–74.

¹⁴⁹ VÍCHA, T. Památková péče – muzeologie – ekologie. In: *Muzea a památková péče*, s. 92–93; ŽALMAN, J. a kol. In: *Sborník statí o kultuře v České republice po roce 1989*, s. 33.

¹⁵⁰ DOLÁK, J. Rakousko a Česko – památky a muzea. In: *Muzea a památková péče*, s. 10–11. JIRÁSEK, Z. – KORBELÁŘOVÁ, I. – ŽÁČEK, R. In: *Muzea v procesu transformace*, s. 38–39.

To pochopitelně obnášelo jak výhody, tak překážky, s jejichž odbouráváním se musela česká společnost potýkat dlouhá léta. Bylo zapotřebí globálně posílit péči o movité fondy, což v prvních letech umožnilo zavedení doplňujících právních předpisů. Ty se zaměřovaly na vyrovnání se standardům běžným v Evropě a nastavení bazálních mechanismů pro uchování národního kulturního dědictví, které bylo v průběhu předešlých let devastováno a znehodnocováno. Některá muzea pak přešla do působnosti Ministerstva kultury, nicméně jedná se jen o několik málo procent.¹⁵¹

Záměr se z počátku nevyvíjel ideálně. Četné cenné deponáty byly po obnovení soukromého vlastnictví svěřeny do nepovolaných rukou, stávaly se předměty spekulativních obchodů a opouštěly definitivně hranice republiky. Mimo to je nutno zdůraznit ještě jeden laterální fenomén měnícího se režimu, spočívající v rozmachu krádeží v památkových a kulturních objektech. Můžeme hovořit doslova o „tragické“ úrovni zabezpečení sbírek proti trestné činnosti.¹⁵² Nově se konstituující státní administrativa proto považovala reakci na vzniklou situaci logicky za jeden ze svých prioritních úkolů. Faktická neexistence adekvátních zajišťovacích systémů však nebyla jediným problémem. Vinou nedostatečné katalogizace muzejního a památkového fondu byla znemožněna potenciální následná identifikace předmětů zcizených a překoupených do zahraničí.¹⁵³

Jiné „dědictví“ let minulých bylo návštěvníkem muzeí pocíťováno ještě mnohem déle. Podoba a způsob uspořádání výstavních instalací zůstávala konstantně poměrně málo nápaditá, byť již nebyla ideologicky motivovaná. Příčinu lze nepochybně spatřovat především v nastavených myšlenkových stereotypech, které byly v českém muzejnictví v důsledku mnohaletého upevňování totalitním režimem pevně zakotveny a projevovaly se oboustranně, jak v postojích muzeí vůči veřejnosti, tak ve smýšlení české veřejnosti o těchto zařízeních. Spokojenost návštěvníka nebyla po dlouhou dobu preferována, pozornost se naopak soustředila na odborný výzkum depozitářů.

¹⁵¹ *Koncepce účinnější péče o movité kulturní dědictví 2003–2008* [online], s. 5, 8–10. Dokument udává, že na konci roku 2001 tvořila muzea náležící pod Ministerstvo kultury 3% z celkového počtu muzeí v ČR.

¹⁵² *Koncepce účinnější péče o movité kulturní dědictví 2003–2008* [online], s. 6–7, zde také k nalezení také graf znázorňující vývoj krádeží a jejich vyšetřování v letech 1988–2000, z něhož lze vyčíst skutečně radikální nárůst trestné činnosti po roce 1990 a postupný pokles.

¹⁵³ Existují přímé doklady vykupování českých „starožitností“ občany západních zemí. Překupníci ze zahraničí zde mnohdy nakupovali hluboko pod tržní cenou, těžice při tom z nedostatečné informovanosti tuzemských občanů. Viz. JÍROVÝ, Z. Muzeum jako centrum místního společenství. In: *Brána muzea otevřená*, s. 136; KESNER, L. *Marketing a management muzeí a památek*, s. 173–174; ŽALMAN, J. a kol. In: *Sborník statí o kultuře v České republice po roce 1989*, s. 34–37.

Návštěvníci tak do muzeí přicházeli v roli nezbytných a akceptovaných diváků, nikoli vyžadovaných a chtěných účastníků. Převládá poněkud indiferentní názor, že exponáty je nutno zejména schraňovat a zabezpečovat a jejich zprostředkování veřejnosti bylo vnímáno jako jakýsi doplněk muzejní činnosti.¹⁵⁴

Pozitivním způsobem se však nastartovala vzájemná spolupráce a korelace mezi jednotlivými subjekty v rámci České republiky, která vedla například k vytvoření *Asociace českých a moravskoslezských muzeí a galerií*¹⁵⁵. Navázána byla zároveň kooperace mezinárodní, která se projevila například v účasti našich odborníků na zahraničních konferencích a obnovení české pobočky *Mezinárodní rady muzeí (ICOM)*. Při odstraňování rigidních struktur minulosti došlo také ke zrušení Ústředního muzeologického kabinetu, který představoval těžiště sovětizace českého muzejnictví, nicméně zároveň bylo centrem pro teorii a metodologii oboru.¹⁵⁶ Česká muzea proto hledala vhodnou náhradu potřebné platformy. Dnes je hlavním prostředkem pro rozvoj muzeologie a její praxe pořádání mezinárodních a mezioborových kolokvií.¹⁵⁷

V návaznosti na předchozí se popis se nyní pokusíme charakterizovat soudobou situaci. Předně je nutné zdůraznit, že se přerov století nevyznačoval absolutní radikalitou v odvržení dříve platných myšlenkových konstruktů, naopak, celou řadu přístupů ke kultuře si tento sektor ponechal až po současnost. Zároveň se vyskytly zcela nové tendence a postoje, které nemají v historii srovnání. Prvním charakteristickým znakem dnešních muzeálních je změna vztahu k veřejnosti. Nový přístup ústavů, záviselých na jejich vlastním publiku, generuje především kvalitativní změny. Za druhé je pro moderní muzea příznačné zahrnutí nových témat, odlišných od tradičně převládajících motivů. To vede k nezbytné implementaci technických inovací a k diverzifikaci doplňkových programů, jimiž se muzea prezentují mimo prostředí výstavních síní.

Skutečnost, že je první pozice ve výčtu věnována právě divákovi, vnímáme dnes zcela přirozeně jako logický předpoklad. Návštěvníci představují smysl fungování

¹⁵⁴ BENEŠ, J. *Základy muzeologie*, s. 111–118. KESNER, L. *Marketing a management muzeí a památek*, s. 97–98, 101–103; ŽALMAN, J. a kol. In: *Sborník statí o kultuře v České republice po roce 1989*, s. 37.

¹⁵⁵ Roku 2000 přejmenována na Asociaci muzeí a galerií ČR (AMG). Viz internetové stránky Českého výboru ICOM: <http://network.icom.museum/icom-czech/partneri/amg/>.

¹⁵⁶ *Koncepce účinnější péče o movité kulturní dědictví 2003–2008* [online], s. 7.

¹⁵⁷ CIRPIAN, P. Úloha Asociace muzeí a galerií ČR v procesu transformace českého muzejnictví. In: *Muzea v procesu transformace*, s. 24–29; DITTEROVÁ, E. Význam AMG pro české muzejnictví optikou uplynulého dvacetiletí. In: *Muzea, autorský zákon a digitalizace*, s. 15–17; HOLMAN, P. In: *Úvod do muzejní praxe*, s. 67; *Koncepce rozvoje muzejnictví (2003–2009)*, s. 8–12; JÍROVÝ, Z. Muzeum jako centrum místního společenství. In: *Brána muzea otevřená*, s. 138–139.

všech veřejných kulturních zařízení. Od jejich přítomnosti se odvíjí jejich veškeré fungování. Takovýto trend se ovšem stal realitou teprve nedávno. Můžeme říci, že až po pádu komunistického režimu začala muzea skutečně uvědoměle a aktivně reflektovat, že „*primárním cílem jejich činnosti nemůže být samotná péče o sbírky, ale především způsob, jakým jsou tyto sbírky využívány ve prospěch veřejnosti*“¹⁵⁸. Akcent je přikládán právě způsobu ztvárnění expozice, jejímu „dramaturgickému“ uchopení. Příčiny jsou dvojího druhu.

Na jedné straně si správci muzeí „uvědomili“ roli návštěvníka, jenž k nim přistupuje především jako zákazník, a jako s takovým s ním začali jednat. Došlo totiž ke změně alokace prostředků pro kulturní subjekty. V polistopadové éře proto začal mezi odborníky poměrně frekventovaně rezonovat problém nedostatečného finančního zajištění, vyplývající ze zániku státního monopolu nad kulturou, jenž muzea prakticky přinutil ke změně postoje vůči potenciálním zdrojům hospodářského zabezpečení.¹⁵⁹

Na druhé straně je vhodné zdůraznit, že na současný vývoj nemůžeme pohlížet pouze jako na důsledek čirého utilitarismu ze strany muzeí, spojený s vidinou zisku. Pomineme-li ekonomickou stránku věci, svou úlohu v procesu přibližování se návštěvníkům sehrála řada sociálních faktorů. Například se jednalo o otevření prostoru pro kulturní výměnu se zahraničím, které českým kurátorům umožnilo inspirovat se a posunout úroveň domácích expozic. Muzejnictví jakožto vysokoškolský obor vchovalo nové experty absolvující renovovaný studijní program a zároveň nadále vytváří prostředí pro rekvalifikaci a sebereflexi okruhu odborníků.¹⁶⁰ Důležité je i již

¹⁵⁸ KESNER, L. *Marketing a management muzeí a památek*, s. 54.

¹⁵⁹ Tuto tezi podpoří skutečnost, že autoři znalí problematiky stále více upozorňují na fenomén „komodifikace“ muzejnictví, provázený přibýváním počtu muzeí, jež mají primárně komerční účel a jsou zacílena na provokativnost, podbízivost a bizarnost své vlastní povahy. Označovat taková zařízení jako muzea je dle mnohých nekorektní, neboť jejich úkol mnohdy spočívá pouze v reklamní podpoře konkrétní společnosti, přičemž neskrytě zavrhuje další incentivy, na nichž by si muzejní expozice měly zakládat. Jako typický příklad mohou posloužit „muzea“ firemní či „muzea“ voskových figurín. Viz. ČERMÁK, D. – POLÁKOVÁ, M. Kulturní infrastruktura v krajích české republiky, In: *Kultura v krajích České republiky*, s. 143–144, kde jsou uvedeny další příklady, jako muzea strašidel či muzea tortury; HOLMAN, P. In: *Úvod do muzejní praxe*, s. 67; Podnětné úvahy k této problematice viz JEMELKA, P. Muzeologie a filozofie – paralela soudobých kontextů. In: *Muzealizace soudobé společnosti*, s. 55–56; JÍROVÝ, Z. Muzeum jako centrum místního společenství. In: *Brána muzea otevřená*, s. 138; JIRÁSEK, Z. – KORBELÁŘOVÁ, I. – ŽÁČEK, R. In: *Muzea v procesu transformace*, s. 39–40; KESNER, L. *Marketing a management muzeí a památek*, s. 34–36, 42–46; ŽALMAN, J. a kol. In: *Sborník statí o kultuře v České republice po roce 1989*, s. 34 a STRÁNSKÝ, Z. Muzealizace z hlediska noetiky a ontologie. In: *Muzealizace soudobé společnosti*, s. 77, který na podkladu recepce různých autorů poukazuje na „vulgarizaci“, „degradaci“ a „perverzi“ muzejní práce v souvislosti s nekvalifikovaným sběrem „kuriozit“, který již nemá s odbornou muzejní prací nic společného. V závěru příspěvku autor uvádí některé impulsy pro možné zlepšení situace (s. 82).

¹⁶⁰ K tématu vyšla řada studií. Vyberme například BENEŠ, J. Podněty k výuce muzeologie jako profesní kvalifikace. In: *Muzeum a změna*, s. 163–165; JÚVA, V. Muzejní pedagogika ve vysokoškolském studiu.

zmíněné konání aktuálních mezioborových konferencí, kolokvií a odbornických seminářů, na nichž si zúčastnění vyměňují zkušenosti a praktické postřehy. Celkově se tak změnilo intersubjektivní chápání role muzeí, jakožto důležitého segmentu tzv. kulturního turismu.¹⁶¹

Úprava relace muzeum – návštěvník se objektivně prokazuje také ve snaze přitahovat a zapojovat dříve marginalizované skupiny populace a dynamicky reagovat na jejich individuální očekávání. Jednu ze specificky se projevujících kategorií návštěvníků muzeí tvoří děti a mládež. Postoj k této cílové skupině je však upravován v podstatě od samých počátků existence muzeí. Korekci péče o nezletilé klienty vyjadřují muzea nejčastěji ve svých edukačních projektech, které bývají přímo identifikovány s věkem a vzděláním jejich účastníků a mají rozvíjet určitý druh znalostí a dovedností. Na dětské návštěvníky je přitom pohlíženo primárně jako na studenty a žáky vzdělávacích zřízení, jako na participanty edukačního procesu. Objevují se krátkodobé i dlouhodobější instalace určené školním skupinám. Mimo to existují také muzea zaměřená výhradně na děti.¹⁶²

Dalším logickým vyústěním uvedeného procesu přibližování se co nejpočetnější veřejnosti jsou měnící se požadavky na kvalitativní standardy. S trochou nadsázky lze říci, že spíše nežli „co“ se vystavuje, začíná být relevantní „jak“ se to vystavuje. Návštěva muzea již nespočívá v pouhém nezúčastněném pozorování, z izolovaného diváka se stává účastník muzeem zprostředkovaného zážitku. Cílem moderních expozic je doslova vtažení návštěvníka do účelně modelovaného prostředí, kde demonstrováný jev či proces fyzicky zakouší a v ideálním případě zapojuje více smyslů zároveň.¹⁶³

In: *Děti, mládež ... A muzea? III.*, s. 26–29; MERTO VÁ, P. *Mezioborová praktická studia*, s. 77–89; PO DBORSKÝ, V. Výuka muzeologie na Masarykově univerzitě. In: *Muzealizace v soudobé společnosti*, s. 14–26; VYSKOČIL, M. Podpora pedagogů při realizaci školních vzdělávacích programů a místo institutu v dalším vzdělávání pedagogických pracovníků (DVPP). In: *Muzea a vzdělávací systém v České republice*, s. 26–30; ŠEBEK, F. Pracovníci muzeí ČR a muzeologie – pohled do reálné praxe. In: *Muzealizace v soudobé společnosti*, s. 180–182; VOJTAL, P. Muzeologie včera, dnes a zítra. In: *Muzeum a změna*, s. 160–162.

¹⁶¹ BRABCOVÁ, A. Veřejné muzeum. In: *Brána muzea otevřená*, s. 34–37; DOLÁK, J. In: *Muzea a památková péče*, s. 12–13; KESNER, L. *Marketing a management muzeí a památek*, s. 43–44, 54; LINDER, G. Revitalizace památkově chráněných objektů pro muzejní a výstavní účely. In: *Muzea a památková péče*, s. 231; ŠTĚPÁNEK, P. Obrisy muzeologie, s. 24; VOJTÍŠKOVÁ, K. Kulturní politika a koncepční dokumenty na krajské úrovni. In: *Kultura v krajích České republiky*, s. 106–107.

¹⁶² Takové muzeum funguje kupříkladu v Brně. Viz POLÁKOVÁ, Z. Potřebujeme dětská muzea? (Desetiletá zkušenost DM MZM Brno). In: *Děti, mládež ... A muzea? III.*, s. 42–50.

¹⁶³ BENEŠ, J. *Základy muzeologie*, s. 120. Obecně k problematice interaktivních expozic, spolu s četnými příklady proběhnutých výstav, kde bylo použito různých aktivizujících prostředků, viz především BRABCOVÁ, A. (ed.). *Brána muzea otevřená*. Zejména v druhé (praktické) části jsou komentovány konkrétní výstavní programy, na nichž chtěla autorka demonstrovat využitelnost interaktivních

Zatraktivnění a zároveň technickou proveditelnost „komunikující“ výstavy pak umožňuje implikace speciálních médií, ať již se jedná o užití zvukového podkresu, různé vizuální simulace a videoprojekce či dotyková zařízení umístěná v prostoru.¹⁶⁴

Prvořadá je však v každém případě originalita, uživatelská jednoduchost, autentičnost prostředí a nezanedbatelné jsou rovněž psychofyziologické aspekty uvedených „zážitkových“ expozic. Nabízí se ovšem otázka, do jaké míry lze například filmovou projekci, byť se jedná o netradiční způsob pojetí, považovat za aktivizační prvek. Nelze se ubránit dojmu, že divák zůstává stále divákem, s tím rozdílem, že se na daný moment nalézá ve virtuálním prostředí. Ne každou formu multimediálního oživení muzea lze považovat za interaktivní. Stejně tak ne každé využití techniky produkujících iluzorní vjemy musí nutně vyvolat silnější účinek, nežli reálný exponát instalovaný klasickým způsobem. Účelná, kreativní a skutečně interaktivní výstava může vzniknout pouze na základě promyšlené kompozice. Proto se jako odpověď na samoučelný technologický boom uplynulých let v současnosti rozvíří debata nad efektivnějším využíváním informačních technologií.¹⁶⁵ Průvodním jevem popsanych tendencí je pak vzrůstající důraz na grafické pojetí výstav, přičemž obecně lze říci, že ubývá textových panelů a přibývá architektonického členění a vizuálního ozvláštňení prostor.¹⁶⁶

Současně dochází také k rozšiřování repertoáru a doplňující nabídky muzeí. Mimo běžnou sbírkotvornou a výstavní činnost jsou provozovány ještě další nadstandartní akce, jež podporují širší dopad výstavy a propagují instituci navenek. Konkrétně je míněn rozvoj publikačních aktivit, kdy nejčastěji vznikají „průvodce“ výstavou či katalogy popisující uveřejňované kolekce, ale také sborníky a jiné odborné publikace doplňující exponovanou problematiku. Zaměstnanci muzeí vytváří speciální pracovní listy, které umožňují zejména skupinám tvořeným žáky základních a středních škol

výukových programů v muzeích. Pro orientaci vyberme z desítek popsanych příkladů projekty „Dotkněte se muzea“ či Oživená řemesla.

¹⁶⁴ ŠEBEK, F. Zpřístupnění sbírek veřejnosti. In: *Úvod do muzejní praxe*, s. 254–256.

¹⁶⁵ BABYRÁDOVÁ, H. Rituální a performační aspekty muzejní animace. In: *Děti, mládež ... A muzea? III.*, s. 81–85; ŠULEŘ, P. Věda a virtuální muzeum. In: *Muzealizace v soudobé společnosti*, s. 64–66. Velmi podnětný je příspěvek ZÁRYBNICKÝ, M. Aktivní tvorba sbírek – hlavní paradigma muzealizace? In: *Muzealizace v soudobé společnosti*, s. 115–117, který upozorňuje na skutečnost, že kvalitní a aktivní sbírkotvorná činnost musí i v moderní společnosti představovat základ hodnotné muzejní expozice a jen díky důrazu na utváření nových sbírek si mohou muzea nadále zachovat svou prestiž a úroveň. Srov. DOLÁK, J. Expozice jako prostředek muzejní komunikace. In: *Muzeum a změna III.*, s. 63–66, kde jsou rovněž uvedeny tytéž výtky a autor podobně zdůrazňuje bazální význam muzejních sbírek, ovšem předkládá vlastní postuláty a rozvíjí kritiku samoučelné modernizace a interaktivity „za každou cenu“.

¹⁶⁶ ČERMÁKOVÁ, J. – JOHNOVÁ, R. *Arts marketing*, s. 34; KESNER, L. *Marketing a management muzeí a památek*, s. 102, 171–172, 195–198; STEHLÍK, M. Nové trendy výstavnictví. In: *Úvod do muzejní praxe*, s. 296–298.

lepší orientaci a podporují edukační dopad jejich návštěvy muzea. Dále jsou vytvářeny programy akcí, jako jsou přednášky, semináře, demonstrace či komentované prohlídky.¹⁶⁷

4.1 Centrum stavitelského dědictví v Plasích

Od roku 2009 se v prostoru stavební památky buduje unikátní edukačně-kulturní centrum, Centrum stavitelského dědictví (CSD). Jedná se o poměrně netradiční způsob pojetí novodobého vzdělávacího komplexu, který umožňuje porovnání s výše determinovanými znaky moderních muzeí. Na následujících stránkách se proto pokusíme zhodnotit, do jaké míry Centrum koresponduje s trendy v oblasti soudobého muzejnictví a zároveň identifikovat ty prvky uvedeného projektu, které jej od muzejního typu instituce zásadnějším způsobem odlišují.

V úvodu je zapotřebí zmínit několik základních informací, týkajících se ekonomického zastřešení Centra stavitelského dědictví. Projekt Národního technického muzea byl vypracován roku 2006 a o dva roky později se přihlásil o zařazení do Integrovaného operačního programu Ministerstva kultury ČR s podtitulem „Vracíme památky do života“. Záměr týkající se revitalizace několika nevyužitých objektů národní kulturní památky klášter Plasy byl ministerstvem podpořen, a následně byl jako druhý úspěšný vybrán pro udělení dotace z Evropského fondu pro regionální rozvoj.¹⁶⁸ Z evropských strukturálních fondů je tak hrazena většina nákladů, celých 85 procent, zbylými 15 procenty se na financování podílí státní rozpočet České republiky.¹⁶⁹

V dokumentu představujícím programovou náplň projektu jsou vytyčeny dva navzájem se podporující cíle. Oba mají společnou hodnotu spočívající v tom, že implikují shodně koncipovaný cíl – využití nevyužívaného kulturního dědictví. Jedná se vlastně o syntézu zpřístupnění dosud neveřejných movitých a nemovitých kulturních

¹⁶⁷ BENEŠ, J. *Základy muzeologie*, s. 130–132; BUKAČOVÁ, I. *Výchova uměním*. In: *Brána muzea otevřená*, s. 150–157; KESNER, L. *Marketing a management muzeí a památek*, s. 162; MERTOŤOVÁ, P. *Mezioborová praktická studia*, s. 33; STEHLÍK, M. In: *Úvod do muzejní praxe*, s. 301–302; ŠEBEK, F. *Zpřístupnění sbírek veřejnosti*. In: *Úvod do muzejní praxe*, s. 245; ŽALMAN, J. a kol. *Příručka muzejníková*, s. 27.

¹⁶⁸ Celkem se o dotaci přihlásilo čtyřiatřicet projektů, z nichž byl spolu s CSD vybrán návrh „Zpřístupnění a nové využití NKP Vítkovice“. Dotace na projekt jsou alokovány z oblasti intervence 5.1 – Národní podpora využití potenciálu kulturního dědictví. Viz online tisková zpráva Ministerstva kultury ČR: <http://www.mkcr.cz/cz/tiskovy-servis/do-programu-iop-mk-cr-se-prihlasilo-34-projektu-v-celkovem-objemu-zadanuch-dotaci-za-12--5-mld-kc-38272/>.

¹⁶⁹ Viz rámcový harmonogram CSD: <http://www.ntm.cz/centrum-stavitelskeho-dedictvi-v-plasich/ramcovy-harmonogram-projektu>.

statků. Prvním cílem je tak památkové ošetření a rekonstrukce budov, druhý cíl spočívá v umístění depositárních sbírek z fondu historického stavitelství Národního technického muzea v těchto budovách. Do stavebně a historicky hodnotných památkových objektů, které dosud nenašly adekvátní uplatnění, budou instalovány edukačně a badatelsky cenné sbírky NTM, které veřejnost dosud neměla možnost zhlédnout.¹⁷⁰

Projekt zahrnující revitalizaci zanedbaných objektů a následné zavedení muzejních prvků nově vzniklé instituce byl rámcově dislokován do dvou etap, referujících jak k stavební, tak obsahové náplni dvou bloků CSD. První etapa probíhala od září 2012 do července 2013 a týkala se památkové obnovy objektu pivovaru. Pivovar s přilehlým mlýnem má v obecné rovině sloužit jako „*studijní depositář s referenční sbírkou stavebních materiálů, prvků a konstrukcí a řemeslných nástrojů*“¹⁷¹. Etapa druhá pak byla naplánována na celých patnáct měsíců a její realizace měla probíhat v období od května 2013 do července 2014. Na toto časové rozmezí byly určeny stavební práce na celku hospodářského dvora. V areálu někdejší zemědělské usedlosti najde své zázemí „*Škola historických stavebních řemesel*“¹⁷². Od ukončení stavebních prací první etapy docházelo souběžně k úpravám interiérů, které jsou opatřovány exponáty a dalším provozním vybavením.¹⁷³

Kromě zastřešujících cílů je v projektu Centra stavitelského dědictví zakotveno několik specifických, nikoli podružných záměrů. V oficiálním introductivním dokumentu jsou vyčleněny čtyři určité oblasti. Jedná se o oblast kulturní, sociální, vzdělávací a oblast regionálního rozvoje. Zatímco kulturní složkou projektu má být, poněkud vágně formulované vytvoření „unikátního typu kulturního produktu“, tedy v podstatě blíže nedefinovatelné kulturní destinace, která je u nás zcela ojedinělá, zbývající tři roviny jsou, domnívám se, podloženy explicitnějšími argumenty. Sociální dosah projektu tkví zejména v záměru umožnit v prostředí CSD rekvalifikaci řemeslných pracovníků v oboru stavebnictví, a podpořit tak jejich následnou adaptaci

¹⁷⁰ *Centrum stavitelského dědictví – představení projektu*, s. 6–7. Jak je v projektu výslovně uvedeno, vznik CSD má být současně v souladu s požadavky *Koncepce účinnější péče o movité kulturní dědictví 2010–2014*. Srov. s textem dokumentu, dostupné online: <http://www.mkcr.cz/cz/kulturni-dedictvi/muzea-galerie-a-ochrana-moviteho-kulturniho-dedictvi/koncepce-ucinnejsi-pece-o-movite-kulturni-dedictvi-v-ceske-republice-na-leta-2010-az-2014-78614/>.

¹⁷¹ Programová náplň projektu. In: *Centrum stavitelského dědictví v Plasích, projekt Národního technického muzea*. Brožura je dostupná online na internetových stránkách projektu MONDIS, který je vedený Katedrou kybernetiky FEL na ČVUT v Praze a Ústavem teoretické a aplikované mechaniky Akademie věd ČR. Viz: <https://www.mondis.cz/documents/10165/58654/2012-fall-workshop-ebel.pdf>.

¹⁷² *Centrum stavitelského dědictví – představení projektu*, s. 8.

¹⁷³ Rámcový harmonogram realizace. In: *Centrum stavitelského dědictví v Plasích, projekt Národního technického muzea* [online].

a konkurenceschopnost na pracovním trhu.¹⁷⁴ Cíl vzdělávací je vymezen především adjustací areálu pro edukační účely konkrétních subjektů a cílových skupin.¹⁷⁵ Centrum má v neposlední řadě přispět ke zvýšení atraktivity regionu severního Plzeňska, respektive mikroregionu Dolní Střela, jako navštěvované destinace kulturního turizmu a podpořit z toho plynoucí ekonomické výhody oblasti, a to také proto, že není prvořadě lokálně zaměřeno, ale vytyčuje si celonárodní dosah.¹⁷⁶

Opodstatněnost umístění Centra stavitelského dědictví právě v Plasích má několik rovin. Autoři projektu zdůvodňují výběr lokality především samotnou stavebně-historickou kvalitou dotčených nemovitostí.¹⁷⁷ Architektura budov umožňuje zakomponování expozic do příkladného prostředí, vznik jakéhosi muzea in situ. Několik pramenů mapujících historii staveb konstatuje jejich bohatou stavební historii. Prakticky žádná z dějinných epoch tak nebyla pro klášter zanedbatelná a vždy po sobě zanechala památky. To je také jeden z důvodů, proč je nynější areál natolik technicky přitažlivý.¹⁷⁸

Mimořádný význam objektů zahrnutých do projektu spočívá v tom, že žádné ze stavebních prací nebyly natolik invazivní, aby z organismu budovy vymazaly její

¹⁷⁴ *Centrum stavitelského dědictví – představení projektu*, s. 6–8. Zde je také zdůvodněna potřeba dané typu vzdělávání specializovaných profesí, související s narůstající „mezerou“ ve znalostech historického stavitelství a tradičního řemesla. Na vině je mimo jiné také absence praktické výuky tohoto typu na školách, kterou chce CSD kompenzovat. Argumentaci viz také: <http://www.ntm.cz/centrum-stavitelskeho-dedictvi-v-plasich/uvod>.

¹⁷⁵ Konceptní materiál obsahuje několikastránkový seznam partnerských univerzit a dalších zájmových subjektů. Uvedme například ZČU v Plzni realizující obor archeologie, Jihočeskou univerzitu, umožňující studium kulturní historie, UK v Praze, která má v sylabu několika oborů předměty památkové péče nebo Slezskou univerzitu v Opavě, která má akreditovaný studijní program historie-muzeologie. Viz *Centrum stavitelského dědictví – představení projektu*, s. 17–22.

¹⁷⁶ Díky vzniku CSD by se rovněž měla zvýšit popularita samotného města Plasy, neboť, jak upozorňuje argumentace NTM, město se v současnosti potýká s marginální pozorností a „provinčností“. Tvůrci projektu rovněž apelují na myšlenku navrátit místu někdejší kulturně-vzdělanostní význam, kterému se klášter těšil za doby svého fungování. Viz: <http://www.ntm.cz/centrum-stavitelskeho-dedictvi-v-plasich/popis-projektu>.

¹⁷⁷ K tomu je potřeba poznamenat, že do správy NTM přešly dotčené stavby teprve roku 2008. Před tím měly jednotlivé nemovitosti v hospodářském dvoře různé soukromé majitele a od roku 2002 je stát postupně odkupoval. Jako poslední získal do své péče pivovar, patřící do té doby podniku Jednota Plasy. Na podzim roku 2008 byly oba stavební komplexy ministerstvem kultury ČR převedeny z kompetencí Národního památkového ústavu právě na NTM, a to právě s ohledem na plánovaný projekt CSD. Viz KODERA, P. – EBEL, M. Klášter Plasy – učebnice historie stavební kultury. In: *REBURBER* [online], s. 18–19. Ve studii *Projektový rámec. Prelatura a hospodářský dvůr v Plasích* je na s. 8 uvedeno, že předchozí záměry soukromých vlastníků nemovitostí nebyly nakonec z ekonomických důvodů realizovány. Z celého dokumentu je rovněž patrné, že již v této době (roku 2006) mělo NTM vizi o budoucím využití objektů, byť nebyla detailně upřesněna (např. název CSD ještě nikde v textu nefiguruje) s jejich převodem se ovšem v té době ještě nepočítalo.

¹⁷⁸ Viz KODERA, P. – EBEL, M. Klášter Plasy – učebnice historie stavební kultury. In: *REBURBER* [online], s. 19; <http://www.ntm.cz/centrum-stavitelskeho-dedictvi-v-plasich/misto-realizace-v-plasich>. Výstižnou analogií je přírůstek kláštera k „autentické učebnici stavební kultury“.

předešlý vývoj. Jednotlivé slohové úpravy zůstala intaktně zachovány prostřednictvím drobných prvků, jako jsou gotická lomená okna i větších celků, například v barokní fasádě. Jinými slovy, jednotlivé vrstvy od románského jádra až po výstavbu z devatenáctého století jsou dodnes ve stavbách čitelné, a právě na tom je projekt centra pro studium historické architektury vystaven. V případě pivovaru bylo klíčovým záměrem stavební obnovy navrácení pivovaru jeho původní podobu, jakou měl před přestavbou pro Jednotu Plasy. Díky tomuto náročnému procesu mohlo NTM demonstrovat příkladnou památkovou obnovu industriálního dědictví. Budovy instituce CSD se tím stávají „exponáty“ sami o sobě.¹⁷⁹

4.1.1 *Stručné představení využití objektů CSD*

V souladu s rozložením centra do dvou koncepčních celků lze také popis jeho specifických charakteristik rozdělit do dvou částí. První z nich, sídlící v objektech pivovaru a mlýna, je skutečným jádrem projektu. V té nejobecnější rovině bude komplex industriálních staveb zaměřený na stavební materiály, respektive za použití reprezentativních vzorků bude návštěvníky provázet historií jejich uplatnění. Druhý celek pak tvoří jednotlivé budovy hospodářského dvora, jejichž zaměření se týká obecně stavebních technologií a řemesel, přesídlí sem ovšem také městská knihovna, která má zatím vyhraněny prostory v patře klášterní prelatury a v souvislosti s projektem bude navíc doplněna o odbornou literaturu Národního technického muzea.¹⁸⁰

Zaměříme se na podrobnější popis využití pivovarnického areálu. Sestává z dvou menších přístavků, nevelikého pivovarského mlýna a samotného monumentálně pojatého organismu pivovaru. V bývalém domě sladovníka bude situováno provozní a badatelské zázemí NTM. V druhém menším objektu, v domě mlynáře zase najde své umístění informační centrum pro příchozí návštěvníky a také stálá expozice věnovaná představení CSD a průběhu rekonstrukčních prací v jednotlivých objektech

¹⁷⁹ Památkáři se museli potýkat například s tím, že podlaha v interiéru pivovaru i mlýna byla zavalena dvoumetrovou vrstvou suti, na níž byla ještě navrstvena betonová podlaha. Při jejich odklizení byly odhaleny nečekané nálezy, např. dva neporušené parní stroje, které budou umístěny v muzeu. Viz GULAŠIOVÁ, L. Pivovar plný překvapení a nadějí. In: *IOP pod lupou* [online], s. 7.

¹⁸⁰ GULAŠIOVÁ, L. Pivovar plný překvapení a nadějí. In: *IOP pod lupou* [online], s. 9; KODERA, P. Centrum stavitelského dědictví v Plasích – využití hospodářských budov bývalého kláštera. In: *Církevní stavby, stavební kniha 2012*, s. 98–99; *Centrum stavitelského dědictví – představení projektu*, s. 9; *Popis projektu*: <http://www.ntm.cz/centrum-stavitelskeho-dedictvi-v-plasich/popis-projektu-v-plasich>.

stavitelského centra. Návštěvnícky nejvýznamnější složku pak představují samotné budovy pivovaru a mlýna. Právě využití pivovarského objektu pro účely depozitáře se sbírkami stavebních prvků stálo na počátku úvah o zbudování CSD. Prvotní idea tedy byla taková, že se díky zbudování centra podaří naplnit potřebu dovedlávání odborníků a specializovaných pracovníků. Teprve později se začaly rýsovat kontury kompaktního muzejně-vzdělávacího centra a začalo se uvažovat o potenciálu dalších cílových skupin.¹⁸¹

Sbírka tematického depozitáře obsáhne historický vývoj jednotlivých stavebních materiálů od počátků jejich zpracování až po konec dvacátého století. Právě výběr vhodných studijních materiálů je klíčovým požadavkem na studijní část pivovaru. Spočívá v něm evidentní kritérium pro efektivitu depozitáře. Ten by pak měl napomoci systematizaci a klasifikaci poznatků vytvořením kompletní hmotné databáze a umožnit komparativní a historiografický výzkum. Zároveň by měl podpořit praktickou výuku stavitelských materiálů a technologií a koncepčně tak navázat na druhý celek CSD, na Školu historických řemesel. Kromě použití již zmíněných fondů NTM se do budoucna počítá s neustálým rozšiřováním kolekce „materiáلتéky“ o exponáty ze soukromých sbírek, ale využity mohou být také autentické prvky demontované například z budov určených k demolici. Projekt centra obsahuje výčet typologie prvků určených pro referenční sbírku. Nalezneme zde například keramické a cihlové výrobky, tesařské a truhlářské detaily, železářské a zámečnické produkty, prvky sklářské ale také ukázky klempířských či zednických prací.¹⁸²

Konečná koncepce Centra stavitelského dědictví ovšem počítá se zapojením velice pestré návštěvnícké skupiny od vysokoškolsky vzdělaných odborníků, studentů a badatelů, přes řemeslníky a stavební dělníky až po nejširší laickou veřejnost a děti.¹⁸³ V souladu s tímto záměrem budou moci převážnou část areálu zaplnit běžní návštěvníci, pro které bude připraveno několik muzejních expozic. Začátek prohlídky bude umístěn ve sladovně. Návštěvníci budou poněkud netradičně postupovat z nejvyššího patra směrem do přízemí. V úvodní místnosti bude instalována expozice věnovaná obecnému úvodu do problematiky. V dalším patře se již rozvine expozice jednotlivých materiálů,

¹⁸¹ GULAŠIOVÁ, L. Pivovar plný překvapení a nadějí. In: *IOP pod lupou* [online], s. 8; *Dislokace projektu*: <http://www.ntm.cz/centrum-stavitelskeho-dedictvi-v-plasich/dislokace-projektu>.

¹⁸² *Centrum stavitelského dědictví – představení projektu*, s. 9–10.

¹⁸³ Výčet cílových skupin CSD je opravdu obsáhlý. Zahnuje také zaměstnance památkových ústavů, muzejní pracovníky, studenty architektury, umění a historie, vlastníky památkových objektů a v neposlední řadě také zájemce o stavební historii a architekturu. Viz: *Cílové skupiny*. In: *Centrum stavitelského dědictví v Plasích, projekt Národního technického muzea* [online].

jako je dřevo, kámen cihla či beton. Kromě faksimilií a exponátů bude ovšem vždy samotné prostředí výstavy architektonicky upraveno tak, aby korespondovalo s tématem prostoru, a právě v tom budou jednotlivé části prohlídky velmi specifické.¹⁸⁴

Navazující expoziční místnosti budou zaměřeny na okna a dveře, truhlářské práce a zámkové systémy, speciální expozice budou rovněž zaměřeny na fasády, podlahy či stropy. Každá z výstav bude zároveň respektovat uspořádání dle časové posloupnosti. Autoři projektu rovněž prosadili ideu návštěvnicky přívětivého a otevřeného přístupu, počítá se proto s tím, že vybraných exponátů bude možno se dotknout. Poslední patro bude zároveň i nejinteraktivnějším prostorem pivovaru. Zde naleznou své využití zejména děti, které si budou moci stavební technologie vyzkoušet prostřednictvím stavebnic. Tato sekce bude také ozvláštněna audiovizuálními technologiemi, interaktivními a animačními programy. Zvláštností areálu, který disponuje unikátním propojením klasické muzejní instituce se vzdělávacím a výzkumným centrem pak bude laboratoř, určená k testování materiálů, která bude fungovat ve spolupráci se stavební fakultou ČVUT.¹⁸⁵

Díky velkorysému dispozičnímu řešení celého komplexu pivovarských budov má Centrum stavitelského dědictví k dispozici objemný prostor, který ze své podstaty umožňuje vytvoření natolik rozsáhlý projekt. Nejpozoruhodnější je propojení typického muzejního prostředí s badatelským zázemím umožňujícím prohlubování teoretických znalostí. Jsem přesvědčena, že obě tyto části by spolu mohly efektivně komunikovat a jejich promyšlená a moderní kompozice by potenciálně mohla pro budoucí návštěvníky působit velice atraktivním dojmem.

Totéž lze říci o podstatně menším, nicméně neméně důležitém areálu hospodářských budov. Interaktivní stavební dvůr, který je zde budován, naplňuje představu o přiblížení se návštěvníkovy v té nejvyšší možné míře. Apeluje na vlastní zážitkovou podstatu, je substanciálně založeno na interaktivním prostředí, na fyzickém kontaktu a na možnosti vyzkoušet si prezentované techniky a postupy. Nemůžeme zde skutečně hovořit o pasivitě návštěvníka-diváka. Objekty hospodářského dvora a jejich

¹⁸⁴ GULAŠIOVÁ, L. Pivovar plný překvapení a nadějí. In: *IOP pod lupou* [online], s. 8; <http://www.ntm.cz/centrum-stavitelskeho-dedictvi-v-plasich/popis-projektu-v-plasich>; KODERA, P. Centrum stavitelského dědictví v Plasích – využití hospodářských budov bývalého kláštera. In: *Církevní stavby, stavební kniha 2012*, s. 98–99.

¹⁸⁵ Doplníme ještě, že v části objektu mlýna, v bývalé mlýnici, bude instalována proměnlivá výstava, tzv. šalanda bude například odhalovat výsledky výzkumu tradičních vápenných technologií, který provádí NTM ve spolupráci s Akademií věd české republiky. Viz *Centrum stavitelského dědictví – představení projektu*, s. 10–11; GULAŠIOVÁ, L. Pivovar plný překvapení a nadějí. In: *IOP pod lupou* [online], s. 9.

pojetí se skutečně více vzdaluje definici muzea, neboť není přímo zaměřeno na výstavu sbírkových předmětů. Základem samotného fungování řemeslné školy budou kurzy pro stavební pracovníky a odbornou veřejnost. Didaktická náplň bude spočívat ve vzdělávání a rekvalifikaci zájemců a studentů v několika disciplínách, jako je například vitrážista, tesař, šindelář, bednář, rytec, kovolitec, zvonář, čalouník a pod.¹⁸⁶ Na zážitkový stavební dvůr bude navazovat tzv. řemeslná huť, která by měla umožnit „*praktikování a předávání tradičních technologických dovedností*“.¹⁸⁷

4.1.2 Specifika muzea stavitelství

Na závěr této kapitoly se pokusím o systematické shrnutí popisu Centra stavitelského dědictví z hlediska srovnávací analýzy plaského projektu se soudobými muzejními institucemi. V prvé řadě se instituce CSD vyznačuje jedním z typických symptomů českého muzejnictví. Sídly muzeí v našem prostředí jsou obvykle památkově chráněné objekty s historicko-architektonickou hodnotou, nicméně tyto stavby původně sloužili jiným účelům a z toho také vyplývají jednak podmínky pro jejich revitalizaci a jednak jejich specifická kulturní hodnota. Na jednu stranu jsou muzea lákavá už svou historií a vizuální atraktivitou, což logicky přitahuje návštěvníky, na straně druhé ovšem tato umělecká hodnota muzejních budov převažuje nad popularitou jejich expozic a výstav. Kurátoři a tvůrci výstavních prostor proto mnohdy zdůrazňují úlohu stavebního a hmotného ztvárnění muzejní ideje a snaží se o dosažení koheze a komunikace mezi výstavním prostředím a tématem expozice.¹⁸⁸ V tomto ohledu tedy musíme konstatovat vskutku mimořádné souznění mezi tématem CSD a jeho lokalizací.

Hodnotíme-li metodický přístup centra, pak nelze než konstatovat, že náplň jednotlivých expozic a částí objektu vychází z premisy, že moderní muzea je zapotřebí co nejvíce přiblížit cílovým skupinám. Už v samotném programovém dokumentu jsou explicitně uvedeny kategorie návštěvníků, na které je CSD schopno plnohodnotně reagovat. Mimo to se také autoři myšlenky vydali cestou předem sjednaných partnerů, ať již se jedná o výzkumné programy nebo máme-li na mysli poskytnutí exponátů. Předjednaná byla také spolupráce s konkrétními školskými subjekty. Abychom byli

¹⁸⁶ *Centrum stavitelského dědictví – představení projektu*, s. 12.

¹⁸⁷ <http://www.ntm.cz/centrum-stavitelskeho-dedictvi-v-plasich/popis-projektu-v-plasich>.

¹⁸⁸ BRABCOVÁ, A. Veřejné muzeum. In: *Brána muzea otevřená*, s. 31–32; ŠEBEK, F. Architektura muzejních budov, funkční členění a vybavení prostor. In: *Úvod do muzejní praxe*, s. 376–386. Autor přímo vyjadřuje myšlenku, že „*Budovat např. expozice v památkovém interiéru, nesouzní-li bezprostředně téma expozice s podobou tohoto prostoru, bývá velmi složité a problematické*“.

konkrétní, záměrem CSD je poskytnout praktické informace příslušným, tematicky souvisejícím studijním oborům a stavebnicko-řemeslným profesím. V širším kontextu se pak plaské centrum chce stát kulturním střediskem, předávajícím komplexní znalosti a dovednosti z oblasti historických stavebních postupů. Jsou zde proto budovány prostory, které jsou speciálně adaptovány k naplnění tohoto úkolu – interaktivní, zážitkové a didakticky uzpůsobené programy a expozice.¹⁸⁹

Jedním z důvodů potenciální úspěšnosti kreativního záměru o zbudování muzejně-vzdělávacího institutu zasazeného do komplexu hospodářského zázemí bývalého cisterciáckého kláštera v Plasích může dle mého názoru být poměrně unikátní opodstatnění projektu, které zahrnuje nejen pouhé zhodnotnění historicky významné lokality, ale také je vystavěno na produkci dalších přidaných hodnot, postulujících oprávněnost existence centra do budoucích let. Autoři konceptu Centra stavitelského dědictví nejen že dynamicky reagují na neobvykle zachovalé historické jádro a možnost využití přirozených podmínek prostředí k implementaci tématu dějin stavební kultury, ale zároveň odpovídají na potřeby českého profesního a vzdělávacího prostředí.

Je otázkou, do jaké míry se podaří využít potenciálu místa, neboť v České republice chybí zkušenost s obdobným projektem a není zde proto možnost srovnávat, poučit se, či navázat.¹⁹⁰ Riskantní je také rozsah památkové obnovy, která se na základě harmonogramu pro čerpání z IOP měla uskutečnit ve velmi krátkém čase. Tomu, kdo v současnosti navštíví areál plaského kláštera je zřejmé, že stavební práce stále intenzivně probíhají a v případě komplexu hospodářského dvora nejsou zdaleka dokončeny. Interiéry nejsou vybaveny ani prostranství v okolí budov nejsou dokončena, někde stále probíhají výkopové práce.¹⁹¹

¹⁸⁹ KESNER, L. *Marketing a management muzeí a památek*, s. 169. Autor zde na konkrétním případě poukazuje možnosti pojetí „muzea užitého umění a řemesla v 21. století“, ačkoli klade do kontrastu tradičnější a méně obvyklé pojetí, CSD spojuje oba přístupy.

¹⁹⁰ CSD čerpá inspiraci ze zahraničí, tedy z odlišného kulturního prostředí. Viz: *Centrum stavitelského dědictví – představení projektu*, s. 8.

¹⁹¹ Viz příložená obrazová dokumentace. Podle informací poskytnutých koordinátorem projektu Mgr. Pavlem Koderou se celé dokončení projektu zdrželo v důsledku archeologických a památkových nálezů na území klášterní zahrady (neoficiální informace, sdělená prostřednictvím emailové komunikace).

5 ZÁVĚR

Plaský klášter prošel za více než osm století své existence velice dramatickým vývojem, kdy ve svých počátcích představoval těžiště kultivačního rozvoje celého přilehlého regionu a spolupodílel se na procesech formujících české kulturní prostředí, a následně v zajetí dalších dějinných peripetií postupně ztrácel toto privilegované postavení a jeho společností vnímaná hodnota postupně upadala. V průběhu středověku, kdy byl konvent na vzestupu, vznikly pozoruhodné stavitelské výtvořy, které se ve svých pozůstatcích dochovaly do dnešních dní. Ten pravý rozkvět plaského kláštera pak nastal v době barokní, kdy se na přestavbě monastického celku podíleli nejvýznamnější architekti a umělci své doby, kteří zde zanechali monumentální díla nadregionálního významu. Matheyovy a později Santiniho fenomenální projekty kombinovaly koncepční řešení s promyšlenými detaily a citlivým přístupem k minulosti kláštera a samotný způsob provedení jejich architektonických návrhů nepřestává udivovat. Výtvarní umělci, kteří v interiérech kláštera na jejich práci navázali, pozvedli celkovou uměleckou působnost památky a završili tak velkolepý projekt barokní „renesance“ kláštera.

V důsledku josefínských reforem došlo k zesvětštění cisterciáckého majetku, zásadně se také proměnilo jeho funkční využití. Nový vlastník klášterního panství, eminentní postava české historie, kníže Metternich se zásadním způsobem zapsal do historie obce, obklopující historický monument, menší měrou však přispěl k rozvoji kláštera samotného, neboť jeho prvořadý zájem spočíval spíše v ekonomicko-hospodářském zužitkování svého vlastnictví. Jeho uměnilovní potomci pečovali o společenský život nevelkého městečka a právě v klášteře organizovali významné kulturní akce. Nicméně Plasy poctívali svou přítomností jen příležitostně, z kláštera se nikdy nestalo jejich trvalé sídlo, protože se příliš nezaměřovali na jeho další stavebně-umělecký rozvoj. Po etatizaci knížecího majetku před polovinou dvacátého století sloužil objekt střídavě různým správcovským orgánům, jeho využívání korespondovalo s momentálními potřebami obce, opět poměrně vzdálenými někdejší společensko-kulturní úloze kláštera. Komunistický režim se podepsal na technickém stavu stavby, došlo k několika nerozváženým stavebním intervencím a také ke ztrátě velké části původního vybavení kláštera. Když v polovině devadesátých let minulého století převzal správu kláštera Národní památkový ústav, musel se zaměřovat především na restaurátorskou a technickou obnovu poškozených budov a započal tak revitalizační proces, který trvá do dnešních dní.

Současný provoz kláštera ovlivňují instituce, které jej spravují. Zatímco Národní památkový ústav aplikuje spíše své tradiční přístupy ke zpřístupnění stavební památky, Národní technické muzeum vychází z rovněž tradičního konceptu muzejní instituce, nicméně pojmá ji inovativním způsobem, který je kompatibilní se stavební minulostí zapojených objektů a zároveň konvenuje se současnými trendy reformujícího se českého muzejnictví. Jak bylo ve stručnosti nastíněno, dnešní muzea se postupně stávají spíše komplexními edukačními centry, komponujícími mnoho rovin sebeuplatnění. Radikálně se proměnil jejich vztah k veřejnosti, věnují se více rozvoji vlastního originálního kulturního managementu, kladou větší důraz interaktivitu svých expozic, na prožitek a zapojení návštěvníka. Centrum stavitelského dědictví v Plasích je v tomto ohledu příkladné, neboť nejen že kombinuje výše uvedené předpoklady, ale zároveň přichází s vlastní ideovou nadstavbou. Má se stát absentujícím druhem badatelského a informačního zázemí. Projekt pojí unikátní genius loci, obsažený v historické hodnotě areálu s požadavkem představit opomenuté muzejní sbírky. Odkazuje tak k celé řadě plněných funkcí a jako takový se stává potenciálním předobrazem a vizí budoucích českých muzeí.

Jak bylo průběžně v kapitolách této práce prokázáno, klášterní památky tradičně představují velice obtížně uchopitelnou složku naší kultury, která ovšem do lidského společenství zároveň vrůstá a vnáší do něj nezastupitelný rozměr kontaktu s minulostí. Památky mohou být vnímány jako pasivní nositel či hmotný produkt kulturního života society v jejím konkrétním vývojovém stádiu a současně mohou představovat velice cenný objekt aktivní realizace kultury, který jaksí transcenduje hranice času. Z této zdánlivé kontrapozice logicky vyplývá, že výsledky kulturní činnosti předešlých generací jsou doslova bytostně závislé na tom, jaký postoj k nim veřejnost zaujímá v každém dalším okamžiku jejich existence. Cisterciácká kongregace po sobě zanechala nesmírně cenné a bohaté památkové dědictví, ke kterému dnes stále hledáme cesty. Nápomocné nám mohou být instituce, které se ve své práci zaměřují na jeho interpretaci. Prvořadým úkolem orgánů památkové péče je zajišťování obnovy architektonické památky, nicméně neméně důležité jsou snahy navrátit místu jeho společenskou hodnotu. Bez adekvátního využití se z památky nestává nic jiného, než libě působící vyprázdněný relikv bez jistoty obhájitelné budoucnosti.

Domnívám se, že projekt, jakým je Centrum stavitelského dědictví, obsahuje všechny požadavky v současnosti kladené na moderní kulturní instituci. Mimo to

přichází s originálním tématem, nemajícím u nás dosud adekvátní alternativy a zaplňuje tak mezeru v kulturní nabídce. Může podpořit celkovou revitalizaci chátrajících památkových objektů a zároveň přispět k jejich dlouhodobé perspektivní využitelnosti. Na projektu bych ráda vyzdvihla především jeho edukační rozměr, neboť se domnívám, že cílená implementace dosud absentujících okruhů, týkajících se našeho kulturního dědictví do systému vzdělávání je jednou z cest, jak z delšího časového hlediska ovlivnit vztah širší veřejnosti k památkám jako celku a jak podpořit všeobecné povědomí o památkách a jejich hodnotách.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Monografie a sborníky

850 let plaského kláštera (1145-1995): sborník příspěvků semináře: Vývoj a význam plaského kláštera pro české dějiny, Mariánská Týnice, 31. 5. 1995-2. 6. 1995. Vyd. 1., Mariánská Týnice: Muzeum a galerie severního Plzeňska, 1995. ISBN neuvedeno.

900 let cisterciáckého řádu: sborník z konference. Vyd. 1., Praha: Unicornis, 2000. ISBN 80-901587-7-3.

ANDĚL, Lubomír. *Muzea a památková péče: sborník příspěvků z česko-rakouské odborné konference.* Vyd. 1., Havlíčkův Brod: Muzeum Vysočiny, 2013. ISBN 978-80-87302-22-4.

BENEŠ, Josef. *Základy muzeologie.* Opava: Open Education & Sciences, 1997. ISBN 80-901974-3-4.

BRABCOVÁ, Alexandra (ed.). *Brána muzea otevřená. Průvodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea.* Vyd. 1., Náchod: Juko, 2003. ISBN 80-86213-28-5.

BUDIL, Ivo – ŠEDIVÝ, Miroslav (eds.). *Metternich a jeho doba: sborník příspěvků z konference uskutečněné v Plzni ve dnech 23. a 24. dubna 2009.* Vyd. 1., V Plzni: Fakulta filozofická Západočeské univerzity, 2009. ISBN 978-80-7043-860-2.

BUKAČOVÁ, I. *Malířská rodina Stretti a Plasy.* Vyd. 1., Plasy: Město Plasy, 2012. ISBN 978-80-260-3951-8.

BURIÁNKOVÁ, Michaela – KOMÁRKOVÁ, Anna – ŠEBEK, František (eds.). *Úvod do muzejní praxe: učební texty základního kurzu Školy muzejní propedeutiky Asociace muzeí a galerií České republiky.* Vyd. 1., Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2010. ISBN 978-80-86611-40-2.

Církevní stavby, stavební kniha 2012. Vyd. 1., Praha: ČKAIT, 2012. 978-80-8748-24-4.

ČECHURA, Jaroslav. *Pozdně středověké Plasy – rozlomený mýtus.* In: *Severní Plzeňsko III., Vlastivědná ročenka.* Vyd. 1. Mariánská Týnice: Muzeum a galerie severního Plzeňska, 1997.

ČERMÁK, Daniel, PATOČKOVÁ, Věra – VOJTÍŠKOVÁ, Kateřina a kol. (eds.). *Kultura v krajích České republiky.* Vyd. 1., Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2012. ISBN 978-80-7330-222-1.

ČERNÁ, Jitka. – JOHNOVÁ, Radka. *Arts marketing: marketing umění a kulturního dědictví.* Praha: Oeconomica, 2007. ISBN 978-80-245-1276-1.

DOLÁK, Jan (ed.). *Muzea v procesu transformace: mezinárodní konference: 24.-26. listopadu 2003, Brno, Technické muzeum.* Vyd. 1., Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3594-3.

DRHOVSKÝ, Karel. *Plasy: historie, architektura, příroda, společnost, osobnosti, tradice, zajímavosti, informace: 860 let Plas 1145-2005*. Edice památky. Vyd. 1., Plzeň: Fraus, c2004. ISBN 80-7238-374-4.

FRIEDLOVÁ, Martina. *Animátor umění. Umění prostor pro život a hru*. Vyd. 1., Univerzita Palackého v Olomouci: Olomouc 2008. ISBN 978-80-224-1995-4.

HORÁČEK, Radek – ZÁLEŠÁK, Jan. *Aktuální otázky zprostředkování umění: teorie a praxe galerijní pedagogiky, vizuální kultura a výtvarná výchova*. Vyd. 1., Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra výtvarné výchovy, 2007. ISBN 978-80-210-4371-8.

HORÁČEK, Radek. *Galerijní animace a zprostředkování umění: poslání, možnosti a podoby seznamování veřejnosti se soudobým výtvarným uměním prostřednictvím aktivizujících programů na výstavách*. Vyd. 1., Brno: Cerm, 1998. ISBN 80-7204-084-7.

HORYNA, Mojmír. *Jan Blažej Santini-Aichel*. Vyd. 1., Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-664-3.

HURT, Miroslav. – HUBKA, Petr. – SOUTNER, Oldřich. *Plasy 1145–1945. 850 let*. Vyd. 1., Horní Bříza: Granát, 1994. ISBN 80-7184-664-3.

CHARVÁTOVÁ, Kateřina. *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1140–1420, I., Fundace 12. století*. Vyd. 2., Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2200-2.

CHUDÁREK, Zdeněk. Průzkum obvodových zdí trojlodí kostela Nanebevzetí Panny Marie bývalého cisterciáckého kláštera v Plasích. *Památky západních Čech: studie a zprávy*, s. 77–91. Vyd. 1., Plzeň: Národní památkový ústav, 2011. ISBN 978-80-85035-06-3.

JELÍNKOVÁ, Eva – POLÁKOVÁ, Zdena. *Děti, mládež, ... A muzea? III.: sborník příspěvků ze stejnojmenné konference, uspořádané v Moravském zemském muzeu ve dnech 28.-29. ledna 2003*. Vyd. 1., Brno: Moravské zemské muzeum, 2003. ISBN 80-7028-205-3.

KAHUDA, Jan. *Kancléř Metternich a Plasy: ve světle soudobých dokumentů*. Vyd. 1., Plasy: Město Plasy, 2009. 1981. ISBN nevedeno.

KESNER, Ladislav. *Marketing a management muzeí a památek: od přípravy expozice k prožitku návštěvníka, budování publika, strategický management, komunikace a propagace, rozvoj finančních zdrojů, kultura a cestovní ruch*. Vyd. 1., Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-1104-4.

KESNER, Ladislav. *Muzeum umění v digitální době: vnímání obrazů a prožitek umění v soudobé společnosti*. Vyd. 1., Praha: Argo, 2000. ISBN 80-7203-252-6.

KOČANDRLE, J. *Klášter Plasy: státní památkový objekt*. Vyd. 1., Plzeň: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1973. ISBN nevedeno.

KODERA, Pavel. *Klášter Plasy: Královská kaple*. Vyd. 1., Plasy: Občanské sdružení Stará cesta, 2011. ISBN neuvedeno.

KOMÁRKOVÁ, Anna – BURIÁNKOVÁ, Michaela (eds.). *Muzeum a změna III.: sborník z mezinárodní muzeologické konference: Národní muzeum v Praze, 17.-19. února 2009*. Vyd. 1., Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2009. ISBN 978-80-86611-34-1.

KRČEK, J. *Rušení klášterů na Plzeňsku. Kladruby, Plasy a Chotěšov v době josefínských reforem*. Vyd. 1., Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity v Plzni, 2013. ISBN 978-80-261-0250-2.

KRÜGEROVÁ, Kristina. *Řády a kláštery. 2000 let křesťanského umění a kultury*. Přel. Jitka Kňourková. Vyd. 1., Praha: Slovart, 2008. ISBN 978-80-7391-121-8.

KUTHAN, Jiří. *Gloria Sacri Ordinis Cisterciensis*. Vyd. 1., České Budějovice: T. Halama, 2005. ISBN 80-903600-3-3.

LOUDA, Tomáš. *Legislativní analýza právních předpisů v oblasti památkové péče*. Vyd. 1., Pardubice: Univerzita Pardubice, 2013. ISBN 978-80-7395-741-4.

MATUŠKOVÁ, Martina. *Příběh plaských varhan*. Vyd. 1., Plasy: Město Plasy, 2007. ISBN neuvedeno.

MEDŘÍKOVÁ, Petra (ed.). *Sborník z mezinárodní konference Muzeum a změna: Praha, Národní muzeum, 16.-18. října 2002*. Vyd. 1., Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2003. ISBN 80-86611-04-3.

MERTO VÁ, Petra. *Mezioborová praktická studia*. Vyd. 1., Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-6986-2.

MRKVIČKA, F. *Plasy, minulost stavební památky*. Vyd. 1., Plasy: Městský národní výbor a muzeum města Plas, 1968. ISBN neuvedeno.

Muzea, autorský zákon a digitalizace. VI. celorepublikové kolokvium na aktuální téma českého muzejnictví: Brno, 2. - 3. listopadu 2010: sborník příspěvků. Vyd. 1., Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2011. ISBN 978-80-86611-42-6.

Muzealizace v soudobé společnosti a poslání muzeologie: sborník příspěvků ze symposia - Technické muzeum v Brně, 8.-10. listopadu 2006. Vyd. 1., Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2008. ISBN 978-80-86611-28-0.

Muzeum a vzdělávací systém v České republice. V. celorepublikové kolokvium na aktuální téma českého muzejnictví: Brno, 11.-12. listopadu 2008: sborník příspěvků. Vyd. 1., Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2010. ISBN 978-80-86611-39-6.

NOVÁK, Josef – ŽIŽKA, Jan. *Dvory plaského kláštera*. In: *Vědecké práce zemědělského muzea*, č. 21. Praha: Zemědělské muzeum: 1981. ISBN neuvedeno.

Osm a půl století v plaské kotlině: 1145-1995: čtení o přírodě, památkách, lidech a událostech od dávných dob k současnosti. Díl I. Vyd. 1., Plasy: Státní okresní archiv Plzeň-sever, 1996. ISBN neuvedeno.

Osm a půl století v plaské kotlině: 1145-1995: čtení o přírodě, památkách, lidech a událostech od dávných dob k současnosti. Díl II. Vyd. 1., Plasy: Státní okresní archiv Plzeň-sever, 1997. ISBN neuvedeno.

PATOČKA, Jiří (ed.). *Hmotná kultura v ekonomické praxi a teorii managementu.* Vyd. 1., Praha: Oeconomica, 2011. ISBN 978-80-245-1839-8.

Plaský klášter a jeho minulý i současný přínos pro kulturní dějiny: sborník příspěvků ze semináře konaného v Plasích a Mariánské Týnici ve dnech 11. - 13. května 2005. Vyd. 1., Plasy: Městský úřad, 2005. ISBN 80-903165-3-0.

ROŽMBERSKÝ, Petr. *Dvory plaských cisterciáků.* Vyd. 2., Plzeň: Petr Mikota, 2008. ISBN 978-80-87170-07-6.

Řád cisterciáků v Českých zemích ve středověku: Sborník vydaný k 850. výročí založení kláštera v Plasech. Vyd. 1., Praha: Unicornis, 1994. ISBN 80-901587-1-4.

Sborník statí o kultuře v České republice po roce 1989. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 1999. ISBN 80-86310-02-7.

ŠEBEK, František. *Regionální muzea v době reformy veřejné správy v ČR.* Vyd. 1., Praha: Asociace českých a moravskoslezských muzeí a galerií, 2000.

ŠORM, Martin. *Bazilika Nanebevzetí Panny Marie v Plasích.* Vyd. 1., Plasy: Občanské sdružení Stará cesta, 2014. ISBN neuvedeno.

ŠTĚPÁNEK, Pavel. *Obrysy muzeologie: pro historiky umění.* Vyd. 1., Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, 2002. ISBN 80-244-0542-3.

VLČEK, Pavel – SOMMER, Petr – FOLTÝN, Dušan (eds.). *Encyklopedie českých klášterů.* Vyd. 1., Praha: Libri, 1997. ISBN 80-85983-17-6.

VLČEK, Pavel. (ed.). *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách.* Vyd. 1., Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-0969-8.

VOLFOVÁ, Martina (ed.). *Vize pro Plasy: Letní škola architektury 2013.* Vyd. 1., Praha: Architectura, 2014. ISBN 978-80-904484-9-0.

Za zdmi kláštera: cisterciáci v českých dějinách. Vyd. 1., České Budějovice: Veduta, 2010. ISBN 978-80-86829-52-4.

Odborné články v periodickém tisku

BUKAČOVÁ, Irena. Konfiskace velkostatku Plasy. *Vlastivědný sborník. Čtvrtletník pro regionální dějiny*, 1991, roč. 1., č. 2, Kralovice: Muzeum a galerie severního Plzeňska, s. 5–6.

KOČKA, Václav. *Dějiny Kralovicka*, sešit 2. Nákladem okresu kralovického: 1930.

ROM, K. Plasy: tisíciletá historie. In: *Vlastivědný sborník. Čtvrtletník pro regionální dějiny*, roč. 1., 1991, č. 1. Kralovice: Muzeum a galerie severního Plzeňska, s. 10–11.

ŠTIESS, Bedřich. Z hospodaření plaského kláštera nedlouho před jeho zrušením. *Minulostí Západočeského kraje*, 1970, č. 7, V Plzni: Krajské nakladatelství, s. 354–359.

Elektronické informační zdroje

Bulletin Uměleckohistorické společnosti v českých zemích, 2009, č. 1 [online]. Dostupné z: http://www.dejinyumeni.cz/bulletin/UHS_1_2009.pdf.

Centrum stavitelského dědictví [online]. Praha: NÁRODNÍ TECHNICKÉ MUZEUM, © 2000-2015 [cit. 23. 1. 2015]. Dostupné z: <http://www.ntm.cz/csd>.

Centrum stavitelského dědictví v Plasích, projekt Národního technického muzea [online]. Los Angeles: LIFERAY: MONDIS, © 2015 [cit. 23. 1. 2015]. Dostupné z: <https://www.mondis.cz/documents/10165/58654/2012-fall-workshop-ebel.pdf>.

Do krytu! Aneb pouťový víkend v objektech Národního technického muzea v Plasích. [online]. Praha: NÁRODNÍ TECHNICKÉ MUZEUM. © 2000-2015 [cit. 23. 1. 2015]. Dostupné z: <http://www.ntm.cz/data/aktivity/archiv-zprav/2010/242/tz-plasy-kryt.pdf>.

Do programu IOP MK ČR se přihlásilo 34 projektů v celkovém objemu žádaných dotací za 12, 5 MLD Kč [online]. Praha: MINISTERSTVO KULTURY ČR: Odbor vnějších vztahů, analýz a komunikace, © 2007–2010 [cit. 23. 1. 2015]. Dostupné z: <http://www.mkcr.cz/cz/tiskovy-servis/do-programu-iop-mk-cr-se-prihlasilo-34-projektu-v-celkovem-objemu-zadanuch-dotaci-za-12--5-mld-kc-38272/>.

Farnost Plasy [online]. Manětín-Plasy: FARNOST PLASY © 2012 [cit. 23. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.farnostplasy.cz/>.

GULAŠIOVÁ, Lenka. Pivovar plný překvapení a nadějí. In: *IOP pod lupou. Čtvrtletník Integrovaného operačního programu* [online], s. 7–9, 2011, č. 1 [cit. 23. 1. 2015]. Dostupné z: www.strukturalni-fondy.cz/.../IOP-pod-lupou_cislo-1-unor-2014.pdf.

Kampaň muzea a 20. století [online]. Praha: ASOCIACE MUZEÍ A GALERIÍ ČESKÉ REPUBLIKY (AMG), © 2011 [cit. 23. 1. 2015]. Dostupné z: http://www.cz-museums.cz/web/muzea_a_20_stoleti/titulni.

Karlštejn – Galerie Stretti jako prostředek tvůrčí práce v klášteře Plasy [online]. [cit. 30. 3. 2015]. Dostupné z:

[http://www.studijni-](http://www.studijni-depozitar.cz/e_download.php?file=data/editor/44cs_3.pdf&original=Pam%C3%A1tka+n%C3%AD+jen+Karl%C5%A1tejn+_+Galerie+Stretti%281%29.pdf)

[depozitar.cz/e_download.php?file=data/editor/44cs_3.pdf&original=Pam%C3%A1tka+n%C3%AD+jen+Karl%C5%A1tejn+_+Galerie+Stretti%281%29.pdf](http://www.studijni-depozitar.cz/e_download.php?file=data/editor/44cs_3.pdf&original=Pam%C3%A1tka+n%C3%AD+jen+Karl%C5%A1tejn+_+Galerie+Stretti%281%29.pdf).

Kláster Plasy. [online]. Plasy: NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV © 2015 [cit. 1. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.klaster-plasy.cz/>.

Koncepce NPÚ na léta 2011–2015 [online]. Praha: NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV, © 2003-15 [cit. 1. 3. 2015].

Dostupné z: www.npu.cz/download/1318433442/koncepce-npu-2011-2015.pdf.

Koncepce rozvoje Národního technického muzea 2013–2020 [online]. Praha: NÁRODNÍ TECHNICKÉ MUZEUM, © 2000-2015 [cit. 23. 1. 2015]. Dostupné z: www.ntm.cz/muzeum/dokumenty.

Koncepce účinnější péče o movité kulturní dědictví v České republice na léta 2003 – 2008 (koncepte rozvoje muzejnictví) [online]. Praha: NÁRODNÍ TECHNICKÉ MUZEUM, © 2000-2015 [cit. 23. 1. 2015].

Dostupné z: <http://www.ntm.cz/data/dokumenty-a.../koncepte-rozvoje-muzejnictvi.rtf>.

Koncepce účinnější péče o movité kulturní dědictví v České republice na léta 2010 až 2014 (koncepte rozvoje muzejnictví) [online]. Praha: MINISTERSTVO KULTURY ČR, © 2007 [cit. 23. 1. 2015]. Dostupné z: <http://www.mkcr.cz/cz/kulturni-dedictvi/muzea-galerie-a-ochrana-moviteho-kulturniho-dedictvi/koncepce-ucinnejsi-pece-o-movite-kulturni-dedictvi-v-ceske-republice-na-leta-2010-az-2014-78614/>.

KOSO VÁ, J. *Santiniho schodiště v klášteře v Plasích prochází rekonstrukcí, kvůli velké zátěži pokleslo.* [online]. Praha: ČESKÝ ROZHLAS, 12. 1. 2014. © 1997–2015.

Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/zpravy/regiony/_zprava/1302323.

MONUMNET: Ústřední seznam národních kulturních památek České republiky [online]. Praha: NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV, © 2003-14 [cit. 23. 1. 2015].

Dostupné z: <http://monumnet.npu.cz/>.

Partneři: AMG [online]. Praha: MEZINÁRODNÍ RADA ICOM ČESKÁ REPUBLIKA, © 2010 [cit. 23. 1. 2015].

Dostupné z: <http://network.icom.museum/icom-czech/partneri/amg/>.

Plaská pamětní kniha I., 1945–1957, [online] Mnichov-Plzeň: PORTA FONTIUM, [cit. 20. 3. 2015]. Dostupné z: http://www.portafontium.cz/iipimage/30660023/soap-ps_00129_mesto-plasy-1945-1957_0010.

Plzeňská diecéze [online]. Plzeň: BISKUPSTVÍ PLZEŇSKÉ © 2015 [cit. 23. 3. 2015].

Dostupné z: <http://www.bip.cz/>.

Profesní etický kodex muzeí [online]. Praha: CENTRUM PRO PREZENTACI KULTURNÍHO DĚDICTVÍ, © 2007 [cit. 23. 1. 2015].

Dostupné z: <http://www.emuzeum.cz/muzeologie-a-metodika/muzejni-standardy-1/profesni-eticky-kodex-muzei-icom.html>.

REBURBER. Zpravodaj Národního technického muzea [online]. 2008, č. 2 [cit. 23. 1. 2015]. Dostupné z: <http://www.ntm.cz/data/shop/i600/e2reburber.pdf>.

Studijní depozitář mobiliárních fondů. [online]. Plasy: NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV © 2015 [cit. 1. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.studijni-depozitar.cz/>.

Zpráva o činnosti za rok 2007. [online]. Praha: NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV © 2003-15 [cit. 1. 3. 2015].

Dostupné z: www.npu.cz/ke-stazeni/pro-odborniky/narodni.../2007/gallery/.

Zpráva o činnosti za rok 2008. [online]. Praha: NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV © 2003-15 [cit. 1. 3. 2015]. Dostupné z: www.npu.cz/ke-stazeni/pro-odborniky/narodni.../2008/gallery/.

Zpráva o činnosti za rok 2010. [online]. Praha: NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV © 2003-15 [cit. 1. 3. 2015]. Dostupné z: www.npu.cz/ke-stazeni/pro-odborniky/narodni.../2010/gallery/.

Zprávy památkové péče, 2009, č. 2, [online]. Praha: NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV © 2003-15 [cit. 1. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.npu.cz/pro-odborniky/narodni-pamatkovy-ustav/edicni-cinnost-npu/casopisy/zpravy-pamatkove-pece/obsahy-cisel/2009/2009-02/>.

Archivní zdroje

Centrum stavitelského dědictví. Představení projektu. Archiv plánů, projektů, průzkumů a restaurátorských zpráv. NPÚ, ÚOP v Plzni. Praha-Plzeň: NTM-NPÚ, 2006.

Klášter Plasy. Odvodňovací a zavodňovací systém, speleologický průzkum (1. část). SPELEO–Řehák, Horská kamenice: 1993.

Klášter Plasy. Odvodňovací a zavodňovací systém, speleologický průzkum (2. část). SPELEO–Řehák, Horská kamenice: 1994.

Klášter Plasy. Odvodňovací a zavodňovací systém, speleologický průzkum (3. část). SPELEO–Řehák, Horská kamenice: 1994.

Klášter Plasy. Odvodňovací a zavodňovací systém, speleologický průzkum (4. část). SPELEO–Řehák, Horská kamenice: 1996.

KODERA, Pavel, *NKP Klášter Plasy, areál býv. pivovaru (dům mlynáře, mlýn, pivovar, dům sládky, garáže).* Archivní rešerše. Archiv plánů, projektů, průzkumů a restaurátorských zpráv. NPÚ, ÚOP v Plzni. Plzeň: 2010.

LANCIGER, L. *Stavebně historický průzkum a dějiny objektu.* SÚRPMO, Praha: 1985.
PAVLÍK, M. *Rekonstrukce, dislokační studie.* SÚRPMO, 1976.

Plasy, klášterní kostel Nanebevzetí Panny Marie. Stavebně historický průzkum. SÚRPMO, Praha: 1980.

Prelatura a hospodářský dvůr v Plasích. Projektový rámec, Archiv plánů, projektů, průzkumů a restaurátorských zpráv. NPÚ, ÚOP v Plzni. Plzeň: 2007.

RAFL Tomáš – MAJZLÍKOVÁ, Julie. *Restaurátorské průzkumy a záměry exteriérů a interiérů hospodářských objektů kláštera Plasy.* Archiv plánů, projektů, průzkumů a restaurátorských zpráv. NPÚ, ÚOP v Plzni. Plzeň: 2014.

ŠTIESS, B. *Několik poznámek ke stavební historii kláštera v Plasech.* KS SPPOP Praha: 1967.

7 RESUMÉ

This thesis aims to introduce the area of the former Cistercian monastery in Plasy as a national cultural monument of remarkably high architectural values with a complex history and a great potential for future use. The text presented should cover the most significant moments of the period from the foundation of the monastery until the present, and should draw attention to the functional transformation of the individual objects of the monastery.

The introductory chapter therefore outlines the historical development of the monastery, with the commentary on the socio-political context, as I believe that reflection on the gradual establishment of a religious institution, together with the subsequent decline of its importance in the context of historical events, form the basis for understanding the functional identity of such a specific architectural monument. The chapter contains a chronological description of building development of individual architectural forms in the monastic area, corresponding with dynamic changes of religious institution. Second chapter is focused on the current estate of the individual monuments and the ways of making them available to the public.

In the final part of the work I deal with a project currently being realized by the Centre for Building Heritage in Plasy. It aims to revitalize a part of the monastery complex as the museum institution of a unique type which wants to increase value of the historic and architectural significance of the monument, and restore its former socio-cultural importance. The concept of the Centre corresponds largely with the current trends applied in the Czech museums. Therefore, description of the project is supported by the previous theoretical analysis of recent changes of museums, as they are among the most common cultural facilities installed in historical monuments.

This work's ambition is not to cover the whole topic of contemporary use of monasteries entirely. It rather tries to show the authentic characteristics of those monuments that provide an immense art and architectural wealth, while a majority of the society has an indifferent attitude towards it, as a result of the lack of awareness. I would like to point out the current options how to establish relationship between the society and its material heritage, by means of education and programmes chosen adequately. Above all, the work represents one of the possible approaches to the contemporary use of monasteries in Bohemia and it raises a whole range of other issues.

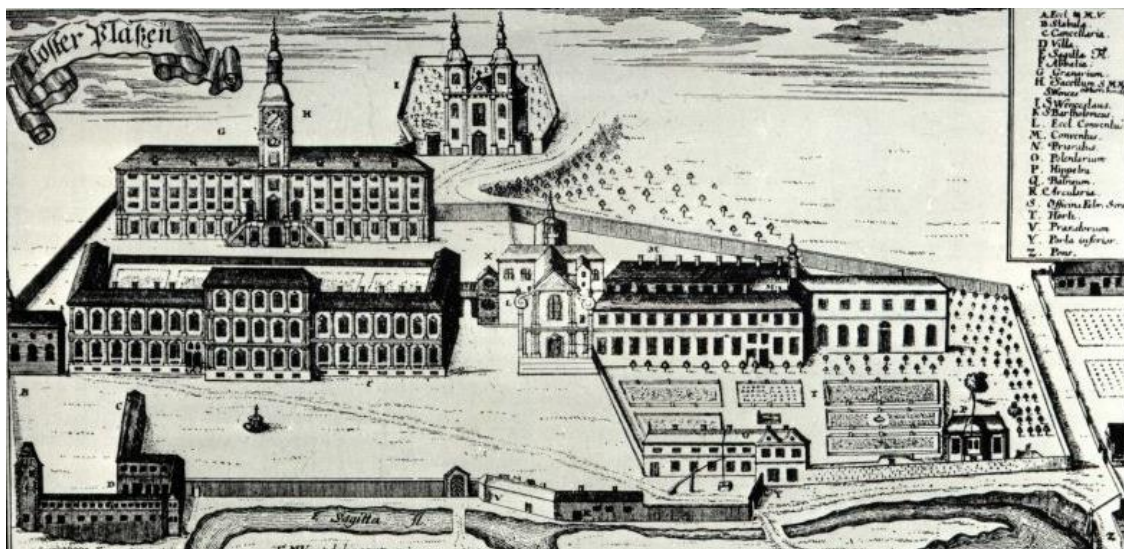
8 OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Obr. 1. Letecký snímek kláštera Plasy s označením jednotlivých objektů areálu.
Zdroj: *Wikimedia Commons, Ivo Lukačovič, licence CC.* (Upraveno autorem).

Legenda k obr. 1:

- 1** Konvent
- 2** Zámek (bývalá prelatura)
- 3** Sýpka
- 4** Kostel Nanebevzetí P. Marie
- 5** Pivovar s mlýnem
- 6** Hospodářský dvůr
- 7** Ležácké sklepy

Obr. 2. Celkový pohled na plaský klášter dle Mauritia Vogta, rytina z roku 1712 – stav před barokní přestavbou. Zdroj: <http://www.plasy.cz>.

Obr. 3. Celkový pohled na plaský klášter, veduta z konce 18. století. Zachycuje ideální podobu nerealizovaného Santiniho projektu (s tříkopulovým kostelem). Zdroj: ŠORM, Martin. *Bazilika Nanebevzetí Panny Marie v Plasích* (nestránkováno).

Obr. 4. Celkový pohled na plaský klášter z roku 1814 (kresba Františka Prusíka). Zdroj: SOA Plzeň, www.soaplzen.cz.

Obr. 5. Hlavní průčelí konventu plaského kláštera, současný stav (leden 2015).
Zdroj: *archiv autora.*

Obr. 6. Konvent plaského kláštera, současný stav (březen 2015), pohled od Sýpky.
Zdroj: *archiv autora.*

Obr. 7. Pohled na nemocniční křídlo konventu plaského kláštera, současný stav (červen 2014). Zdroj: *archiv autora.*

Obr. 8. Kostel Nanebevzetí Panny Marie, současný stav (srpen 2014).
Zdroj: *archiv autora.*

Obr. 9. Kostel Nanebevzetí Panny Marie s kapitulní síní konventu, současný stav (srpen 2014). Zdroj: *archiv autora.*

Obr. 10. Prelatura - zámek, současný stav (březen 2015). Zdroj: *archiv autora.*

Obr. 11. Prelatura - zámek, současný stav (březen 2015). Zdroj: *archiv autora.*

Obr. 12. Prelatura - zámek, současný stav (březen 2015). Zdroj: *archiv autora.*

Obr. 13. Prelatura - zámek, současný stav, detail zahradního pavilonu (březen 2015).
Zdroj: *archiv autora.*

Obr. 14. Sýpka s Královskou kaplí (březen 2015).
Zdroj: *archiv autora.*

Obr. 15. Sýpka s Královskou kaplí, pohled od konventu (srpen 2014). Zdroj: *archiv autora.*

Obr. 16. Detail exteriéru Královské kaple.
Zdroj: *archiv autora.*

Obr. 17. Interiér Královské kaple - horní kaple sv. Máří Magdalény.
Zdroj: *NPÚ, www.npú.cz*

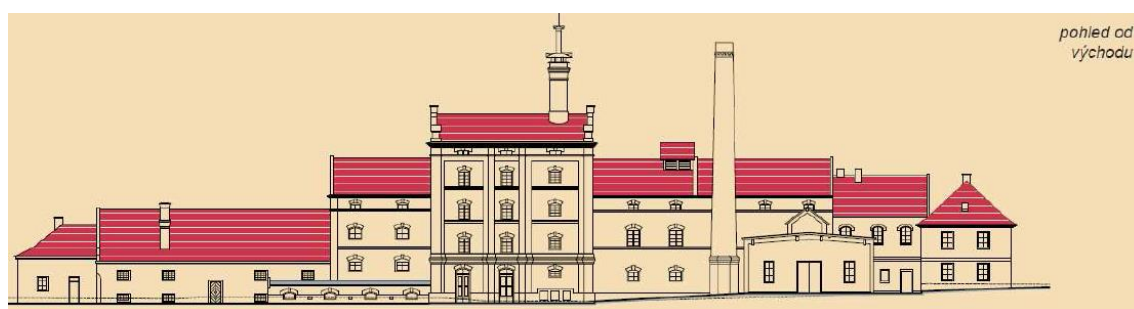

Obr. 18. Detail dochované freskové výzdoby v přízemí Královské kaple.
Zdroj: *NPÚ, www.npú.cz*

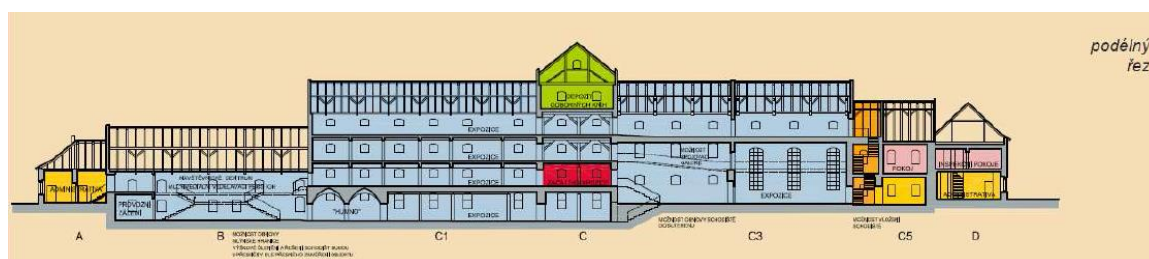
Obr. 19. Pivovar s mlýnem. Ideová vizualizace podoby po rekonstrukci s označením jednotlivých budov.¹⁹²

Zdroj: REBURBER. Zpravodaj národního technického muzea, č. 0, 2007, NTM. (Upraveno autorem).

Obr. 20. Návrh památkové obnovy areálu pivovaru pro CSD.

Zdroj: Centrum stavitelského dědictví v Plasích, projekt Národního technického muzea. [online], Projektový ateliér pro architekturu a pozemní stavby, s.r.o.

Obr. 21. Návrh památkové obnovy areálu pivovaru pro CSD.

Zdroj: Centrum stavitelského dědictví v Plasích, projekt Národního technického muzea. [online], Projektový ateliér pro architekturu a pozemní stavby, s.r.o.

Legenda k obr. 3b:

Expozice, návštěvnícký prostor

¹⁹² Pozn. autora: současná podoba rekonstruovaného pivovaru se v detailech liší (chybí například dostavený komín). Viz dále v obrazové příloze.

Obr. 22. Historický snímek - pivovar na počátku 20. století. Zdroj: SOA Plzeň, SOkA Plasy (převzato z <http://www.ntm.cz/csd>).

Obr. 23. Pivovar před rekonstrukcí (červenec 2006).
Zdroj: <http://www.ntm.cz/csd>, NTM.

Obr. 24. Obraz od Viktora Stretti „Pivovar v Plasích“ (1952). Zdroj: BUKAČOVÁ, Irena. *Maliřská rodina Stretti a Plasy* (nestránkováno)

Obr. 25. Ležácké sklepy, současný stav, probíhající stavební práce (leden 2015).
Zdroj: archiv autora.

Obr. 26. Pivovar, současný stav (leden 2015).
Zdroj: archiv autora.

Obr. 27, 28 a 29. Současný stav areálu CSD, probíhající stavební práce (leden 2015). *Zdroj: archiv autora.*

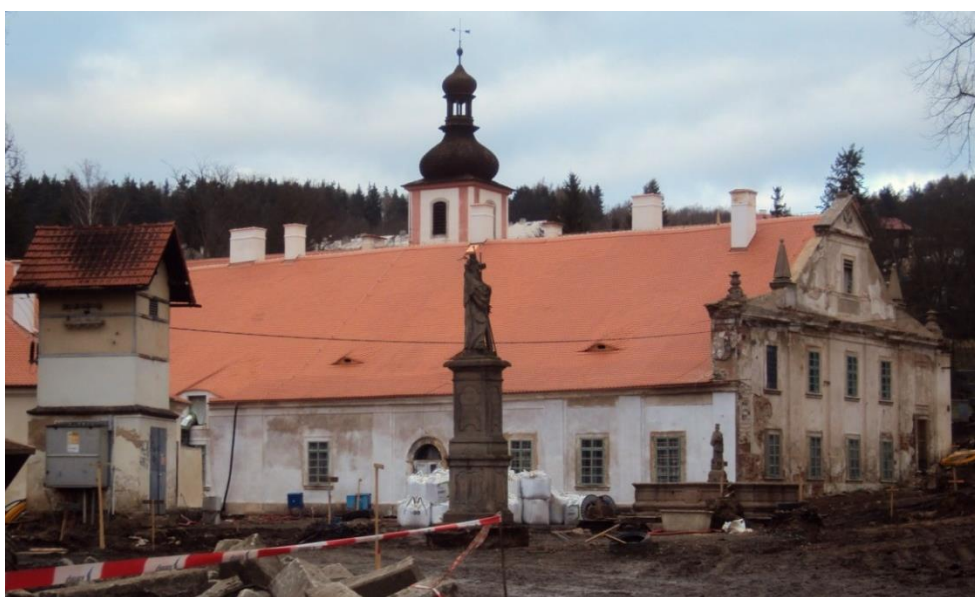
Obr. 30. Areál hospodářského dvora (2014).

Zdroj: NTM.

Obr. 31. Rekonstrukce hospodářského dvora. Lihovar - objekt „B“ (2014).

Zdroj: Tomáš Rafl, Restaurátorské průzkumy a záměry,

Obr. 32. Hospodářský dvůr, současný stav - objekt „E“ (leden 2015).

Zdroj: archiv autora.